

*Αφιερώνω την εργασία αυτή στον παππού μου Ζούτσο Γεώργιο και στην
καθηγήτρια μου Βαρελίδου Πόπη*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην εργασία μου «Τα πέτρινα γεφύρια της Εύβοιας», παρουσιάζω μία σειρά από στοιχεία που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Στο 1^ο Κεφάλαιο ανατρέχουμε στα προϊστορικά χρόνια για να δούμε πως ξεκίνησε η κατασκευή των γεφυριών.

Στο 2^ο Κεφάλαιο καταγράφουμε τα γεφύρια της Ηπείρου.

Στο 3^ο Κεφάλαιο γίνεται αναφορά και αντιπαράθεση στα γεφύρια του Υπόλοιπου Ελλαδικού χώρου.

Στο 4^ο Κεφάλαιο, γίνεται μία περίληψη των Ιστορικών γεγονότων που διαδραματίστηκαν στο νησί της Εύβοιας.

Στο 5^ο Κεφάλαιο, γίνεται η παρουσίαση των πέτρινων γεφυριών σε τρεις ενότητες, που καλύπτουν τις ευρύτερες περιοχές της Βόρειας, Κεντρικής και Νότιας Εύβοιας. Σε κάθε ενότητα υπάρχει εισαγωγή που μαρτυρεί τη γεωγραφία, τον υδάτινο πλούτο, τις σημαντικότερες πόλεις και το συγκοινωνιακό δίκτυο της κάθε περιοχής. Τα στοιχεία αυτά θα μας οδηγήσουν στις πιθανές τοποθεσίες αναζήτησης των γεφυριών που καταγράφονται στο τέλος της κάθε ενότητας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.....	114
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.....	140

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Εύβοια είναι το δεύτερο σε έκταση νησί της Ελλάδος, μετά την Κρήτη. Το σχήμα της είναι στενόμακρο, με μήκος περίπου 180km και πλάτος που ποικίλλει από 10 έως 50km. Βρίσκεται πολύ κοντά στα ανατολικά παράλια της Στερεάς Ελλάδας και χωρίζεται από αυτά, από τον Ευβοϊκό κόλπο. Η έκταση της φθάνει τα 3.665km².

Έχει πρωτεύουσα τη Χαλκίδα και μαζί με τις Βόρειες Σποράδες αποτελούν τον Νομό Ευβοίας. Στη Χαλκίδα σχηματίζεται ο πορθμός του Ευρίπου, όπου παρουσιάζεται το φαινόμενο της παλίρροιας. Το φαινόμενο αυτό είναι μοναδικό στον κόσμο. Τα νερά στο συγκεκριμένο σημείο αλλάζουν κατεύθυνση κάθε 6 ώρες και αυτό οφείλεται στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ Γης και Σελήνης. Το όνομα της προέρχεται από τα παλιά χρόνια, όπου ήταν τόπος κατάλληλος για τη βοσκή βοοειδών. Παλαιότερα είχε και άλλες ονομασίες όπως Έγκριπος, Νεγρεπόντε (μαύρη γέφυρα) και Γρυπονήσι. Το έδαφος της είναι ορεινό και αποτελείται από ασβεστόλιθο και σχιστόλιθο. Τα κυριότερα βουνά είναι το Τελέθριο, το Ξηρό, το Κανδύλι, το όρος Όχη, η Πυξαριά και η Δίρφης. Τα κυριότερα ακρωτήρια είναι το Μάνδηλο, ο Καφηρέας (Κάβο Ντόρο), το Αρτεμήσιο, ο Άγιος Βασίλειος και η Φαλαισία άκρα. Από τους ποταμούς της Εύβοιας ξεχωρίζουν ο Νηλέας, ο Λήλαντας και ο Ίμβρασος. Λίμνες δεν υπάρχουν μεγάλες, εκτός από αυτή της Δύσιου, η οποία ξηραίνεται όταν υπάρχει μεγάλη ξηρασία.

Κατά το μήκος των ακτών της Ευβοίας, σχηματίζονται πολλά νησιά όπως η Σούρα, οι Πεταλιοί, η Μορτώ, η Πρασούδα, το Ποντικονήσι, οι Λιχάδες κ.α. Ο Ευβοϊκός κόλπος λέγεται και Ευβοϊκή θάλασσα. Άλλοι κόλποι της Εύβοιας είναι ο κόλπος της Αταλάντης (το βορειότερο τμήμα του Ευβοϊκού κόλπου), του Αλιβερίου, του Αλμυροποτάμου, της Καρύστου, της Κύμης κ.α.

Το κλίμα της Εύβοιας είναι μαλακό και η βλάστηση πλούσια, κυρίως στο Βορειοκεντρικό και Βόρειο μέρος της. Παράγει δημητριακά, δασικά προϊόντα, καπνό και ελιές. Έχει κοιτάσματα ορυκτών και μεταλλευμάτων, μάρμαρο και λευκόλιθο. Η κτηνοτροφία και η αλιεία της παρουσιάζουν σημαντική ανάπτυξη, όπως επίσης και η αναπτυσσόμενη βιομηχανία (ελαιουργεία, αλευρόμυλοι,

οινοποιία, βυρσοδεψία, πουλερικά κ.α.). Τα Λουτρά της Αιδηψού είναι οι φημισμένες ιαματικές πηγές της Ευβοίας και πλήθος ανθρώπων σύρετε όλες τις εποχές του χρόνου στην Αιδηψό. Η συγκοινωνία της Εύβοιας δεν είναι και πολύ ανεπτυγμένη, καθώς οι δρόμοι της είναι παλιοί από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Κεφάλαιο 1^ο

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η γεφυροποιία ήταν μία τεχνολογία που εφαρμόστηκε από την εποχή των Μυκηναίων και κορυφώθηκε στην Ελληνιστική εποχή, χωρίς να έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα πολλά και σπουδαία δείγματα γεφυριών της εποχής εκείνης. Στη μεταγενέστερη Ρωμαϊκή εποχή, διασώθηκαν αρκετές γέφυρες που μαρτυρούν τα τεχνικά κατορθώματα της τότε εποχής.

Τα πρώτα ερεθίσματα για την κατασκευή των γεφυρών και τη ζεύξη των ποταμών, δόθηκαν στον άνθρωπο από πεσμένους και γερμένους κορμούς δένδρων σε υδάτινα ρεύματα.

Τα πρώτα πειράματα με την πέτρα χρονολογούνται από την 2^η χιλιετία π.Χ. στις Μυκήνες στην Πελοπόννησο και στα χρόνια του Μίνωα στην Κρήτη. Τα λείψανα προϊστορικών ζευγμάτων γύρω από την Ακρόπολη των Μυκηνών, στην πεδιάδα της Ναυπλίας και στη Βορειοανατολική γωνία του Θριασίου Πεδίου, μαρτυρούν την υψηλή τεχνολογία και τη δεινότητα των Μυκηναίων στη γεφυροποιία στα προϊστορικά χρόνια. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων ζεύγματα, τα οποία είναι εγκατεστημένα στις επίπεδες όχθες. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η έμφαση στην κατασκευή εντός της κοίτης.

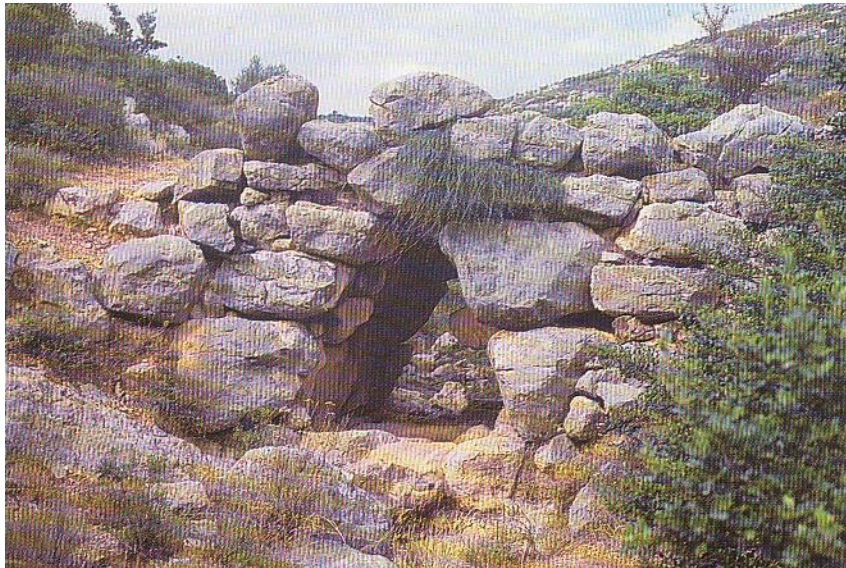
Πιο συγκεκριμένα, είναι φραγματοειδείς κατασκευές από αδρομερώς επεξεργασμένους ογκόλιθους, οι οποίοι είναι συναρμωσμένοι κατά το πολυγωνικό σύστημα δόμησης, με στενές διόδους, πλάτους από 0,70 έως 3,80μ., παροχέτευσης του νερού τω ποταμών, τους οποίους διέσχιζαν.

Η δίοδος έχει μορφή τραπεζοειδή με οριζόντια πλάκα να καλύπτει το κενό μεταξύ των εκφορικών τοιχωμάτων, όπως η γέφυρα στην θέση Δρακονέρα στο χείμαρρο Χάβο, Βορειοδυτικά της Ακρόπολης των Μυκηνών.

Επίσης, η δίοδος μπορεί να έχει τριγωνική μορφή, με συγκλίνοντα ακρόβαθρα να τέμνονται στην οξεία κορυφή σε κατακόρυφο αρμό, όπως συμβαίνει στη γέφυρα στο Λυκοτρούπι Αργολίδος. Ακόμη, η δίοδος μπορεί να έχει τριγωνική μορφή και τα συγκλίνοντα ακρόβαθρα να κλειδώνονται με σφηνοειδές έμβολο, όπως συμβαίνει στις γέφυρες στο Αρκαδικό Αργολίδος

και στο Θριάσιο Πεδίο

Οι γέφυρες στο Αρκαδικό και στο Θριάσιο Πεδίο, είναι τα αρχαιότερα λίθινα ζεύγματα στα οποία έχει διαπιστωθεί η χρήση της οργανικής κλειδας. Οι γέφυρες ή οι οχετοί, είναι χτισμένες με μεγάλους αργούς λίθους και βύσματα. Οι οχετοί είναι γέφυρες που έχουν μικρό άνοιγμα και βοηθούν στη διέλευση του νερού από μία φραγματοειδή κατασκευή.

(Πολυξένη Μπούγια, Αρχαιολόγος «Έργα τέχνης και οδοποιητικής. Ζητήματα τοπογραφίας, κατασκευής και συντήρησης αρχαίων γεφυρών στην Ελλάδα» Δρόμοι και Κόμβοι της Βαλκανικής, Διεθνές Συνέδριο Ιστορικής Γεωγραφίας Θεσσαλονίκη 1995 [1997] σελ. 79 – 90)

Αν και οι εκφορικές αυτές κατασκευές επέτρεψαν την κατασκευή μεγαλύτερων ανοιγμάτων, δεν εξελίχθηκαν και δεν αναπτύχθηκαν, αφού θεωρήθηκε ότι θα ήταν επικίνδυνες για τη σταθερότητα και την αντοχή μεγαλύτερων κατασκευών.

Στους προϊστορικούς χρόνους, η διάβαση μεγαλύτερων ποταμών πρέπει να γινόταν με πορθμεία ή με τη ζεύξη πλοίων.

Σύμφωνα με γραπτές πηγές, γέφυρες από σκάφη και πλοία διαφόρων κατηγοριών, εξυπηρετούσαν πολεμικές επιχειρήσεις και εορταστικές εκδηλώσεις, καθώς και την μόνιμη διάβαση των ποταμών, από τον 9^ο π.Χ. αιώνα και μετά.

(Κων/νος Γεωργακόπουλος: Αρχαίοι Έλληνες, Θετικοί επιστήμονες, Εκδόσεις Γεωργιάδη, Αθήνα 1995)

Η γεφυροποιία δεν παρουσίασε υψηλό επίπεδο ανάπτυξης στην Αρχαία Ελλάδα. Με εξαίρεση τις ιερές οδούς, οι γέφυρες από την αρχαϊκή έως και την ελληνιστική εποχή, συναντώνται μόνο στα όρια ή εντός των πόλεων – κρατών. Δηλαδή, τα έργα υποδομής δεν χωροθετήθηκαν πέρα από την περιοχή δικαιοδοσίας των πόλεων – κρατών.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι ο ελληνικός χώρος ήταν διαιρεμένος σε πόλεις – κράτη και δεν είχαν οικονομικές δυνατότητες ώστε να καλύψουν τα απαραίτητα κονδύλια για την κατασκευή ενός γεφυριού. Όμως το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα κείμενα της εποχής που μας λένε ότι δεν ήταν όλες οι πόλεις – κράτη φτωχές, αφού υπήρχαν η λαμπρή Αθηναϊκή Δημοκρατία και το κραταιό βασίλειο της Μακεδονίας, οι οποίες διέθεταν πλούσιους πόρους και είχαν ανεπτυγμένη οικονομία.

Τα χρήματα αυτά καταναλώθηκαν σε οικοδομικές κατασκευές, όπως μαντεία και ναοί, ώστε να ικανοποιηθούν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των αρχόντων και των πολιτών της εποχής. Ένα άλλο ποσό διατέθηκε για την κατασκευή της Ακρόπολης των Αθηνών, κατασκευή που θα έδινε πολλές θέσεις εργασίας για πολλά χρόνια και θα χάριζε στην πόλη της Αθήνας το σύμβολο της Δημοκρατίας και του Πολιτισμού, για πολλούς αιώνες.

Ακόμη, ένα άλλο σημαντικό ποσό πήγαινε στο ναυτικό, το οποίο έκανε την Αθήνα την πρώτη ναυτιλιακή δύναμη της εποχής και της πρόσφερε ασφάλεια και σημαντικούς οικονομικούς πόρους. Έτσι, μέχρι τα χρόνια της ρωμαϊκής κυριαρχίας, δαπανήθηκαν ασήμαντα ποσά για την κατασκευή γεφυρών.

Μέχρι το τέλος της Ελληνιστικής εποχής, δεν εντοπίζονται στην Αττική λίθινες γέφυρες, εκτός από τις τρεις γέφυρες της Ιεράς Οδού προς Ελευσίνα, για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία, της γέφυρας των Ρειτών στη λίμνη Κουμουνδούρου και του πλακοσκεπούς οχετού της Βραυρώνας.

Η άλλη δύναμη της εποχής, η Μακεδονία, ήταν ένα καλά οργανωμένο και συγκροτημένο κράτος, υπό βασιλική διακυβέρνηση και με μεγάλο πλούτο, αντλώντας πόρους από τον ορυκτό πλούτο της χώρας, όπως τα μεταλλεία του Παγγαίου. Όλοι οι βασιλείς της Μακεδονίας, όπως ο Αρχέλαος (413 - 399 π.Χ.), ο Φίλιππος και στη συνέχεια ο Μέγας Αλέξανδρος, έχτιζαν ναούς και τίποτε άλλο. Άρα, δεν ήταν ούτε η έλλειψη πόρων, ούτε και η μικρή έκταση των πόλεων – κρατών, οι παράγοντες που εμπόδιζαν την κατασκευή λίθινων γεφυρών.

Όπως καταλαβαίνουμε, ήταν η νοοτροπία των Ελλήνων, οι οποίοι δεν επιθυμούσαν, για στρατηγικούς κυρίως λόγους, την κατασκευή μόνιμων, λίθινων γεφυρών ή αλλιώς «διηνεκείς».

Αντιθέτως, κατασκευάζουν γέφυρες ξύλινου καταστρώματος, έτσι ώστε να μπορούν να το καταστρέψουν γρήγορα και εύκολα, όταν πρόκειται να κρατήσουν τον εχθρό μακριά από τα σημεία εισόδου των πόλεων τους. Με τον τρόπο αυτό, καθυστερούσαν την προέλαση του εχθρού και οργάνωναν την άμυνα τους, όσο το δυνατόν καλύτερα.

Άρα καταλαβαίνουμε ότι στην αρχαία Ελλάδα έχτιζαν μόνο τις γέφυρες που ήταν απαραίτητες στο οδικό δίκτυο και έτσι δεν γεφύρωσαν πολλά ποτάμια. Οι περαστικοί της εποχής ήταν σκληροί άνθρωποι και διάβαιναν τα ποτάμια μέσα από την κοίτη τους, αφού η εντονότερη κίνηση παρατηρούνταν από τον Απρίλιο (Αγίου Γεωργίου) έως τον Οκτώβριο (Αγίου Δημητρίου). Μεγάλη πέραση, όπως προαναφέραμε, είχαν οι ξύλινες γέφυρες, οι οποίες γεφύρωναν μεσαίους και μεγάλους ποταμούς, ήταν έντεχνες και τις κατασκεύαζαν έμπειροι μαστόροι ξυλουργοί. Στα μικρότερα ποτάμια έφτιαχναν αυτοσχέδιες, απλές γέφυρες, για να εξυπηρετηθούν οι τοπικοί αγρότες και οι βοσκοί. Οι ξύλινες κατασκευές ήταν εύκολες και οικονομικές, αλλά δεν σώζονται μέχρι σήμερα, αφού το ξύλο δεν έχει μεγάλη διάρκεια ζωής. Ακόμη, πολλές ξύλινες γέφυρες παρασύρθηκαν από τα ορμητικά νερά των χειμάρρων ή σάπισαν μέσα στο πέρασμα των αιώνων.

(Γεώργιος Α. Μακρής, Τοπογράφος Μηχανικός. Η τεχνολογία της γεφυροποιίας στην αρχαία Ελλάδα. Αρχαία Ελληνική Τεχνολογία, 1^ο Διεθνές Συνέδριο, Πρακτικά Θεσ/νίκη 1997)

Ο τύπος της γέφυρας που ήταν κατάλληλη για τους Έλληνες στα αρχαία χρόνια, ήταν ο τύπος της Άσσου. Η Άσσος ήταν μία Μικρασιατική πόλη και υπήρχε εκεί ο συγκεκριμένος τύπος της γέφυρας, ο οποίος πήρε και το όνομα της. Η γέφυρα του τύπου αυτού, έχει ξύλινο κατάστρωμα (ζεύγμα) και λίθινα βάθρα και χρησιμοποιήθηκε δοκιμαστικά τον 4^ο π.Χ. αιώνα, για τη ζεύξη τόσο των μικρών, όσο και των μεσαίων ποταμών, για πολλούς αιώνες. Για τις ελληνικές συνθήκες ήταν η τέλεια γέφυρα, αφού ήταν εύκολη η κατασκευή και στα μεσαία, αλλά και στα μικρά ποτάμια, όπου το νερό λιγοστεύει τους καλοκαιρινούς μήνες, και έτσι είναι εύκολη η θεμελίωση.

Η γέφυρα της Άσσου είχε συνολικό μήκος 52μ. και είχε πυκνά ρομβοειδή, υδροδυναμικά, λίθινα βάθρα.

Η κατασκευή αυτή, δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στα μεγάλα και πλατιά ποτάμια, αφού έπρεπε να θεμελιωθούν πολλά βάθρα και μέσα στο νερό. Στην περίπτωση μεγάλων και πλατιών ποταμών, οι ξύλινες γέφυρες εδράζονταν σε ξύλινους πασσάλους, οι οποίοι ήταν τοποθετημένοι μέσα στην κοίτη των ποταμών.

Άλλοι τρόποι για τη διάβαση μεγάλων ποταμών, ήταν η χρήση πόρων και η χρήση λέμβων. Στη δεύτερη περίπτωση, υπήρχαν «πορθμείς» ή «περατάρηδες» που περνούσαν τους διαβάτες από τη μία όχθη στην άλλη, με χρηματικό αντίτιμο.

Παρόλο που οι Έλληνες κατασκεύαζαν περιστασιακές, ξύλινες γέφυρες και απέφευγαν τις λίθινες, γνώριζαν τον ημικυκλικό θόλο, όπως αυτό αποδεικνύεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα της εποχής εκείνης. Θολωτές κατασκευές εντοπίζονται συνήθως κάτω από το έδαφος, γι' αυτό και ονομάζονται «κατάγειες».

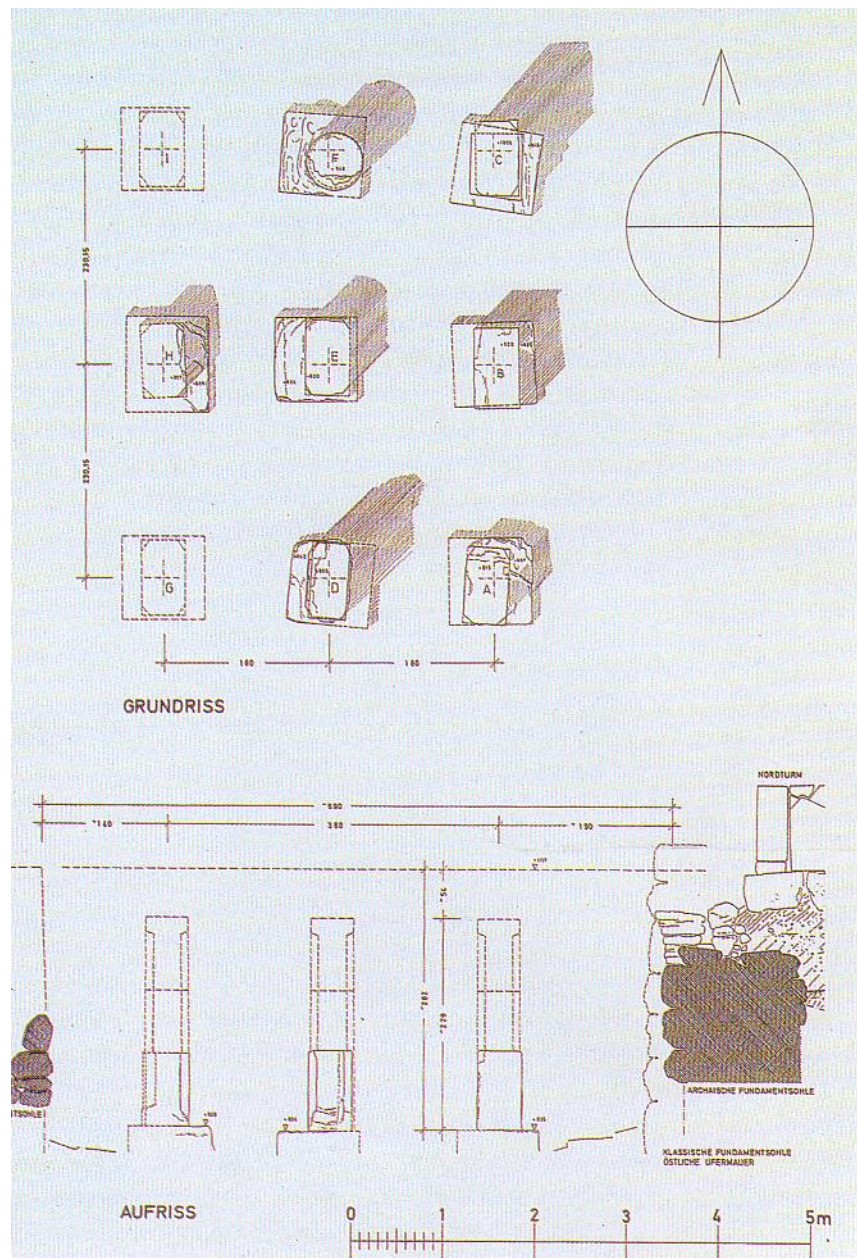
Μερικές τέτοιες κατασκευές εντοπίζονται σε Μακεδονικούς τάφους (350 – 300 π.χ.) στη Βόρειο Ελλάδα και νοτιότερα στο Κοτρώνι, στην Ερέτρια και την Αμάρυνθο στην Εύβοια. Θολωτές κατασκευές εντοπίζονται και σε διάφορα θέατρα, όπως της Ερέτριας και της Δήλου και στο στάδιο της αρχαίας Ολυμπίας.

Οι λίθινες γέφυρες του 5^{ου} αιώνα π.χ. μπροστά από την είσοδο του ιερού της Αρτέμιδος στη Βραυρώνα και την Δυτική πύλη της Ερέτριας,

έχουν κατασκευασθεί σύμφωνα με την αρχή της αμφιερείστου δοκού επί στύλων.

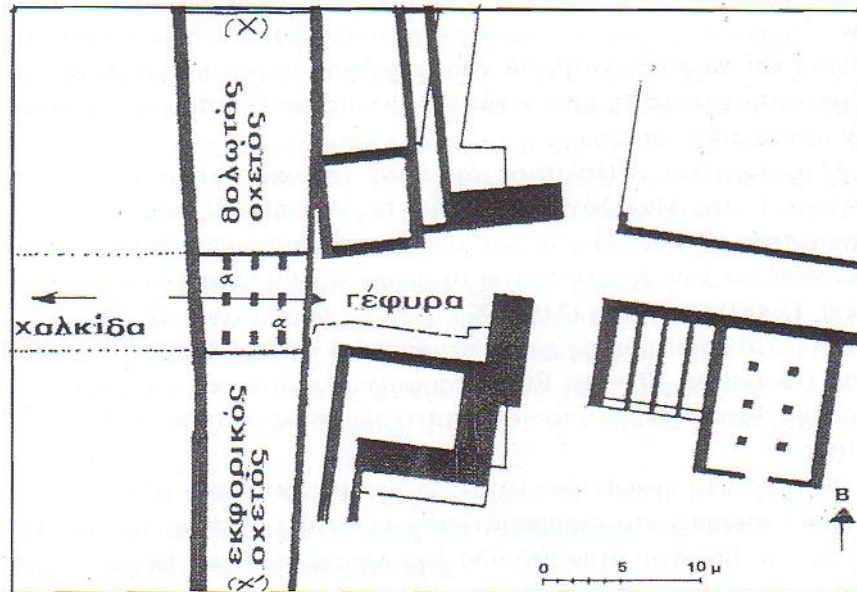
Τα σχεδόν τετραγωνικά καταστρώματα τους (9,20x9,06μ. και 6,90x5,40μ.) από οριζόντιες εφαιπτόμενες πλακοδοκούς, στηρίζονται σε 5 παράλληλες σειρές ορθοστατών και 9 πεσσούς αντίστοιχα.

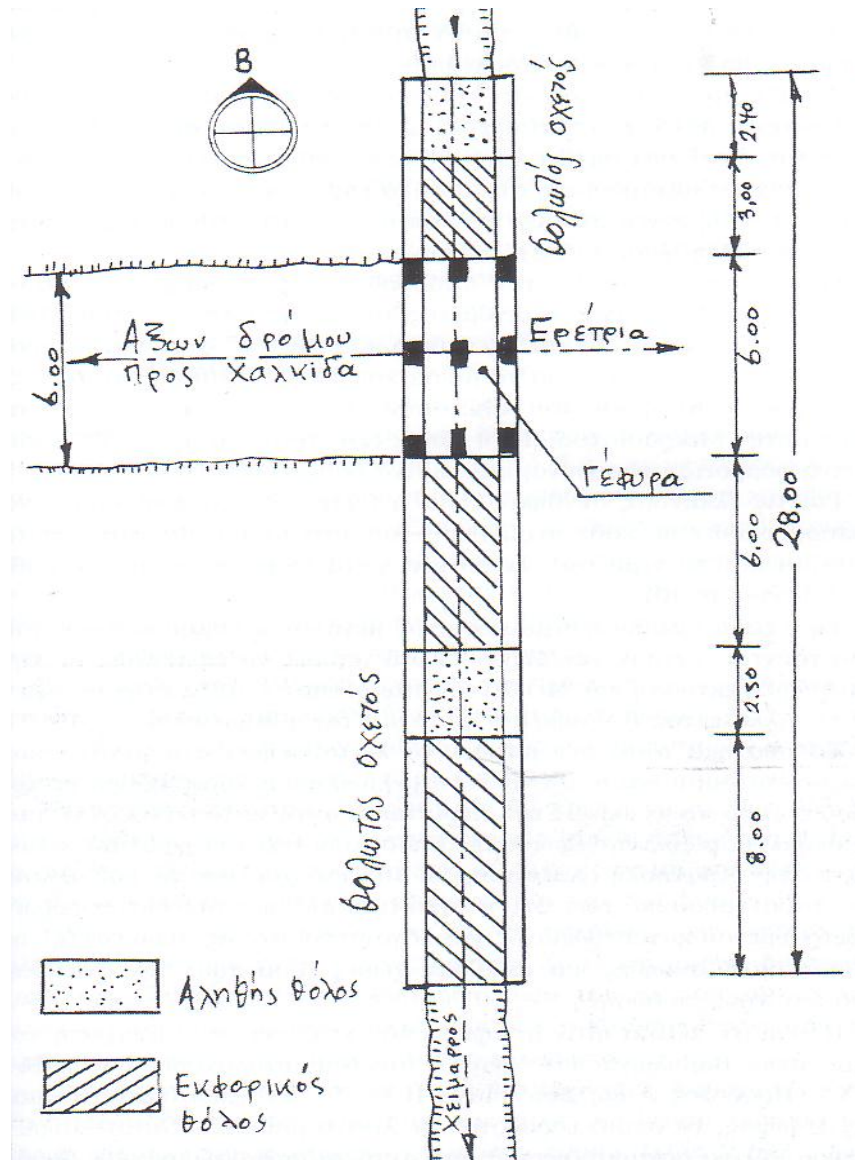
Οι τεχνικές εκλεπτύνσεις στη σύνδεση και σύνθεση των λίθων, στην τοποθέτηση και διαμόρφωση των υποστυλωμάτων, φανερώνουν την σταθερότητα και λειτουργικότητα.

Ο λίθος οχετός της Ερέτριας που προαναφέραμε, ο οποίος σώζεται μέχρι σήμερα, είχε μήκος 28 μέτρα και αποχέτευε τα όμβρια νερά διπλανού ρέματος. Κατά το ένα τμήμα του, ο οχετός είναι καλυμμένος με γνήσιο θόλο, ενώ το υπόλοιπο που είναι και το αρχαιότερο, είναι καλυμμένο από εκφορική κατασκευή.

Ο οχετός αυτός δεν είναι συνεχής σε όλο το μήκος του, αλλά σε απόσταση 5,4μ. από το βόρειο στόμιο διακόπτεται, αφού έχει αφεθεί κενό 6μ.

Το κενό αυτό καλυπτόταν από ξύλινη γέφυρα, η οποία καταστρεφόταν γρήγορα, αν επρόκειτο για κάποια ανάγκη και όπως προαναφέραμε, στηριζόταν σε εννέα πεσσούς, των οποίων τα υπολείμματα σώζονται μέχρι σήμερα.

Η εκφορική κατασκευή με τα συμμετρικά ακρόβαθρα της δυτικής γέφυρας στην Ελευθέρνα, είναι η διαφορά του ζεύγματος αυτού του τύπου με τα αντίστοιχα μυκηναϊκά στο Λυκοτρούπι και το Αρκαδικό. Η γέφυρα έχει μήκος 9,33μ., πλάτος 5,25, ύψος 5,25μ. και χρονολογείται στις αρχές του 4^{ου} π.χ. αιώνα. Όπως καταλαβαίνουμε, η ορθογώνια και η τριγωνική, εκφορική κάλυψη ήταν γνωστές από τα Μυκηναϊκά χρόνια.

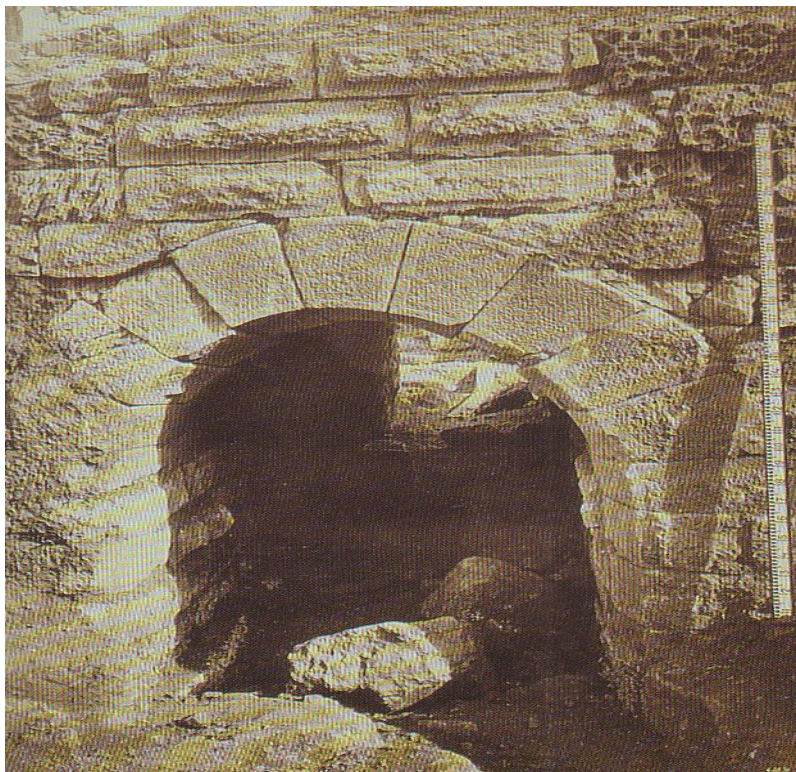
Η πρωτοποριακή όμως, θολωτή κατασκευή εκείνης της εποχής, ήταν αναμφισβήτητα η γέφυρα της Ρόδου. Έχει μήκος 8μ., πλάτος 2,8μ. και θεωρείται η πρώτη τοξωτή γέφυρα με σφηνόλιθους στα αρχαία χρόνια. Ο θόλος της

διαμορφώνεται από τρίκεντρο κλειδωτό τόξο, το οποίο δεν το χρησιμοποίησαν ούτε οι Ρωμαίοι, λόγω της δυσκολίας στην τεχνική και την κατασκευή του. Η γέφυρα αυτή κατασκευάστηκε μετά το 316π.Χ. και γεφύρωνε έναν οχετό, ο οποίος κατασκευάστηκε μετά από την καταστροφική πλημμύρα το 316π.Χ.

Ο αποχετευτικός αγωγός της Ρόδου που αναφέραμε,

όπως επίσης η λοξή ημικυκλική θολωτή διάδοδος παροχέτευσης στο θεμέλιο του Προπύλου του Πτολεμαίου Β' στη Σαμοθράκη (285 – 280π.Χ.), πλάτους 1,9μ.,

καθώς και η σήραγγα με τα ημικυκλικά τόξα ανοίγματος 1,88μ. κάτω από τον προμαχώνα της δυτικής πύλης της Ερέτριας (192π.Χ.), μας δείχνουν ότι οι Έλληνες γεφυροποιοί περιορίστηκαν σε στενά, υπόγεια ή κρυπτά ημικυκλικά τοξωτά ζεύγματα.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι από τα πρώτα χρόνια στην αρχαία Ελλάδα, δηλαδή από το 450π.Χ., ήξεραν τον θόλο και πως λειτουργεί σε μία κατασκευή, αλλά δεν τον ανέπτυξαν.

(Πολυξένη Μπούγια, Αρχαιολόγος «Σύζευξη μηχανικής και αρχιτεκτονικής. Η περίπτωση των προρωμαϊκών γεφυρών στην Ελλάδα και τα Μικρασιατικά παράλια»

*Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας
Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 597 – 606)*

Άρα δεν υπάρχουν βάσιμα στοιχεία, ότι οι θολωτές κατασκευές ήρθαν στην Ελλάδα από την Ασία από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Την Ελληνιστική εποχή, με τις γέφυρες ξύλινου καταστρώματος, οι λίθινες γέφυρες είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Τα χρόνια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας όμως, η Ελλάδα ζούσε υπό την προστασία της Ρώμης και έτσι παρατηρείται μία μεγάλη στροφή προς την

κατασκευή λίθινων, μονίμων, «διηνεκών» γεφυρών. Τέτοιες γέφυρες βρίσκονται στο Ξηροκάμπι Λακωνίας, στην Ελευσίνα, στην Πάτρα, στο Κλειδί και στη Ρόδο. Από τον 2^ο αιώνα μ.Χ. και μετά, εμφανίζονται οι λίθινες γέφυρες. Με βάση τα τότε κείμενα και τις μαρτυρίες της εποχής, η ανέγερση και συντήρηση των γεφυρών, αποτελούσαν αρμοδιότητα των ιδίων και των δημοσίων λειτουργιών, οι οποίοι επέπτευσαν την κατασκευή και επισκευή των δρόμων.

Επιφανείς πολίτες ή δημόσια πρόσωπα χρηματοδότησαν την ανέγερση γεφυρών, όταν η πόλη ή ο αυτοκράτορας δεν κάλυπταν τη δαπάνη. Στην αρχή αρχιτέκτονες και μετά μηχανικοί ήταν αυτοί που τις σχεδίαζαν και επέβλεπαν τα συνεργεία των τεχνιτών, εργατών και λεγεωνάριων.

*(Ένθετο Επτά Ημέρες εφημερίδας «Καθημερινή»
13 Φεβρουαρίου 2000)*

Οι Ρωμαίοι μηχανικοί, αφού μελέτησαν τη στατική συμπεριφορά του κλειδωτού τόξου, κατασκεύασαν υπέργειες γέφυρες με μεγάλα ανοίγματα από λαξευτούς λίθους μέχρι το τέλος του 1^{ου} αιώνα π.Χ. Με την πάροδο των χρόνων και με τη χυτή τοιχοποιία στον πυρήνα των κατασκευών τους, οι Ρωμαίοι γεφύρωναν οποιοδήποτε υδάτινο στοιχείο, με τρόπο τολμηρό και με αξιοθαύμαστη αρχιτεκτονική.

(Γεώργιος Τσότσος «Γεφύρια της ρωμαϊκής περιόδου στη Μακεδονία» Στ' Διεθνές Συμπόσιο για την Αρχαία Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 15 – 19 Οκτωβρίου 1996 (Πρακτικά))

Η δίτοξη γέφυρα της Πάτρας, μαρτυρεί ότι στα χρόνια της Ρωμαϊκής κυριαρχίας στην Ελλάδα, ήταν μοναδικός ο συνδυασμός των πλακών για τα βάθρα και των οπτόπλινθων για τα τόξα, στην επένδυση του σκελετού από σκυρόδεμα.

Η χρήση ημικυκλικών τόξων επιδρούσε στο ύψος της κατασκευής, αφού όσο μεγάλωνε το άνοιγμα του τόξου, αυξανόταν και το ύψος του. Για να λυθεί το πρόβλημα αυτό, κυρίως στα μονότοξα γεφύρια, τοποθετούσαν χαμηλά τη γένεση των τόξων. Στην περίπτωση αυτή, η σύνδεση του γεφυρούντος σώματος με τις χαμηλές όχθες, γινόταν με ράμπες, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στη γέφυρα στις Βρύσες Ρεθύμνου.

Παρόλο την εμπειρία των κατασκευαστών και τα καλά υλικά της εποχής εκείνης, είχαμε και καταστροφές γεφυριών. Αυτό οφειλόταν στους άστοχους υπολογισμούς και στην τεχνική δυσκολία για τη θεμελίωση των πεσσών, σημερινών πασσάλων, στην κοίτη του ρέματος, που θα άντεχαν στις πιέσεις και τις διαβρώσεις των υδάτων.

Έτσι κατέφευγαν σε μονότοξες γεφυρώσεις, όπως για παράδειγμα στη γέφυρα στο Ξηροκάμπι Λακωνίας

ή ενισχύονταν τα μεσόβαθρα σε πολύτοξες γέφυρες, με αποτέλεσμα να περιορίζεται ο όγκος των νερών στο σημείο ζεύξης κατά $1/3$. Η προκαλούμενη επιτάχυνση της ροής στο σημείο ζεύξης και ο επερχόμενος περιορισμός στο 65% της επιφάνειας διέλευσης, αντιμετωπιζόταν με επιμήκεις υδατοθραύστες ή αλλιώς «κυμοτόμους», οι οποίοι τοποθετούνταν στα ανάντη των μεσοβάθρων, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στη γέφυρα του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. στο Στάδιο του Ηρώδου Αττικού το 140 μ.Χ. και το Τελεστήριο της Ελευσίνας.

(Πολυξένη Μπούγια, Αρχαιολόγος «Σύζευξη μηχανικής και αρχιτεκτονικής. Η περίπτωση των προρωμαϊκών γεφυρών στην Ελλάδα και τα Μικρασιατικά παράλια»

*Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας
Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 597 – 606)*

Η γέφυρα της Ελευσίνας χρονολογείται την περίοδο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και χρηματοδοτήθηκε από τον φιλέλληνα αυτοκράτορα Αδριανό κατά την επίσκεψη του στην Αθήνα το έτος 124 – 125 μ.Χ.

Η γέφυρα γεφύρωνε τον Ελευσινιακό Κηφισό, ο οποίος επειδή ήταν πολύ ορμητικός τον έλεγαν Σαρανταπόταμο. Η κατασκευή είχε μήκος 50μ. και πλάτος 5,3μ. Το κεντρικό τμήμα είναι η κυρίως γέφυρα, μήκους 30μ. και στη συνέχεια υπάρχουν δύο επικλινείς προσβάσεις εκατέρωθεν, προς τα ανατολικά και τα δυτικά, μήκους 10μ. η καθεμία. Η κυρίως γέφυρα αποτελείται από τέσσερα τοξωτά ανοίγματα. Τα δύο μεσαία ημικυκλικά τόξα είναι μεγαλύτερα και έχουν άνοιγμα 6,9μ. Τα δύο ακραία είναι μικρότερα και έχουν άνοιγμα 4,3μ. Τα μεσαία τόξα «κλειδώνουν» με πέντε τραπεζοειδείς θολίτες, που το εξωρράχιο τους είναι επίπεδο και υπερέχει του ημικύκλιου, το οποίο σχηματίζουν οι υπόλοιποι θολίτες.

Το κλειδί κάθε ακραίου τόξου σχηματίζεται από ένα θολίτη που προεξέχει ελαφρά, τονίζοντας τον λειτουργικό του ρολό. Τα μεσόβαθρα της γέφυρας έχουν πλάτος 1,80μ. Κατά τα ανάντη του ρέματος, τα βάθρα ενισχύθηκαν με την κατασκευή αντηρίδων ημικυκλικής διατομής, για την καλύτερη αντιμετώπιση της ορμής του ποταμού και για την προστασία τους από τις πιέσεις των υδάτων. Κατά τα κατόντη, τα βάθρα είναι επίπεδα και έχουν ενιαίο μέτωπο με την υπόλοιπη νότια πλευρά της γέφυρας.

Η κοίτη του ποταμού στο σημείο κατασκευής της γέφυρας είχε επιστρωθεί με μεγάλους ορθογωνικούς πωρόλιθους. Η πλακόστρωση αυτής της κοίτης έχει μήκος 30μ. και πλάτος 8μ. Κατά τα ανάντη του ρέματος, στην προέκταση των δύο ακρόβαθρων, κατασκευάστηκαν δύο ισχυροί τοίχοι από κυβόλιθους, για τη διευθέτηση της ροής υδάτων. Η απόσταση μεταξύ των δύο αυτών τοίχων, στο σημείο όπου εφάπτονται στα ακρόβαθρα της γέφυρας, είναι 27,5μ., αλλά στην πορεία τους προς τα βόρεια αποκλίνουν αισθητά μεταξύ τους.

Οι επιγραφές πάνω στη γέφυρα και με κριτήριο τον τύπο των συνδετήριων συνδέσμων των λίθων και τη χρήση ασβεστοκονιάματος, ισχύει αυτό που προαναφέραμε, ότι η γέφυρα είναι ρωμαϊκή.

*(Καλλιόπη Παπαγγέλη, Αρχαιολόγος,
Ημερίδα ΕΜΑΕΤ, 20 Μαΐου 2002, ΕΜΠ (Πρακτικά))*

Μία άλλη ρωμαϊκή γέφυρα, είναι η γέφυρα του Ροδινού, η οποία χτίστηκε στην αρχαία πόλη της Ρόδου και οριοθετούσε την πόλη στο νότιο τμήμα της. Έχει μήκος 8μ. και δύο τόξα ανοίγματος 6,5μ. το καθένα. Οι πέτρες κατασκευής είναι ορθογώνιοι πωρόπλινθοι, χωρίς να γίνεται χρήση συνδετικού κονιάματος. Σήμερα, μόνο το νότιο τόξο είναι ενεργό, δηλαδή περνούν τα νερά του ποταμού, ενώ το βόρειο τόξο έχει προσχωθεί σε αρκετό ύψος.

(Πολυξένη Μπούγια, Αρχαιολόγος «Σύζευξη μηχανικής και αρχιτεκτονικής. Η περίπτωση των προρωμαϊκών γεφυρών στην Ελλάδα και τα Μικρασιατικά παράλια»

*Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας
Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 597 – 606)*

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία, η εκχριστιανισμένη συνέχεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, παρέλαβε από τους ρωμαίους ένα πυκνό οδικό δίκτυο, μέρος του οποίου αποτελούσαν και οι γέφυρες. Οι γέφυρες αυτές συνέδεαν στο Βυζάντιο οδούς τοπικής και υπερτοπικής σημασίας γεφυρώνοντας ποταμούς, αλλά και τμήματα πόλεων χτισμένων στις δύο όχθες του ποταμού και έτσι διευκόλυναν τα ταξίδια, το εμπόριο και τις πολεμικές επιχειρήσεις.

Η κατασκευή βυζαντινών γεφυριών ή η επισκευή παλαιότερων από βυζαντινούς στηρίχθηκε στην τεχνογνωσία των ρωμαϊκών ομοτέχνων τους σε θέματα υλικών και τρόπων δομής. Όμως η έλλειψη μιας άρτια τεκμηριωμένης μελέτης για τις βυζαντινές γέφυρες που θα αξιοποιεί τις υπάρχουσες γραπτές πηγές και τα αρχαιολογικά ευρήματα, αφήνει προς το παρόν πολλά αναπάντητα ερωτήματα.

Στα πρώτα χρόνια της βυζαντινής περιόδου, η γεφυροποιία εντάσσεται στον τομέα των «δημοσίων έργων». Μετά όμως, σε υστερότερους χρόνους, η βυζαντινή γεφυρωτική συνδέεται και με την ιδιωτική πρωτοβουλία, συχνά με απώτερο στόχο την άφεση των αμαρτημάτων του δωρητή. Για τη διατήρηση ή την επισκευή γεφυρών, είχε επιβληθεί τον 11^ο αιώνα ένας ειδικός φόρος, η γεφύρωση. Οι βυζαντινές γέφυρες ήταν ξύλινες ή πέτρινες κατασκευές με τόξα (καμάρες). Για να προστατευθούν από τις πιέσεις των ορμητικών νερών το ποταμού, τα βάθρα των γεφυρών ενισχύονταν με αντηρίδες τριγωνικής ή ημικυκλικής διατομής (υδατοθραύστες). Κοντά στις γέφυρες κτίζονταν συχνά πύργοι, ξενώνες και παρεκκλήσια.

Σωζόμενα μνημεία

Από τα σωζόμενα μνημεία της βυζαντινής γεφυροποιίας αξίζει να αναφέρουμε την πέτρινη γέφυρα του ποταμού Σαγγάριου στην περιοχή της Βιθυνίας, στη Μικρά Ασία. Η γέφυρα αυτή αποτελούσε κομβικό σημείο ελέγχου και στάθμευσης στο δρόμο της Ανατολίας και έλυσε το οξύτατο πρόβλημα της διάβασης του Σαγγάριου από τα αρχαία χρόνια. Η ζεύξη του ποταμού ήταν τολμηρό εγχείρημα του Ιουστινιανού Α' και ολοκληρώθηκε μέσα σε τρία χρόνια από το 559 έως το 562. Με μήκος 429μ. και πλάτος 9,85μ. η γέφυρα του Σαγγάριου ήταν για την εποχή της ένα εντυπωσιακό τεχνικό επίτευγμα. Το κύριο σώμα της αποτελείτο από επτά ημικυκλικά τόξα, από τα οποία τα πέντε κεντρικά είχαν άνοιγμα 23-24,50μ. ενώ το άνοιγμα των δύο άλλων υπολογίζεται σε 19,50-20μ. Η γέφυρα είχε επιπλέον τρία μικρότερα τόξα στο ανατολικό της άκρο και δύο στο δυτικό. Στη δυτική της πλευρά υψωνόταν μία μνημειακή θριαμβική ασπίδα (δεν σώζεται σήμερα), ύψους 10μ., στο νότιο πεσσό της οποίας εφάπτεται μία ελικοειδής

σκάλα. Στην ανατολική πλευρά της γέφυρας διατηρούνται τα ερείπια ενός παρεκκλησίου. Την γέφυρα είχαν εγκωμιάσει στα έργα τους σύγχρονοι της ποιητές όπως ο Παύλος Σιλεντιάρους και ο Αγαθίας.

Σήμερα, καθώς ο ρους του Σαγγάριου έχει αλλάξει και κυλά σε άλλη κοίτη, 3χλμ. περίπου ανατολικά της παλαιάς, η γέφυρα έχει εγκαταλειφθεί. Δύο άλλες βυζαντινές γέφυρες του Σαγγάριου, γνωστές από ιστορικές πηγές, η γέφυρα Ταυταενδίας και η γέφυρα του Ζόμπη ή Ζόμπου, δεν έχουν μέχρι στιγμής ταυτισθεί με σωζόμενα μνημεία.

Στην Καππαδοκία διατηρείται μία επίσης πρωτοβυζαντινή γέφυρα του 5ου – 6ου αιώνα. Κτισμένη πάνω στον ποταμό με τη σημερινή ονομασία *Ararkin Cayi*, αποτελούσε τμήμα βυζαντινού δρόμου προς τη Μελιτηνή. Η γέφυρα αυτή, γνωστή σήμερα ως *Karamagara* (μαύρη Σπηλιά), οφείλει την ονομασία της στα τεχνητά κοιλώματα, που είχαν σκαφθεί στο μελανόχρωμο βράχο της νότιας όχθης του ποταμού, σε ύψος 75μ. από τη στάθμη του νερού. Προοριζόταν για τον έλεγχο και την προστασία της γέφυρας και προσεγγιζόταν με κτιστή σκάλα. Η πέτρινη γέφυρα *Karamagara*, μήκους 14,5μ. είναι μονότοξη. Το κλειδί του οξυκόρυφου τόξου της βρίσκεται σε ύψος περίπου 6,5μ. από την επιφάνεια του νερού του ποταμού. Στις λαξευμένες πέτρες που διαμορφώνουν την ανατολική πλευρά του τόξου της γέφυρας έχει χαραχθεί η επιγραφή «Κύριος ο Θεός φυλάξει την είσοδο σου και την έξοδο σου από τον νυν και έως του αιώνας, αμήν, αμήν, αμήν), η οποία αποτελεί απόσπασμα του 120ου ψαλμού. Στη νότια όχθη του ποταμού, λίγα μέτρα πέρα από τη γέφυρα, βρίσκονται τα ερείπια του οχυρού της.

Η σημερινή φθαρμένη πέτρινη γέφυρα της Καρύταινας είναι ένα από τα λιγοστά σωζόμενα μνημεία της βυζαντινής γεφυρωτικής στον Ελλαδικό χώρο. Τα αρχαιολογικά δεδομένα επιτρέπουν την υπόθεση ότι ο Ραούλ Μανουήλ Μελίκης δεν έκτισε, αλλά συμπλήρωσε ή ανακαίνισε ριζικά μία παλαιότερη κατασκευή, η οποία ανάγεται πιθανότατα στην εποχή της Φραγκοκρατίας, στο 13ο αιώνα. Η

πεντάτοξη γέφυρα της Καρύταινας έχει μήκος 52,80μ. και πλάτος 3,70μ. Στη δυτική πλευρά της, σε επαφή με το δεύτερο βάθρο τους, έχει κτισθεί ένα μονόχρωμο καμαροσκεπές ναύδριο διαστάσεων 2,70x3,40μ. κατά τέτοιο τρόπο ώστε το ιερό του, με ανατολικό προσανατολισμό να εντοιχίζεται στη μάζα της τοιχοποιίας του σταθμού.

*(Ένθετο Επτά Ημέρες εφημερίδας «Καθημερινή»
13 Φεβρουαρίου 2000)*

Κεφάλαιο 2°

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Τα παλιά πέτρινα γεφύρια, είναι διασκορπισμένα σε κάθε γωνιά της βαλκανικής, αλλά και σε ολόκληρο το μικρασιατικό χώρο. Η περιοχή όμως, που η ιδιόμορφη αυτή, λαϊκή κατασκευή βρήκε το σωστό μέτρο, με αποτέλεσμα να μετουσιωθεί σε αληθινό έργο τέχνης, είναι αναμφισβήτητα η Ήπειρος.

Είναι ένα από τα ορεινότερα διαμερίσματα της Ελλάδος με πολλά βουνά και ποταμούς. Η Πίνδος είναι η σπουδαιότερη και ψηλότερη οροσειρά, που απαρτίζεται από τα βουνά Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Τσούκα, Περιστέρι, Τζουμέρκα, τα οποία είναι τα ψηλότερα και από άλλα μικρότερα που συνθέτουν τον ορεινό αυτό όγκο. Τα βουνά αυτά σχηματίζουν μεταξύ τους μικρές κοιλάδες, τις οποίες διασχίζουν πόταμοί, οι οποίοι μετατρέπονται συχνά σε χείμαρρους, αφού η περιοχή της Ηπείρου είναι από τις βροχερότερες της χώρας.

Μερικοί ποταμοί που αξίζει να αναφέρουμε είναι ο Αώος μαζί με τους μεγάλους παραπόταμους του, το Σαραντάπορο και το Βίκο, ο Καλαμάς, ο Αχέροντας, ο Λούρος, ο Δρίνος και ο Άραχθος. Μικρότερα ποτάμια συναντάμε κυρίως στο Ζαγόρι, όπως είναι το Μετσοβίτικο, το Φραγκαδιώτικο, το Μπαγιώτικο, το Ζαγορίσιο και ο Βάρδας, τα οποία συνθέτουν τον υδάτινο πλούτο του Ηπειρωτικού χώρου.

Από τα παραπάνω καταλαβαίνουμε ότι κυριαρχεί το ορεινό τοπίο και το ανάγλυφο είναι πολύ έντονο, ανώμαλο και ιδιόμορφο. Το στοιχείο αυτό επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το κλίμα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο με έντονες βροχοπτώσεις, με αποτέλεσμα να έχουμε σημαντικές διαφορές σε σχέση με το μεσογειακό τύπο. Έτσι, το ανάγλυφο και το κλίμα με τη σειρά τους επηρεάζουν τον υδάτινο κόσμο, ο οποίος επιδρά σε σημαντικό βαθμό στον ανθρώπινο παράγοντα και τις δραστηριότητες του. Το γεγονός αυτό, κάνει επιτακτική την ανάγκη για την κατασκευή των γεφυριών.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

Οι Ηπειρώτες, λόγω του άγονου, ορεινού και άγριου τόπου τους, ένιωθαν την ανάγκη της φυγής, η οποία θα τους επέτρεπε μία καλύτερη και άνετη ζωή. Ήταν για αυτούς ένα ζήτημα επιβίωσης. Από την άλλη όμως, αγαπούσαν τον τόπο που γεννήθηκαν και ένιωθαν την ανάγκη αν επιστρέψουν κάποια στιγμή για να τον ξεπονήσουν. Παράλληλα, έπρεπε να αναπτύξουν το εμπόριο, την κτηνοτροφία και την επικοινωνία τους με άλλους ανθρώπους. Αυτό θα συνέβαινε αν οι μετακινήσεις τους γινόταν ευκολότερες. Αυτό το πηγαϊνέλα ήταν πολύ επίπονο και μακρόχρονο, καθώς έπρεπε να παλεύουν καθημερινά με τα στοιχεία της φύσης, όπως βουνά, ποτάμια, λάκκοι και ρέματα. Μία μάχη εντελώς άνιση. Όλα τα παραπάνω ορεινά και υδάτινα εμπόδια έπρεπε να ξεπεράσουν με κάθε τρόπο και ένας από αυτούς ήταν η κατασκευή πέτρινων γεφυριών.

Αυτό ήταν ένα όνειρο για τους ανθρώπους της εποχής εκείνης, αφού δεν υπάρχουν τα τεχνικά μέσα που υπάρχουν σήμερα, αλλά ούτε και κάτι ανάλογο που θα τους βοηθούσε στο δύσκολο αυτό εγχείρημα. Ένα όνειρο όμως που θα γινόταν πραγματικότητα, χάρη στο μόχθο, στο ένστικτο, στο ταλέντο και στη φαντασία αυτών των λαϊκών ανθρώπων. Έτσι, από τη μία κατόρθωσαν να λύσουν τα σημαντικά προβλήματα της εποχής εκείνης και από την άλλη άφησαν σε όλους μας σήμερα, μία τεράστια πολιτιστική κληρονομιά και ομόρφυναν σε μεγάλο βαθμό τον τόπο τους. Το έργο των Ηπειρωτών, όσον αφορά τα γεφύρια, γίνεται ακόμη μεγαλύτερο, αν αναλογιστεί κανείς πως δεν υπήρξε κάτι άλλο παρόμοιο για να αντιγράψουν και να μιμηθούν .

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Το Γεφύρι και ο Ηπειρώτης

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1987)

Στον Ηπειρωτικό χώρο έχουν καταγραφεί και μελετηθεί 431 περίπου πέτρινα γεφύρια, από τα οποία τα 155 δεν υπάρχουν πια. Κάποια παρασύρθηκαν από τα ορμητικά νερά των χειμάρρων, αλλά ανατινάχτηκαν κατά την περίοδο του πολέμου και μερικά βούλιαξαν στις τεχνητές λίμνες των υδροηλεκτρικών φραγμάτων. Η γεωγραφική τους διασπορά είναι: 295 στον νομό Ιωαννίνων, 37 στο νομό Άρτης, 26 στο νομό Θεσπρωτίας, 9 στο νομό Πρεβέζης και 64 γεφύρια στη Βόρειο Ήπειρο. Η κατανομή των γεφυριών αυτών αρχίζει στις

παραθαλάσσιες περιοχές της Πρέβεζας και της Θεσπρωτίας και κορυφώνεται στα υψώματα της Πίνδου, όπως συμβαίνει στο Ζαγορίσιο χώρο. Αυτό οφείλεται στο κατακερματισμένο ανάγλυφο με τις πολλές υδάτινες αρτηρίες.

Όλα τα γεφύρια, στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου, χτίστηκαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Οργασμός κατασκευής παρατηρήθηκε απ' τα μέσα του 18^{ου} μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, χρόνια δηλαδή που οι ξενιτεμένοι μπόρεσαν να βοηθήσουν, αλλά και ενθουσιάστηκαν από την ίδρυση, στο Νότο, ελεύθερου κράτους.

ΜΑΣΤΟΡΟΙ

Η κατασκευή των γεφυριών ήταν ένα πολύ δύσκολο και περίπλοκο εγχείρημα που ανέλαβαν να φέρουν εις πέρας με επιτυχία επιδέξιοι ντόπιοι μαστόροι, που η φήμη τους ξεπερνούσε τα όρια της τότε μεγάλης Οθωμανικής αυτοκρατορίας, κατορθώνοντας τελικά να «στήσουν» γεφύρια, μικρά αριστουργήματα, τα οποία εξακολουθούν και σήμερα να «ζεύγουν» σιωπηλούς ποταμούς και θορυβώδεις χείμαρρους. Η ποικιλία των γεφυριών, οι τύποι και οι παραλλαγές, το μέγεθος και η ονοματολογία τους, έκαναν τους ανθρώπους αυτούς πραγματικούς «καλλιτέχνες». Ήταν οργανωμένοι σε μικρές ομάδες, τα λεγόμενα «μπουλούκια» και όργωναν όλες τις περιοχές της βαλκανικής. Επικεφαλής της κάθε ομάδας ήταν ο Πρωτομάστορας ή Κάλφας που κατεύθυνε όλο το μπουλούκι.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

Η ομάδα αποτελούνταν από χτίστες, νταμαρτζήδες, λασπιτζήδες, μαρμαρογλύπτες, ξυλογλύπτες, μικρά παιδιά που έκαναν αγγαρείες και αρκετά ζώα που χρησιμοποιούνταν στις βαριές εργασίες. Όλο το διάστημα που χτιζόταν ένα γεφύρι κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, επικρατούσε αγωνία μεταξύ των μαστόρων, ένας ανομολόγητος φόβος για το αποτέλεσμα. Το ξεκαλούπωμα ήταν η πιο κρίσιμη στιγμή. Έχουμε μαρτυρίες για μαστορες κιοπρουλήδες που απομακρύνονταν τότε από τον τόπο κατασκευής, μη αντέχοντας τα πρώτα

κρίσιμα λεπτά. Την επιτυχία διαδεχόταν χειροκρότημα λυτρωτικό, φωνές επιδοκimasίας και θαυμασμού, ευχές και βέβαια αγιασμός και γλέντι πολυήμερο, μαζί με τους κατοίκους των γύρω χωριών. Όμως είχαμε και περιπτώσεις ατυχημάτων, κατάρρευσης του γεφυριού, με τραγικές συνέπειες και θύματα. Χωριά που έδωσαν σπουδαίους μαστόρους στην περιοχή της Κόνιτσας, ήταν η Πυρσόγιαννη, η Βούρμπιανη, η Στράτσιανη, η Μόλιτσα, το παλιό Λεσκάτσι, οι Πληκάδες, το Τούρνοβο, το Ίσβορο, το Λούψικο και άλλα. Στην περιοχή των Τζουμέρκων, φημισμένοι μαστόροι ήταν από το Βασταβέτσι, τους Χουλιαράδες, τ' Άγναντα, τα Πράμαντα, την Κουτσοβίτσα και τους Ραφταναίους. Έτσι δημιουργήθηκαν ειδικευμένες ομάδες τεχνιτών που κατασκευάζουν αποκλειστικά γεφύρια. Ήταν οι λεγόμενοι «Κιοπρουλήδες» οι περίφημοι «γεφυράδες». Επειδή η τέχνη τους ήταν κάτι παραπάνω από τέλεια, για να την προστατέψουν, μιλούσαν κωδικοποιημένα και η γλώσσα τους ονομαζόταν «κουδαρίτικα» ή «μαστόρκα». Ένας μεγάλος πρωτομάστορας ήταν ο Μανώλης που μαζί με τον πρωτομάστορα Δημήτριο έχτισαν το γεφύρι του «Μανώλη» στον Αγραφιώτη το 1659.

(Μουτσόπουλος Νικ. «Κουδαραίοι Μακεδόνες και Ηπειρώτες Μαϊστορές Τόμος «Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθερώσεως» Εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα 1976.)

Το πολύτοξο γεφύρι επί του Αώου στο Τεπελένι που γκρεμίστηκε, σχεδιάστηκε από τον Αρχιτέκτονα του Αλή Πασά Τεπελένλη τον κυρ Πέτρο, ο οποίος όπως λέγεται, ήταν «Έλληνας μηχανικός» ή «Αρβανίτης». Στην Πυρσόγιαννη της Κόνιτσας, ξακουστός ήταν ο πρωτομάστορας Ζιώγας Φρόντζος (1814 – 1893) ο οποίος έχτισε το γεφύρι της Κόνιτσας επί του Αώου στα 1870 – 1871. Άλλος γνωστός και περίφημος μάστορας ήταν ο Πραμαντιώτης Κώστας Μπέκας (1825 – 1899), ο οποίος κατάφερε να χτίσει από τον Ιούλιο έως τον Σεπτέμβριο του 1866 το γεφύρι της πλάκας στον Άραχθο ποταμό, αφού απέτυχε να το «στήσει» ο «Μαστρογιώργης Κονιτζιώτης» και ο ομότεχνος του Μολιστινός πρωτομάστορας Ευάγγελος. Ένας άλλος που γνωρίσαμε τελευταία ήταν ο Πυρσόγιαννης γέφυρας Πασχάλης Ζούνης (1898 – 1988), ο οποίος ήταν

απόγονος οικογενείας μαστόρων και έφτιαξε το γεφύρι του Κουβαρά κάτω από το Δόλο στα 1927. Ένας άλλος Πυρσογιαννίτης πρωτομάστορας ήταν ο Γιάννης Τσίπας (1872 – 1949) που μαζί με τον αδελφό του Αλέξη, χτίζουν το 1903 το γεφύρι της Τοπόλιτσας, έξω από την Κόνιτσα.

Το τετράτοξο της Πολυτσάς, στον Άραχθο, κάτω απ' τα Τζουμέρκα, είναι έργο που φτιάχτηκε στα 1932 από τον Νίκο Μάντζο (1891 – 1967) από τους Ραφταναίους. Ο Χρήστος Σιόντης (1895 – 1972), από τους Χουλιαράδες κατόρθωσε το ακατόρθωτο, να γεφυρώσει το 1944 τον γκρεμό της Γκούρας έξω από την Ανατολική Ιωαννίνων.

(Αλέξανδρος Μαμμόπουλος, «Λαϊκή Αρχιτεκτονική – Ηπειρώτες Μάστοροι και Γεφύρια»

Βιβλιοθήκη Ηπειρώτικης Εταιρείας Αθηνών, Αθήναι 1973)

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΣ

Το όνειρο της κατασκευής ενός γεφυριού για τους Ηπειρώτες, δεν θα γινόταν ποτέ πραγματικότητα, εάν δεν έβρισκαν τους κατάλληλους και απαραίτητους πόρους για το εγχείρημα αυτό. Τα χρήματα που έπρεπε να διαθέσουν ξεπερνούσαν κάθε λογική και δεν συγκρίνονταν με αυτά που δαπανούνταν για τις συνηθισμένες κατασκευές της εποχής όπως εκκλησίες, σπίτια, χάνια και σχολεία. Παρόλο που η φτώχεια βασίλευε στα χωριά, κατάφεραν σε πολλές περιπτώσεις να δώσουν, για μία ακόμη φορά, λύση στο πρόβλημα τους. Έτσι, χτίστηκαν γεφύρια με χρήματα Ηπειρωτών που πλούτισαν στην ξενιτιά και ήθελαν να προσφέρουν στον τόπο που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν.

Πολλά χρήματα εξασφαλίστηκαν από δωρεές ανθρώπων, οι οποίοι πριν πεθάνουν ήθελαν να εξαγνιστεί η ψυχή τους κάνοντας ένα καλό. Επίσης, πολλοί άρχοντες της εποχής διέθεσαν χρήματα για την κατασκευή, έτσι ώστε να κάνουν αισθητή την παρουσία και το όνομα τους, επεκτείνοντας τη δόξα και τη φήμη τους. Ακόμη, πολλοί ιδιώτες συνέβαλαν στο χτίσιμο με κερδοσκοπικό σκοπό, δηλαδή για να εκμεταλλευτούν κατά κάποιο τρόπο το γεφύρι, φτιάχνοντας ένα χάνι ή ένα μύλο δίπλα σ' αυτό.

Τα χωριά με τη σειρά τους βοηθούσαν όσο μπορούσαν, από τη μία με διάφορους εράνους που διοργάνωναν και από την άλλη με εθελοντική εργασία των κατοίκων. Δύναμη οικονομική είχαν και οι άρχοντες της εκκλησίας, οι οποίοι, σύμφωνα με σημαντικά στοιχεία της εποχής, προσέφεραν σε πολλές περιπτώσεις στην κατασκευή γεφυριών. Έτσι, καταλαβαίνουμε, ότι στην Ήπειρο τα περισσότερα γεφύρια χρηματοδοτήθηκαν από εκκλησιαστικά πρόσωπα.

Οι χρηματοδότες ήταν συνήθως ηγούμενοι, μητροπολίτες και πατριάρχες, όπως ήταν και η «Γέφυρα του Πατριάρχη» στον Άραχθο, την οποία χρηματοδότησε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωάσαφ Β' το 1568. Το γεφύρι «Παλιοκαμάρα» Αργιθέας, γέφυρα «Κοράκου» Αχελώου, Πόρτας (Πύλης) Τρικάλων, όλα στη δεύτερη δεκαετία του 16^{ου} αιώνα, χρηματοδοτήθηκαν από τον Μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίων (1489 – 1540), από την Πόρτα – Παναγιά των Τρικάλων. Πολλοί ήταν και οι Οθωμανοί αξιωματούχοι της Ηπείρου και της Αλβανίας που κατέβαλαν τη δαπάνη κατασκευής γεφυριών, προνοώντας παράλληλα για τη δημιουργία πόρων για τη συντήρησή τους. Μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η γέφυρα Αλιάκμονα που χρηματοδοτήθηκε από τον Μαχμούτ Πασά (1650), η επισκευή του «Πετρογκέφυρου» Ομολίου από τον Οσμάν Πασά (1726), η γέφυρα Αργυροκάστρου από τον Αληζότ Πασά το 1750 και η γέφυρα στο Τεπελένι από τον Αλή Πασά Τεπελένλη πριν από το 1805. Μερικοί δωρητές που πρέπει να αναφέρουμε είναι ο Αλέξιος Μίσιος από το Μονοδέντρι, ο Νούτσος Κοντοδήμος από το Βραδέτο, ο Γ. Λούλης από το Κατόρτσι από τα Γιάννενα, ο οποίος ήταν μάλιστα και ιδιοκτήτης Πανδοχείου, ο Θόδωρος Πετσιώνης από το Δίλοφο, η Αγγελική Παπάζογλου, ο Αχμέτ Κουρτ Πασά, ο οποίος ήταν τοπάρχης της επαρχίας Βελεγράδων στην Αλβανία. Προς τιμήν τους, τα γεφύρια πήραν, σε αρκετές περιπτώσεις, το όνομα τους.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Συνήθως, το όνομα ενός γεφυριού προέκυπτε από το χρηματοδότη, που στον Ηπειρωτικό χώρο ήταν οι άρχοντες της εκκλησίας, ή από τον πρωτομάστορα που έχτιζε το γεφύρι. Τέτοιες περιπτώσεις στην Ήπειρο είναι το γεφύρι του Καμπέραγα, του Μίσιου, του Καλόγερου από τον Καλόγερο Σεραφείμ από το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία της Βίτσας και του Εβραίου από τον Γιαννιώτη Εβραίο Σολομών Ματσίλη, όπως και αυτό του Μανώλη. Αρκετά γεφύρια έχουν και δύο ονομασίες, που σημαίνει ότι το γεφύρι εκτός από το όνομα του χρηματοδότη πήρε και αυτό του τόπου στον οποίο χτίστηκε ή του κοντινότερου χωριού ή μετά από κάποια επισκευή το όνομα του νέου χορηγού, όπως το γεφύρι του Νούτσου ή Κόκκορου από τον κατασκευαστή Νούτσο και από τον επισκευαστή Κόκκορο. Όταν ένα γεφύρι χτιζόταν από τις εισφορές των κατοίκων ενός χωριού, έπαιρνε το όνομα της Πλάκας, της Κόνιτσας και της Τσίπανης. Το όνομα που, σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις, αναφερόταν ήταν αυτό του Πρωτομάστορα, όπως αυτό του «Μανώλη» που προαναφέραμε, αφού σ' αυτή την περίπτωση το έχτισε ο ίδιος.

(Αλέξανδρος Μαμμόπουλος, «Λαϊκή Αρχιτεκτονική – Ηπειρώτες Μάστοροι και Γεφύρια»

Βιβλιοθήκη Ηπειρωτικής Εταιρείας Αθηνών, Αθήναι 1973)

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Όταν έβγαινε η απόφαση για να χτιστεί ένα γεφύρι, είτε από ένα άτομο που διέθετε τα απαραίτητα χρήματα όπως ένα ηγούμενος, αξιωματούχος ή κάποιος πλούσιος, είτε από τους κατοίκους ενός ή περισσότερων χωριών, υπήρχε συνάντηση από τους μαστόρους που διέθεταν δικά τους μπουλούκια και τους ανακοίνωναν την πρόθεσή τους. Έτσι οι πρωτομάστορες εκπονούσαν την μελέτη του σχεδίου, η οποία εκτός από τη μορφή του γεφυριού περιείχε και το κόστος της κατασκευής. Αυτοί που είχαν και τις καλύτερες προτάσεις, έπαιρναν και το έργο.

(Ένθετο Επτά Ημέρες εφημερίδας «Καθημερινή»

13 Φεβρουαρίου 2000)

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ – ΣΤΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ – ΥΛΙΚΑ

Η κατασκευή πέτρινων γεφυριών είναι πολύ επίπονη διαδικασία, κατά την οποία συναντάμε μεγάλες δυσκολίες, όπως είναι η κατασκευή του τόξου, η θεμελίωση και η επιλογή της περιοχής και της εποχής που θα γίνει το γεφύρι. Η εποχή παίζει σημαντικό ρόλο, αφού σχετίζεται με τη στάθμη και την ορμή των νερών του ποταμού, του οποίου η πλημμύρα είναι από τους αστάθμητους παράγοντες στην κατασκευή των γεφυριών. Η πλημμύρα είναι ο μεγάλος κίνδυνος κατά την κατασκευή του τόξου πάνω στα ξύλινα καλούπια, τα οποία στηρίζουν με αγκυρώσεις κατ' ευθείαν πάνω στα λίθινα βάθρα, στις γενέσεις του τόξου (δοκοθήκες). Σε πολλές περιπτώσεις όμως, τα υποστηρίγματα καλουπιών πατούσαν στην κοίτη του ποταμού και έτσι ήταν εκτεθειμένα στη ορμή των νερών. Για να αποφύγουν τα προβλήματα αυτά, οι μαστόροι της εποχής φρόντιζαν να σηκώσουν το γεφύρι όσο πιο γρήγορα μπορούσαν κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, ξεκινώντας όταν χαμήλωναν τα νερά του ποταμού και τελειώνοντας πριν αρχίσουν τα φθινοπωρινά πρωτοβρόχια, συνήθως τον Σεπτέμβριο.

Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, κυρίως στην περιοχή της Ηπείρου, τα ξεσπάσματα του καιρού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, ήταν ο φόβος και ο τρόμος των μαστόρων. Πολλά είναι εκείνα τα στοιχεία που μαρτυρούν, κατά το παρελθόν, την πτώση ενός γεφυριού λίγο αργότερα από την κατασκευή του.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

Στην αρχή, οι πρωτομάστορες έψαχναν την κατάλληλη θέση που θα χτιζόταν το γεφύρι. Οι επίπεδες επιφάνειες αποφεύγονταν, αφού η πολλή λάσπη δημιούργησε προβλήματα στερέωσης. Το κατάλληλο μέρος για την κατασκευή ήταν συνήθως κάποιο στένωμα του ποταμού, ιδιαίτερα σε χαράδρες και στο σημείο εξόδου τους στην πεδιάδα. Έτσι κατασκευάζουν μόνο ένα τόξο με μεγάλο άνοιγμα, κάτι που ήταν μεγάλη επιτυχία για έναν μάστορα, σε συνδυασμό με τις αντίξοες συνθήκες θεμελίωσης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να αποφεύγονται οι

πολύπλοκες και πολυδάπανες κατασκευές και να εξασφαλίζεται στερεή ζεύξη. Μια τέτοια κατασκευή είναι το γεφύρι της Κόνιτσας επί του Αώου ποταμού (άνοιγμα 37 μέτρα και ύψος 20 μέτρα) και το γεφύρι στην Τατάρνα. Τα μονότοξα γεφύρια μπορούσαν να ξεπεράσουν και τα 30 μέτρα άνοιγμα. Μερικά από αυτά είναι το γεφύρι της Πλάκας στον Άραχθο (άνοιγμα 39 μέτρα και ύψος 19 μέτρα), του Νούτσου στο Βίκο (άνοιγμα 24 μέτρα και ύψος 13,5 μέτρα), αλλά και το γεφύρι του Κοράκου στον Αχελώο με άνοιγμα 45 μέτρα, μάλλον το πιο μεγάλο μονότοξο σε ολόκληρη την Ήπειρο, το οποίο ανατινάχτηκε όμως και είναι γκρεμισμένο από την εποχή του εμφυλίου.

(Μουτσόπουλος Νικ. «Κουδαραίοι Μακεδόνες και Ηπειρώτες Μαϊστορές Τόμος «Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθερώσεως» Εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα 1976.)

Σε ημιορεινά εδάφη και σε εδάφη που υπήρχαν βράχοι στην κοίτη του ποταμού, οι μαστόροι έχτιζαν περισσότερα τόξα, χρησιμοποιώντας ως «πάτημα» τους βράχους. Μερικά τέτοια γεφύρια είναι το γεφύρι του Σαραντάπορου ανάμεσα στα χωριά Δροσοπηγή και Πλαγιά και το δίτοξο γεφύρι στο 100^ο χλμ. της εθνικής οδού Ιωαννίνων – Κοζάνης.

Μία από τις μεγαλύτερες δυσκολίες στην κατασκευή, ήταν το γεφύρωμα μεγάλου ποταμού στην πεδιάδα, που σε πολλές περιπτώσεις ήταν αναγκαίο και δεν μπορούσε να αποφευχθεί. Αυτό έγινε στο γεφύρι της Άρτας, που έπρεπε αναπόφευκτα να «στηθεί» μέσα στην απέραντη πεδιάδα που διέσχιζε ο Άραχθος. Για να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο χρειάστηκαν πολλά τόξα, με αποτέλεσμα η γέφυρα να φτάσει σε μήκος τα 145 μέτρα. Για να βρεθεί λύση σ' αυτό το πρόβλημα έπρεπε να έχουμε πολύτοξο άνοιγμα και βάθρα εδραζόμενα σε χαλαρά εδάφη. Η θεμελίωση των βάθρων γινόταν πάνω σε ξύλινους πασσάλους, δρύινους και οριζόντια σκάρα ομοίων δοκών. Έτσι θεμελιώθηκαν τα γεφύρια στην Άρτα και στο Ομόλιο. Συνηθέστερη κατασκευή ήταν το ένα τόξο αξονικά πάνω από τα κύρια μεσόβαθρα, όπως στο γεφύρι της Άρτας. Μια αργότερη κατασκευαστική εξέλιξη, ήταν η δημιουργία τριών ανακουφιστικών τόξων αντί ενός, δηλαδή το μεγάλο αξονικό και εκατέρωθεν λίγο ψηλότερα, άλλα

δύο μικρότερα. Αυτό το εντοπίζουμε καλύτερα στο «Πετρογκέφυρο» στο Ομόλιο, στο «Γεφύρι της Κυράς» στον Άραχθο και στη δωδεκάτοξη γέφυρα Κουρτ Πασά στο Ελμπασαν, επί του Γενούτσου – Σκούμπη το 1778. Οι μαστόροι, αφού πρώτα έστηναν τις σκαλωσιές, άρχιζαν το χτίσιμο με τα τσόκια και τα μυστριά, αφού κουβαλούσαν τη λάσπη με τα γκοβάτια. Έχτιζαν ταυτόχρονα και τις δύο μεριές, τα δύο άκρα του γεφυριού, με δύο συνεργεία από μαστόρους. Τα δύο συνεργεία δουλεύανε αργά και μεθοδικά και φτάσανε συγχρόνως προς την κορυφή του γεφυριού και στη μέση του τόξου. Εκεί, τοποθετούσαν σφηνώνοντας με μεγάλη επιμέλεια και προσοχή τον τελευταίο και κορυφαίο θολίτη που ονομαζόταν «κλειδί». Το «κλειδί» ήταν μία καλολαξευμένη σφηνωτή πέτρα, με την οποία οι μαστόροι, με εμπειρικό τρόπο, εξασφάλιζαν την καμάρα και το γεφύρι. Η μία πέτρα, κατάλληλα διαμορφωμένη ακουμπούσε πάνω και λίγο δίπλα από την άλλη, με τέτοιο τρόπο, ώστε το βάρος να μεταφέρεται ομοιόμορφα στα άκρα του γεφυριού, στις βάσεις του τόξου που ήταν τα θεμέλια, επιτυγχάνοντας έτσι στατική επάρκεια και λειτουργία. Άρα καταλαβαίνουμε πόσο σημαντικό ήταν για ένα γεφύρι, ο σωστός τρόπος θεμελίωσης.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

Η πρώτη ύλη με την οποία κατασκευάστηκαν σχεδόν όλα τα γεφύρια της Ηπείρου, ήταν αναμφισβήτητα ο σχιστόλιθος, ο οποίος παρουσιάζεται σε μεγάλες ποσότητες στην ευρύτερη αυτή περιοχή. Η συνδετική ύλη που χρησιμοποιούσαν ήταν μίγμα τριμμένου κεραμιδιού, σβησμένου ασβέστη, ελαφρόπετρας, χώματος, νερού και ξερών χορταριών. Σε πολλές περιπτώσεις, όσο κι αν αυτό ακούγεται παράξενο, για να αυξήσουν ακόμη περισσότερο την αντοχή και την αποτελεσματικότητα του γεφυριού, έριχναν στο μίγμα μαλλιά ζώων ή ασπράδια αυγών.

Στα μεγάλα ανοίγματα γεφύρια, πάνω στο εξωράχιο της καμάρας τους, οι μαστόροι κατασκεύαζαν και δεύτερο πλήρες τόξο για στερεότερη κατασκευή. Οι θολίτες του τελευταίου εξείχαν προς τα έξω από αυτούς της κύριας καμάρας,

τονίζοντας έτσι την παρουσία τους και τη λυγεράδα όλης της γέφυρας, με τη λεπτή γραμμική σκιά που δημιουργούσαν.

Τα δύο μέτωπα της κύριας καμάρας τα συνδέουν με ενσωματωμένους σιδερένιους ελκυστήρες, στις άκρες των οποίων περνούσαν κάθετες ράβδους αγκύρωσης. Έτσι, εξασφάλιζαν το ολόσωμο του φορέα σε περίπτωση σεισμού.

Μερικές θολίτες στη ράχη του τόξου, τους λαξεύανε από μεγάλο μήκος πέτρες, ώστε τοποθετημένοι να προεξέχουν προς τα πάνω σαν στυλίσκοι. Οι θολίτες αυτοί ονομάζονταν «αρκάδες». Εντυπωσιακοί είναι οι ακτινωτοί «αρκάδες» στο γεφύρι του Πλακίδα ή Καλογερικό, στο κεντρικό Ζαγόρι της Ηπείρου. Πάνω στις άκρες του εξωράχιου, προς τα χαμηλότερα μέρη της καμάρας, χτίζονταν δύο πλευρικοί τοίχοι, που λέγονταν «τύμπανα». Ο ενδιάμεσος χώρος τους «μπαζωνόταν». Πάνω στο «μπαζώμα» και στο εξωράχιο της καμάρας που εξείχε, στρωνόταν λιθόστρωτο «καληντερύμι», με εγκάρσιες αναβαθμιδώσεις που ονομάζονταν «ούβιες» στην Ήπειρο ή «καρτέρια» στην Πελοπόννησο.

(Αλέξανδρος Μαρμόπουλος, «Λαϊκή Αρχιτεκτονική – Ηπειρώτες Μάστοροι και Γεφύρια»

Βιβλιοθήκη Ηπειρώτικης Εταιρείας Αθηνών, Αθήνα 1973)

ΜΟΡΦΕΣ

Μελετώντας τα ηπειρώτικα γεφύρια, διαπιστώνουμε την μεγάλη ποικιλία μορφών, η οποία φανερώνει την φαντασία και το ταλέντο των μαστόρων της εποχής. Ένα τοιχείο είναι η έντονη πλαστικότητα, η οποία οφειλόταν στις ανακουφιστικές θυρίδες, στους προβόλους και στον καμπυλωτό διάδρομο διάβασης. Αυτό που κάνει τα γεφύρια να διαφέρουν είναι το τόξο, η λεγόμενη καμάρα. Η ταυτότητα του κάθε γεφυριού είναι μοναδική και προσδιορίζεται από τον αριθμό, το μέγεθος και το σχήμα της καμάρας. Έτσι, καταλαβαίνουμε ότι ο αριθμός των τόξων, η διάταξη και το σχήμα τους, παίζουν σημαντικό ρόλο στην ποικιλία και στη μορφή των γεφυριών.

Τα περισσότερα ηπειρώτικα γεφύρια είναι μονότοξα, λόγω του χαμηλότερου κόστους και του στενώματος της κοίτης των ποταμών, όπου έπρεπε να κατασκευαστούν. Πολλές φορές, όταν ο χώρος το επέτρεπε, χτίζονταν ένα ή δύο ψευτοπαράθυρα. Τα μονότοξα γεφύρια, όπως αυτό της Κόνιτσας, της Πλάκας, της Βωβούσας και του Κόκκορου, έχουν μεγάλη επιβλητικότητα, εξαιτίας του μεγάλου ανοίγματος του τόξου.

Όταν το γεφύρι ήταν πολύτοξο, το βασικό τόξο ήταν «στημένο» στη βαθιά κοίτη για να απορροφάει τη συνήθη ροή των νερών, ενώ τα υπόλοιπα, βοηθητικά και μικρότερα τόξα, χρησιμεύουν ως αντιπλημμυρικά. Χαρακτηριστικά είναι τα γεφύρια του Καλόγερου, της Άρτας, του Παπαστάθη και του Κουρτ-Πασά, τα οποία είναι πολύ γραφικά και εντυπωσιακά. Ένα άλλο μορφολογικό χαρακτηριστικό είναι το σχήμα του τόξου. Είτε αυτό είναι κεντρικό, είτε βοηθητικό, ανακουφιστικό, έχει τις περισσότερες φορές ημικυκλικό σχήμα. Σε αρκετές περιπτώσεις όμως, το σχήμα είναι οξυκόρυφο, όπως συμβαίνει στα γεφύρια της Ζέρμας, της Κυράς στο Αργυρόκαστρο, της Τσίπιανης και του Καμπέραγα, τα οποία ανάγονται σε μουσουλμανικά και γοθικά πρότυπα.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

Επίσης, τα μικρά ανοίγματα εκατέρωθεν του κυρίου τόξου, κάνουν ελαφρύτερη την όλη κατασκευή. Αξίζει να αναφέρουμε, ότι όταν άρχισε η κατασκευή των γεφυριών, τα τόξα είχαν σχήμα τεταρτοκυκλίου, γεγονός που δεν είχε μετέπειτα εφαρμογή. Αυτό συναντάται στο ερειπωμένο γεφύρι της Κυράς στην Μπαλντούμα, στο μισοκατεστραμένο γεφύρι της Σαρακίνας κοντά στην Καλαμπάκα και στην καμάρα της Μιράκας στις εσχατιές της Ηπείρου, στον ποταμό Γενούσο. Ακόμη, τεταρτοκυκλικό σχήμα έχουμε και στο γεφύρι του Κουρτ-Πασά. Τα καμαρολίθια των τόξων τοποθετούνταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζουν καμάρα σε δύο στρώσεις. Η επάνω καμάρα μπορεί να παίζει δύο ρόλους. Είτε να «διατρέχει» το γεφύρι σε όλο το πλάτος, συμβάλλοντας έτσι στη στατική λειτουργία του, είτε να υπάρχει μόνο στις δύο όψεις, δηλαδή σαν «κορνίζα» της κάτω στρώσης, με αποτέλεσμα να έχει αισθητικό ρόλο. Μοναδική

περίπτωση αποτελεί το «Νουάουα» στο Συρράκο στην Ήπειρο, με τρεις στρώσεις καμάρας.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό στην μορφή των γεφυριών, είναι η ύπαρξη των προβόλων. Ο μπροστινός πρόβολος ήταν κατασκευασμένος στην βάση του τόξου και λεγόταν «κόφτης» και είχε σαν στόχο να αντιμετωπιστεί η αυξημένη πίεση των χειμάρρων, σπάζοντας την ορμή των νερών. Ο πίσω πρόβολος λεγόταν «κόντρα» και στήριζε το γεφύρι σε περίπτωση χειμάρρων, μειώνοντας ταυτόχρονα τον στροβιλισμό για τα θεμέλια, κάτι που ήταν πολύ επικίνδυνο. Στο πάνω μέρος του γεφυριού, ο διάδρομος διάβασης που χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι για να διαβούν το γεφύρι ήταν αρκετά στενός, που καμιά φορά περιοριζόταν στα 1,5 με 2 μέτρα για να περάσουν στην αντίπερα όχθη. Το οδόστρωμα είχε καμπυλωτή τροχιά, διατρέχοντας όλο το μήκος του γεφυριού. Υπάρχουν περιπτώσεις που ο διάδρομος διάβασης ανεβοκατέβαινε έτσι ώστε να πάρει τη μορφή των από κάτω τόξων. Αυτό φαίνεται εύκολα στο Καλογερικό, στο Ζαγόρι.

Υπάρχει όμως και η άλλη περίπτωση όπου το οδόστρωμα ανεξαρτητοποιείται εντελώς από τα τόξα. Αυτό το βλέπουμε στο γεφύρι του Παπαστάθη στον Άραχθο. Στα άκρα, δεξιά και αριστερά του κάθε καλντεριμιού, υπήρχαν χαμηλά στηθαία ή παλιότερα ορθές πέτρες που λέγονταν αρκάδες και είχαν σαν σκοπό να προφυλάσσουν και να μειώσουν τη δύναμη του αέρα, για τους κατοίκους. Η φύλαξη που παρείχαν ήταν περισσότερο ψυχολογική, παρά πραγματική. Αρκάδες συναντάει κανείς στο γεφύρι του Κόκκορου και χαμηλά πεζούλια στο γεφύρι της Άρτας. Η διέλευση από ένα γεφύρι έκρυβε αρκετούς κινδύνους και γι' αυτό κάτω από την κορυφή της καμάρας κρεμούσαν καμπανάκια, έτσι ώστε να προειδοποιήσουν τους κατοίκους, σε περίπτωση που φυσούσε δυνατούς αέρας, όπως για παράδειγμα στο γεφύρι της Κόνιτσας.

(Τσότσος Π. Γεώργιος «Μακεδονικά Γεφύρια»

Εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1987)

ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

Το κόστος κατασκευής των γεφυριών εκείνης της εποχής, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, αφού οι αρκετές συζητούμενες τιμές, έχουν ενδεικτική και μόνο αξία. Επίσης πρέπει να γνωρίζουμε την αγοραστική αξία του χρήματος κάθε εποχής, για να βγάλουμε κάποια ορθά συμπεράσματα για την δαπάνη κάθε κατασκευής. Λόγω έλλειψης στοιχείων, κάτι τέτοιο είναι σχεδόν αδύνατο, με αποτέλεσμα να αρκεστούμε σε κάποιες εικασίες. Από ιστορικές αναδρομές στο χρήμα της εποχής και από τις συγκρίσεις που έγιναν, βλέπουμε ότι η κατασκευή ενός γεφυριού απαιτούσε πολλά χρήματα που καμία φορά ξεπερνούσαν κάθε λογική.

ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ

Η ύπαρξη ενός γεφυριού σε μία περιοχή, αποτελούσε «πέραςμα», το οποίο εκμεταλλεύονταν οι κάτοικοι των χωριών κυρίως οικονομικά. Η ορμή των νερών, κυρίως στο στένωμα του ποταμού, όπου ήταν χτισμένο το γεφύρι, βοηθούσε στη λειτουργία μύλων. Οι μυλωνάδες εκμεταλλεύονταν και το γεγονός ότι από το γεφύρι περνούσαν καθημερινά πολλοί χωριανοί και ξένοι περαστικοί, με αποτέλεσμα να έχουν αρκετή πελατεία. Χαρακτηριστικοί είναι οι μύλοι κοντά στα γεφύρια του Μίσιου, του Κόκκορου, του Μύλου, στο Καλογερικό και στο γεφύρι του Μανώλη.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Το Γεφύρι και ο Ηπειρώτης

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1987)

Σε μερικές περιπτώσεις, δίπλα σε γεφύρια χτίζονταν και μικρά φυλάκια που λέγονταν κούλια, αφού σε περίοδο πολέμου τα γεφύρια είχαν σημαντική στρατηγική σημασία. Τα κούλια ήταν φυλάκια σε μορφή μικρού πυργίσκου. Όπως ήταν επακόλουθο, πραγματοποιήθηκαν πολλές και σφοδρές μάχες γύρω από αυτά, πολλές φορές μάλιστα και πάνω στο καλντερίμι του. Χαρακτηριστικά είναι οι μάχες του Κίτσου Μπότσαρη και του Κατσαντώνη με τους Αρβανίτες στο γεφύρι του Μανώλη τον Ιούλιο του 1807, οι επιχειρήσεις στο γεφύρι του

Παπαστάθη το 1912 και οι μάχες της Πλάκας στο ομώνυμο γεφύρι (1821, 1854, 1878).

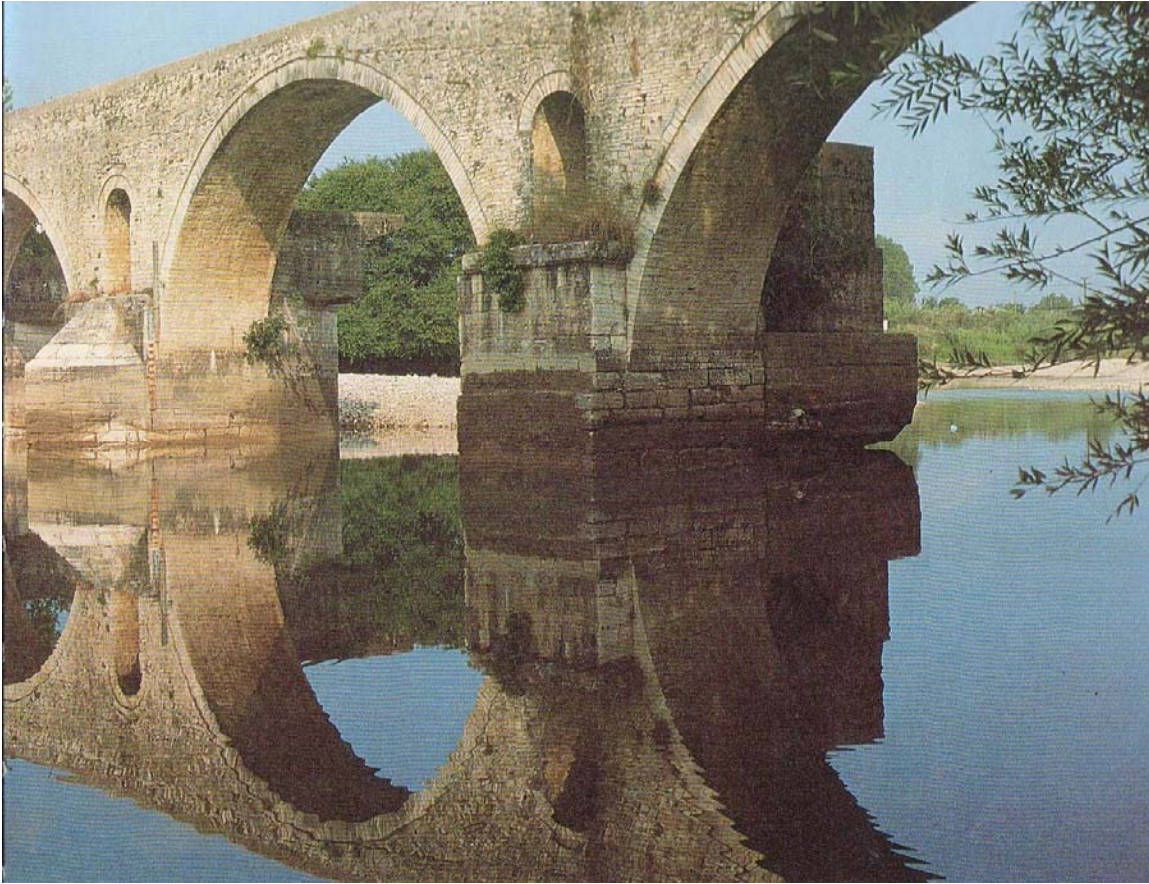
Πληροφορίες για μικρά φυλάκια και ισχυρές οχυρώσεις έχουμε για τα γεφύρια της Ζέρμας, της Μέρτζανης και της Πρεμετής. Επίσης, στην περιοχή, γύρω από κάθε γεφύρι έχτιζαν σε μερικές περιπτώσεις και Χάνια, τα οποία αποτελούσαν χρήσιμο κατάλυμα για τους ταξιδιώτες. Τα Χάνια αυτά ήταν κυρίως στημένα σε γεφύρια που εξυπηρετούσαν βασικούς δρόμους μεταφοράς. Αξιόλογο, είναι το Χάνι του Καμπέραγα, δίπλα από το ομώνυμο γεφύρι στο δρόμο για τα χωριά του ανατολικού Ζαγοριού και το Χάνι κοντά στο γεφύρι του Μανώλη.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ

Το γεφύρι της Άρτας

Το γεφύρι της Άρτας βρίσκεται λίγο πιο κάτω από την ομώνυμη πόλη, μέσα στην πεδιάδα που διασχίζει ο Άραχθος. Το μαλακό και επίπεδο έδαφος πρέπει να δυσκόλεψε την πρώτη θεμελίωση, αλλά και τις αλληπάλληλες διορθώσεις που επακολούθησαν. Το μήκος του γεφυριού φτάνει τα 145 μέτρα. Το γεφύρι δεν έχει καμία συμμετρία και καμία από τις τέσσερις ημικυκλικές καμάρες του δεν έχει ίση διάμετρο με τις υπόλοιπες. Το ίδιο ποικίλει και το μέγεθος των πολλών παραθυρίδων του (ψευτοκαμάρες). Το οδόστρωμα του είναι καλντεριμωτό, αλλά με αρκετά λεία στρώση, κορυφώνει και αυτό ασύμμετρα το ανέβασμα του, στην ακρινή μεγάλη καμάρα, ενώ το πλάτος του είναι 3,75 μέτρα. Από διάφορες έρευνες, συμπεραίνεται ότι τα βάθρα του γεφυριού της Άρτας και το κτίσμα λίγο πιο πάνω από την επιφάνεια του νερού, πραγματοποιήθηκαν κατά τα κλασικά χρόνια ή στα ελληνιστικά χρόνια, δηλαδή στα χρόνια του Πύρρου. Σ' αυτό το

συμπέρασμα οδηγούμαστε από το γεγονός ότι η πέτρα που χρησιμοποιήθηκε στα βάθρα του γεφυριού είναι η ίδια με αυτή που χρησιμοποιήθηκε στα κτίρια της κλασικής και ελληνιστικής Αμβρακίας. Πιθανότερη εποχή είναι η ελληνιστική και ότι η γέφυρα είναι έργο του Πύρρου. Αυτό εξηγείται γιατί η προ Πύρρου Αμβρακία δεν είχε αξιόλογη ενδοχώρα και οι Αμβρακιώτες πολεμούσαν συχνά και δεν ήθελαν την εύκολη διάβαση στο φυσικό οχυρό τους. Αντίθετα, ο Πύρρος είχε μεγάλο κράτος και μπορούσε να αντεπεξέλθει στην κατασκευή μιας τέτοιας γέφυρας. Η σημερινή γέφυρα δεν είναι η ίδια με την αρχαία. Οι αψίδες της γέφυρας μπορεί να γκρεμίστηκαν αλλεπάλληλες φορές, όμως αυτή στηρίζεται στα βάθρα της αρχαίας.

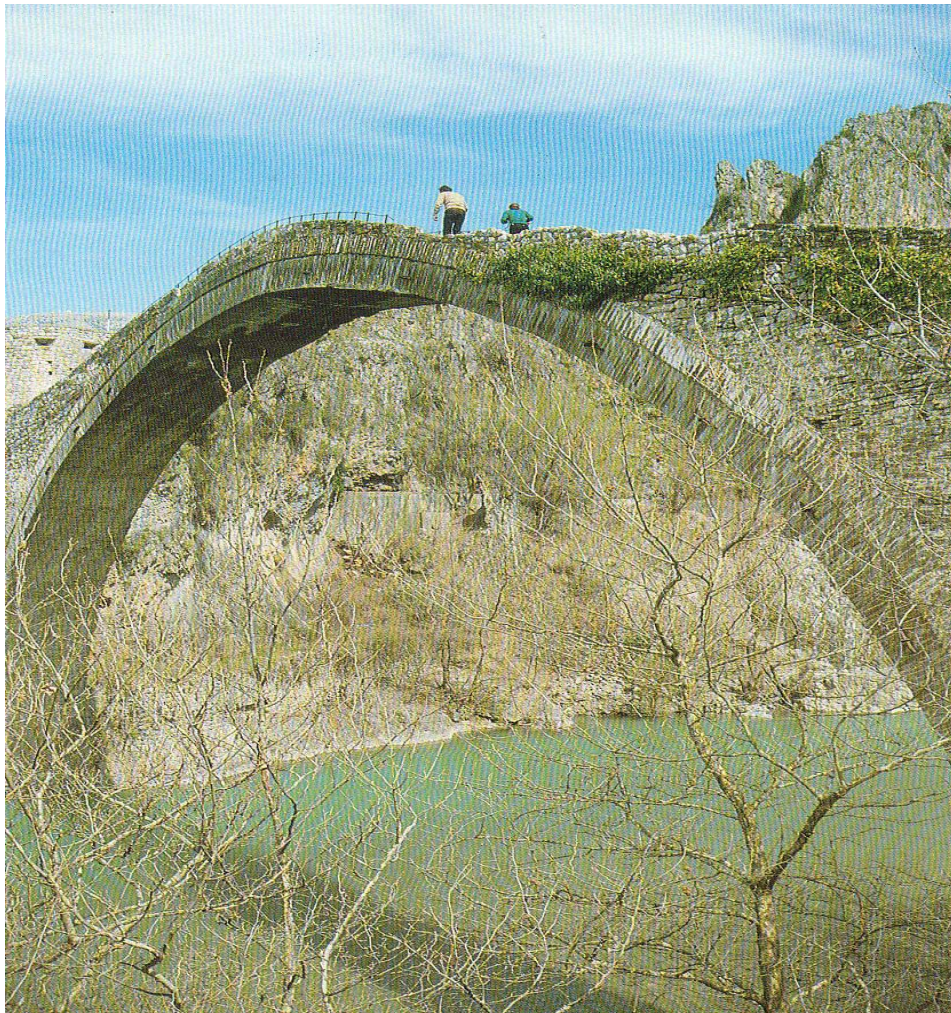
Γεφύρι της Πλάκας

Το γεφύρι της Πλάκας βρίσκεται βορειότερα από το γεφύρι της Άρτας, στο ίδιο ποτάμι και στο πέρασμα από το νομό της Άρτης στο νομό Ιωαννίνων. Η μορφή του γεφυριού είναι μονότοξη. Ο Άραχθος κυλάει δίπλα από το γεφύρι σε μία απότομη πλαγιά, ενώ από την άλλη πλευρά το έδαφος είναι πεδινό. Αυτό

αποτελεί δύσκολη περίπτωση με αποτέλεσμα το γεφύρι να πέσει το 1860. Το γεφύρι ξαναφτιάχτηκε το 1863 με πρωτομάστορα τον μαστο-Γιώργη από την Κόνιτσα, αλλά ξαναέπεσε τη μέρα που τελείωσε, παρασύροντας στο θάνατο πολλούς ανθρώπους. Το γεφύρι ξαναχτίζεται για τρίτη φορά το 1866 από τον Κώστα Μπέκα, με ντόπιους μαστόρους. Χρηματοδότες ήταν ο Γιάννης Λούλης, η κοινότητα των Μελλισουργών, των Πραμάντων, των Αγνάντων και άλλων γειτονικών χωριών. Τελικά, το γεφύρι ολοκληρώνεται τον Ιούλη μήνα και έχει ένα κύριο με δύο πλαϊνά τόξα, το οποίο είναι συμμετρικό με ύψος 20 μέτρα, μήκος 40 μέτρα και πλάτος στην κορυφή 3,20 μέτρα.

Γεφύρι της Κόνιτσας

Το γεφύρι της Κόνιτσας χτίστηκε το 1870 από τον πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζο, που καταγόταν από την Πυρσόγιαννη. Είχε προηγηθεί μία αποτυχημένη προσπάθεια για να ζευχθεί ο Αώος στο σημείο εκείνο. Χρηματοδότες ήταν οι αδελφοί Βασίλης και Ιωάννης Λούλης, η Αγγελική Παπάζογλου, ο Γεώργιος Ζωΐδης, ο Μωχάμετ Μπέϋς Σίσκος και οι αδελφοί Μεκιάρη. Χρήματα διέθεσαν και οι κάτοικοι της Πύλης, τόσο οι Έλληνες όσο και οι Τούρκοι. Οι διαστάσεις του γεφυριού ήταν 20 μέτρα ύψος και 40 μέτρα μήκος.

Γεφύρι του Μύλου

Το γεφύρι της Μύλου χτίστηκε το 1748 και πήρε το όνομα του από τον εκκλησιαστικό μύλο που βρίσκεται στην απέναντι όχθη του ποταμού Μπαγιώτικου κάτω από τους Κήπους. Έχει δύο βασικές καμάρες και μία τρίτη βοηθητική στα δεξιά του γεφυριού. Χαρακτηριστική είναι η επιγραφή, η οποία είναι γραμμένη με το σύστημα «βουστροφηδόν» και γράφει ότι ανεγέρθη τον Ιούνιο του 1748.

Γεφύρι της Ζέρμας ή Κάντσικου

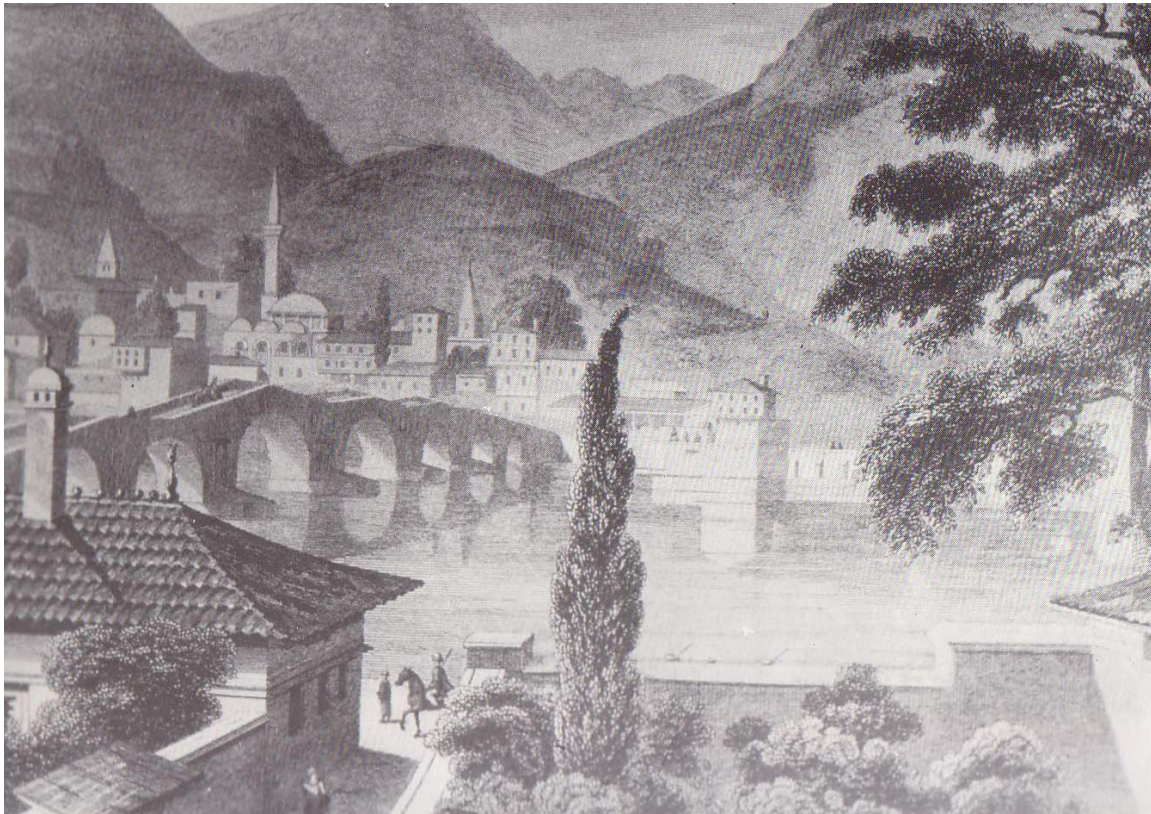
Η ακριβής χρονολογία που χτίστηκε το γεφύρι δεν είναι γνωστή. Πήρε το όνομα του από τις παλιές ονομασίες των πλησιέστερων χωριών Πλαγιάς και Δροσοπηγής. Το γεφύρι είναι δίτοξο και η οξυκόρυφη απόληξη του μεγάλου, αλλά και του μικρότερου τόξου, δείχνει ότι το γεφύρι έχει πολύ παλιά προέλευση γύρω στο 15^ο αιώνα. Βρίσκεται στο δρόμο Κόνιτσας – Κοζάνης και γεφυρώνει τον ποταμό Σαραντάπορο.

Γεφύρι του Χάτσιου

Το γεφύρι της Χάτσιου χτίστηκε το 1804 από τον Λάμπρο Χάτσιο, ο οποίος ήταν Τσεπελοβίτης. Το γεφύρι βρίσκεται κοντά στο Παλιογέφυρο στο Ζαγόρι και γεφυρώνει τον ποταμό Βικάκη. Ο διάδρομος διάβασης είναι ευρύχωρος και οι αρκάδες του ξεδοντιασμένες.

Γεφύρι του Μπερατίου

Το γεφύρι του Μπερατίου βρίσκεται νότια Αλβανία, είναι πολύ μεγάλο και ένωνε τη συνοικία Γορίτσα με τη συνοικία Μαγγαλεμίου. Το γεφύρι χτίστηκε το 1776 από τον τοπάρχη Αχμέτ Κουρτ Πασσιά. Επίσης το γεφύρι του Μπερατίου γεφυρώνει τον Άψο ποταμό.

Γεφύρι του Πισώνη

Το γεφύρι του Πισώνη χτίστηκε από το Σωποτσελιώτη Θόδωρο Πετσιώνη το 1830. Ο ίδιος, φρόντισε και για την ετήσια επισκευή του γεφυριού, αφήνοντας στην Κοινότητα των Κήπων και της Μπάγιας ένα σημαντικό χρηματικό ποσό. Το γεφύρι αυτό, γεφυρώνει το Μπαγιώτικο ποτάμι.

Γεφύρι του Μανώλη

Το γεφύρι του Μανώλη βρισκόταν χαμηλά στον Αγραφιώτη και χτίστηκε το 1659 από τον Πρωτομάστορα Μανώλη, του οποίου πήρε και το όνομα του. Είναι μονότοξο γεφύρι με ύψος 22 μέτρα και μήκος 30 μέτρα. Σήμερα είναι βυθισμένο στην τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών.

Γεφύρι του Κοντοδήμου ή του Λαζαρίδη

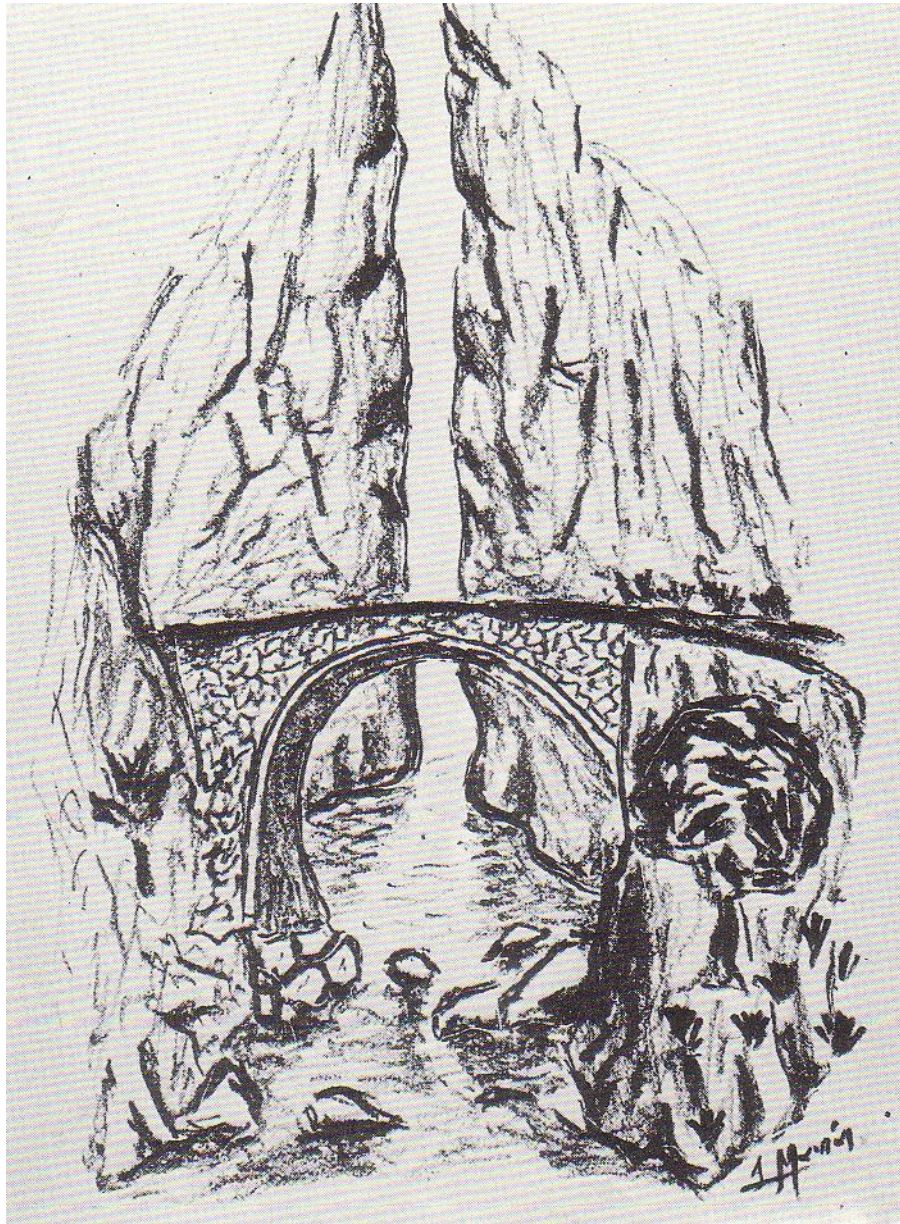

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται στο Ζαγορίσιο χώρο, πάνω στο Βικάκη, λίγα μέτρα προτού σμίξει με το Μπαγιώτικο, για να συνεχίσει σαν Βίκος. Αυτός που το έχτισε ήταν ο Τόλης Κοντοδήμος το 1753, ο οποίος ήταν διερμηνέας της γαλλικής πρεσβείας στην Πόλη. Τη δεύτερη ονομασία του την πήρε από τον ιδιοκτήτη ενός κοντινού μύλου που τον έλεγαν Λαζαρίδη.

Γεφύρι της Πόρτας ή του Αγίου Βησσαρίωνα

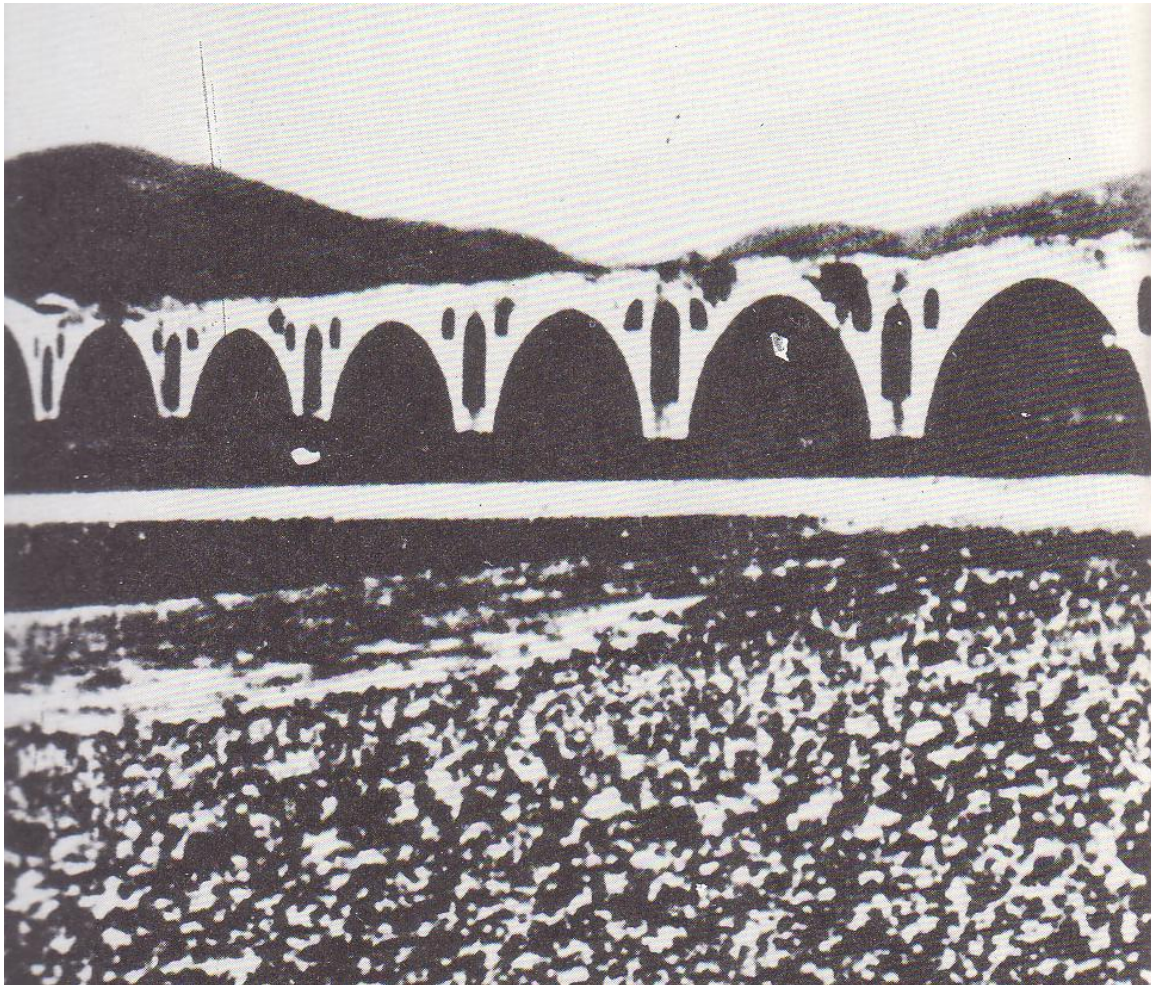

Το γεφύρι χτίστηκε το 1519 πάνω στον Πορτιάτη, παραπόταμο του Πηνειού από το μητροπολίτη Λάρισας. Βρίσκεται κοντά στο χωριό Πύλη, είναι μονότοξο με άνοιγμα 34,5 μέτρα περίπου και χτίστηκε με πελεκημένες πέτρες, αντί σχιστολίθων που συνηθίζονταν τότε. Ο διάδρομος διάβασης έχει επίστρωση καλντεριμιού, ενώ στηθαία ύψους 0,85 μέτρα, προστατεύουν τους διαβάτες.

Παλιογέφυρο

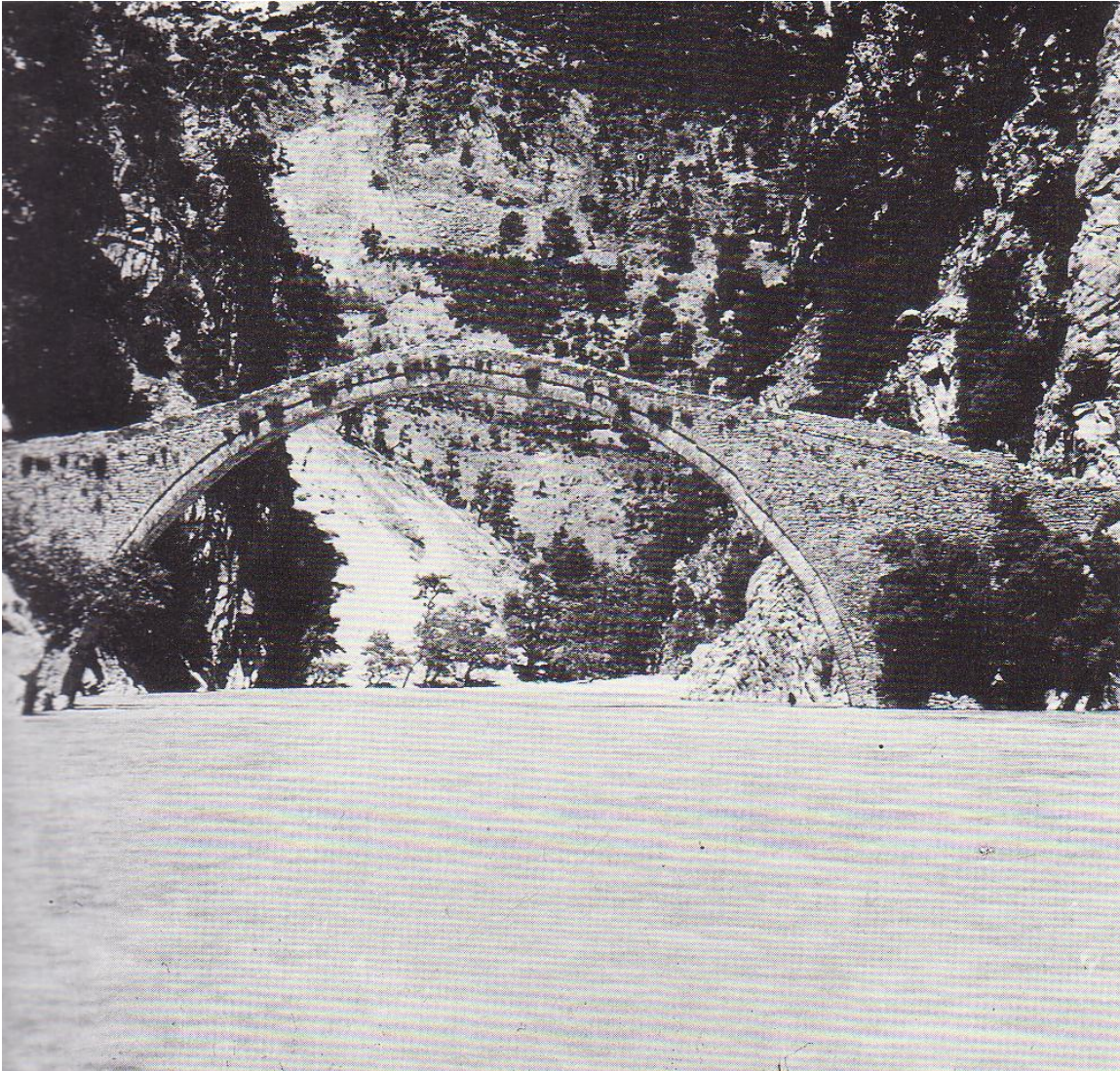
Βρίσκεται στο Ζαγορίσιο χώρο, κάτω από το Τσεπέλοβο στη θέση «στενά» στο σημείο που ο Βίκος στριμώνεται ανάμεσα σε δύο κατακόρυφα πέτρινα βουνά. Το γεφύρι αυτό έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο ιστορικό μνημείο.

Γεφύρι του Κουρτ-Πασσιά

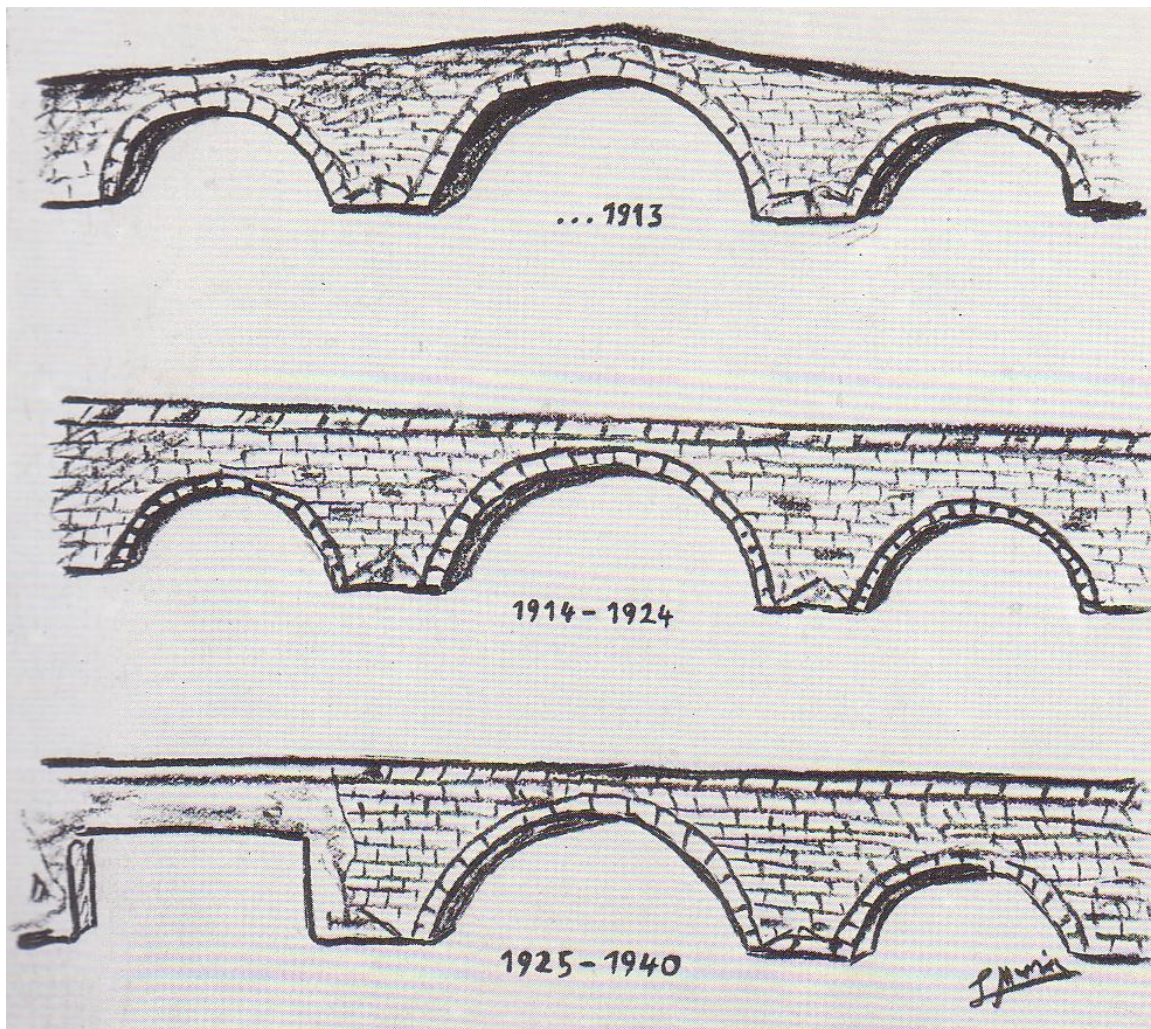
Βρίσκεται κοντά στο Ελμπασάν, πάνω στον ποταμό Σκούμπη ή Γενούσο και χτίστηκε το 1778 από τον χρηματοδότη Κουρτ-Πασσιά, του οποίου πήρε και το όνομα. Το γεφύρι αυτό ήταν πρότυπο για την εποχή του, αφού χρειάστηκαν συνολικά δώδεκα διαδοχικά τόξα, για να ενώσουν τις δύο μακρινές όχθες.

Γεφύρι του Κοράκου

Είναι το μοναδικό γεφύρι που κατάφερε να «ζεύξει» τον Αχελώο και το μεγαλύτερο μονότοξο σε όλη την Ήπειρο, με ύψος 25 μέτρα και άνοιγμα 45 μέτρα. Χτίστηκε το 1514 με 1515, σ' ένα βραχοστένωμα του ποταμού, από τον Αρχιεπίσκοπο της Λάρισας, τον Βησσαρίωνα.

Μεσογέφυρα

Χτίστηκε από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Πωγωνάτο, το 673π.χ. Είχε ένα μεγάλο τόξο στο κέντρο, απ' όπου μπορούσε να περάσει άνετα ο κύριος όγκος του ποταμού Αώου και δύο μικρότερα τόξα στα άκρα της. Σε αυτό που διέφερε από τα άλλα γεφύρια, ήταν ο επίπεδος διάδρομος διάβασης. Ανατινάχτηκε από τον ελληνικό στρατό, στην εισβολή των Ιταλών το 1940.

Γεφύρι της Τατάρνας ή Μαρδάχας

Το γεφύρι δεν υπάρχει πια, αφού έχει βουλιάξει στη λίμνη των Κρεμαστών στον Αχελώο. Το όνομα προήλθε από το ομώνυμο ιστορικό μοναστήρι που βρισκόταν δίπλα του, ενώ το δεύτερο όνομα από την κοντινή πηγή που τροφοδοτούσε τον Αχελώο. Ο χρόνος κατασκευής παραμένει άγνωστος, ενώ πάνω στο διάδρομο διάβασης του γεφυριού έγιναν ιστορικές μάχες κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Γεφύρι του Παπαστάθη

Χτίστηκε το 1746 από τον ηγούμενο της μονής Βίλζης Αγάπνο και βρίσκεται σε ένα φαράγγι που σχηματίζουν ο Δρίσκος και η Πρίξα, στον Άραθο. Έχει τρεις μεγάλες καμάρες και μία μικρή. Το οδόστρωμα του καμπυλώνεται αρκετά κάπου στη μέση και δεν ακολουθεί το ανεβοκατέβασμα των τεσσάρων τόξων.

Γεφύρι της Βωβούσης

Χτίστηκε το 1748 από τον Αλέξιο Μίσιο, είναι μονότοξο και πήρε το όνομα του από το χωριό της Βωβούσας. Γεφυρώνει τον Αώο ποταμό κοντά στις πηγές του. Το οδόστρωμα του είναι πολύ φαρδύ και το ξύλινο καλότεχνο περβάζι του είναι πολύ εντυπωσιακό και προστατεύει τους περαστικούς.

Γεφύρι της Πέτρας

Γεφυρώνει τον Αώο ποταμό και πήρε το όνομα του από το χωριό Πέτρα. Παραμένει άγνωστο το πότε χτίστηκε, ενώ σήμερα δεν υπάρχει πια. Είχε τρία βασικά τόξα και επτά βοηθητικά. Το κεντρικό τόξο είχε άνοιγμα 10 μέτρων και τα δύο διπλανά του, 5 μέτρα άνοιγμα το καθένα.

Γεφύρι των Αγίων

Είναι από τα μεγαλύτερα στον Ηπειρώτικο χώρο. Βρίσκεται κοντά στο χωριό Κάτω Ραβένια των Δολιανών, στη θέση «Αγίους» απ' όπου πήρε και το όνομα του. Η ακριβής ημερομηνία κατασκευής δεν είναι γνωστή, αλλά χτίστηκε περίπου στα πρώτα μισά του 19^{ου} αιώνα. Γεφυρώνει τον Γορμό ποταμό. Έχει 120 μέτρα μήκους και ύψος 17 μέτρα. Έχει 4 ημικυκλικά τόξα και ανατινάχτηκε από τον ελληνικό στρατό στις 28 Οκτωβρίου, το 1940.

Γεφύρι του Νούτσου ή Κόκκορου

Το γεφύρι αυτό γεφυρώνει το Βίκο ποταμό και κατασκευάστηκε το 1750 με έξοδα του Νούτσου Κοντοδήμου, από το χωριό Βραδέτο. Ανακατασκευάστηκε από τον Καπεσοβίτη Νούτσο Καραμεσίνη το 1768. Στα 1910 έπαθε ζημιά και την επισκευή του την ανέλαβαν τα γύρω χωριά, όπως το Κουκούλι, Καπέσοβο, Βραδέτο και Τσεπέλοβο, μαζί με το τούρκικο δημόσιο. Στα έξοδα είχε συμβάλει και ο Γρηγόρης Κόκκορος, ο οποίος διέθετε κοντινό μύλο, με αποτέλεσμα το όνομα του να δοθεί σαν δεύτερη ονομασία στο γεφύρι.

Γεφύρι του Τριζώλου

Το γεφύρι βρίσκεται κοντά στα Άγραφα, στα χωριά της Αργιθέας. Χτίστηκε από Τζουμερκιώτες, που ήταν οργανωμένοι σε μπουλούκια το 13^ο αιώνα, κοντά στο ομώνυμο χωριό. Θεωρείται το μεγαλύτερο κτίσμα της περιοχής. Σήμερα είναι «παροπλισμένο». Επίσης, γεφυρώνει τον Τριζωλιώτικο ποταμό.

Γεφύρι του Καμπέραγα

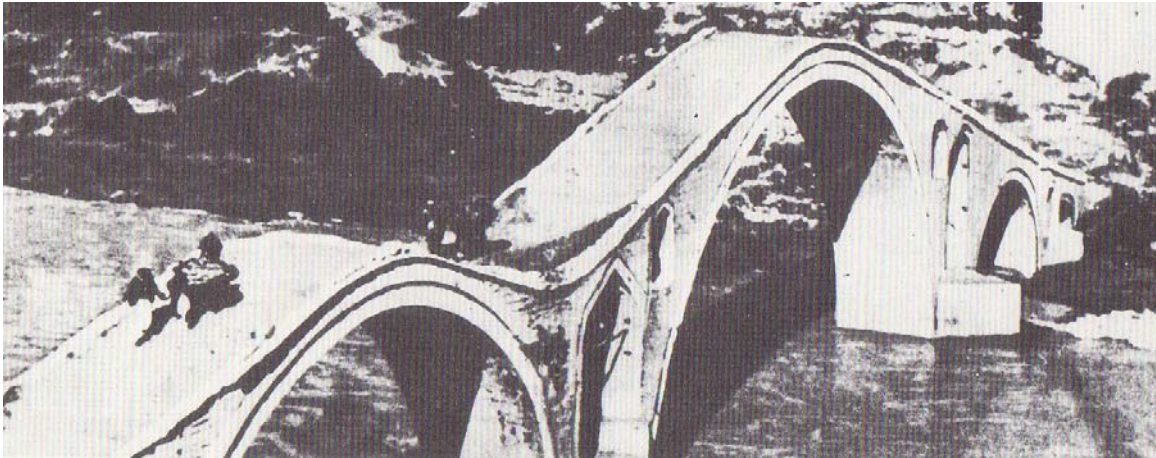
Βρίσκεται στο Ζαγορίτικο ποτάμι κοντά στην περιοχή Μηλιωτάδες.

Γεφύρι Καλογερίκο ή του Πλακίδα

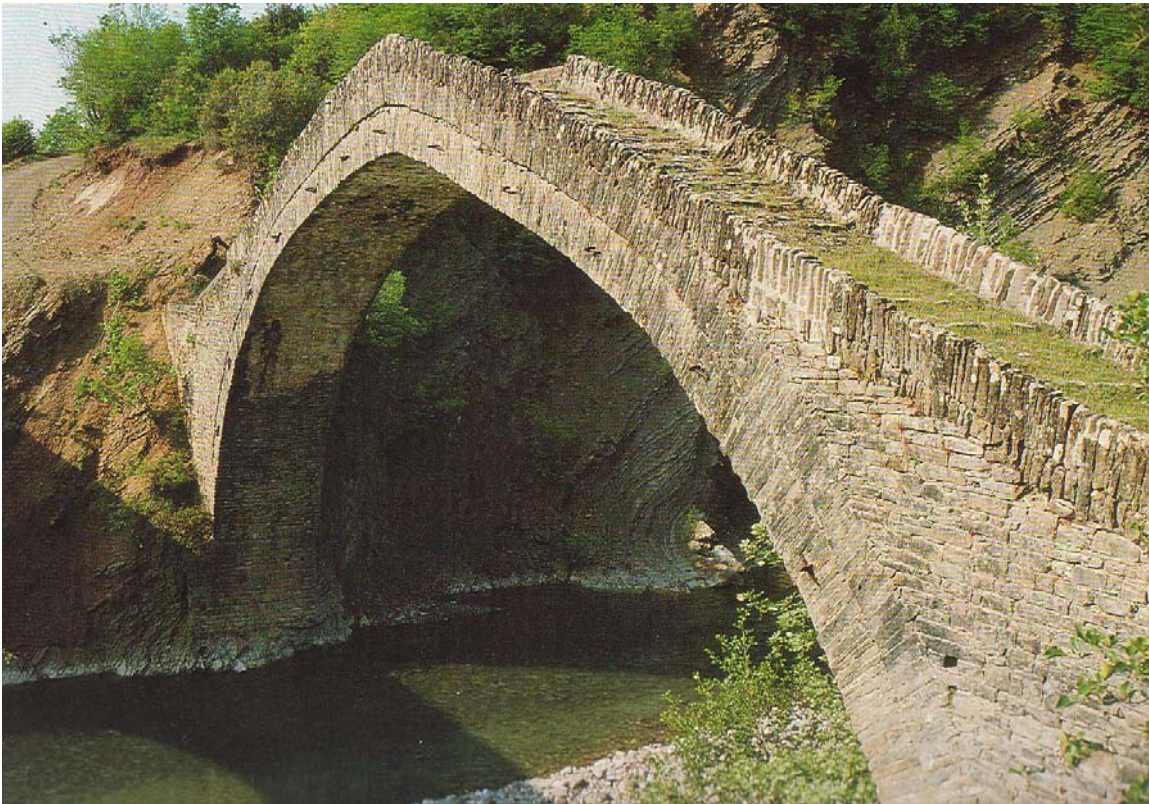
Χτίστηκε το 1814, από έναν καλόγερο που λεγόταν Σεραφεΐμ, από το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία της Βίτσας, από τον οποίο πήρε και το όνομα Καλογερικό. Βρίσκεται κοντά στους Κήπους και ενώνει τις όχθες του ποταμού Βίκου. Το 1865 επισκευάστηκε από τον Κουκουλιώτη Αλέξη Πλακίδα, από τον οποίο πήρε και το δεύτερο όνομα. Το γεφύρι αυτό εξυπηρετούσε τα χωριά Σωποτσέλι, Ντόβρα, Μπούλτσι και Κουκούλι. Επίσης ως προς την μορφή, το γεφύρι αποτελείται από τρία τόξα.

Γεφύρι του Σούμπαση

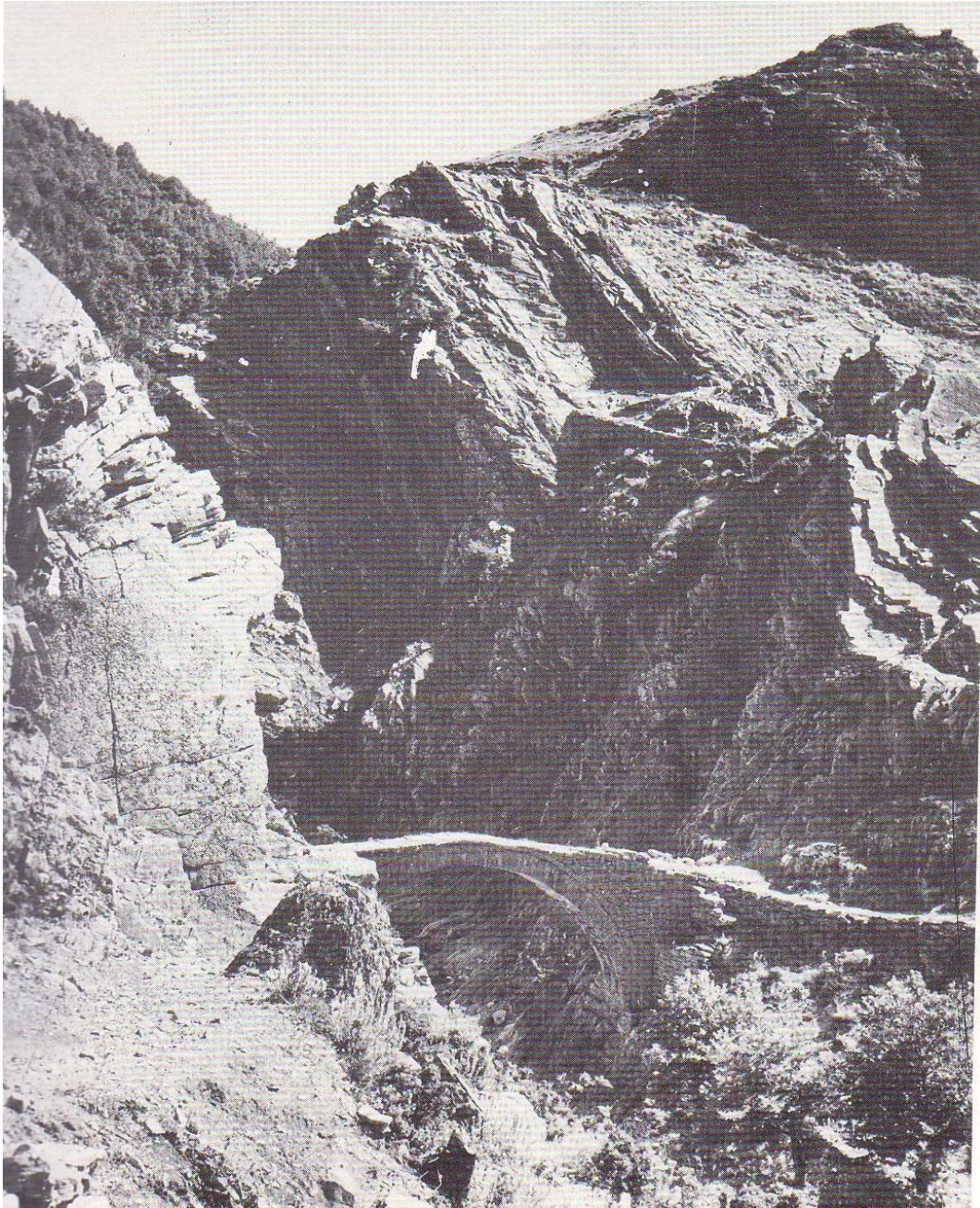
Χτίστηκε πάνω στο Δρίνο, λίγο πριν το Τεπελένι, ανάμεσα στα χωριά Λέκλη και Λεκντούσι, στον Αλβανικό χώρο. Υπήρχε ένα κεντρικό τόξο με ύψος 13 μέτρα και άνοιγμα 27 μέτρα και πολλά μικρότερα τόξα στα άκρα, τα οποία ήταν «ανακουφιστικά». Έντονο στοιχείο ήταν ο κυματιστός διάδρομος διάβασης του γεφυριού. Σήμερα έχει καταρρεύσει το μεγάλο τόξο, αλλά σώζονται τα άκρα του.

Γεφύρι της Τσίπιανης

Είναι μονότοξο και χτισμένο στον ποταμό Βάρδα, από τον Αναστάση Πασπαλιάρη το 1875, μαζί με τους κατοίκους του Χωριού Γρεβενήτι.

Γεφύρι του Μεζήλο

Είναι άγνωστο το πότε χτίστηκε. Βρίσκεται στην Αργιθέα, κάτω από το σημερινό Δροσάτο προς το Πετρίλο. Είναι μονότοξο, χωρίς προφυλακτικά πεζούλια και οι βάσεις του τόξου είναι τα ίδια τα πέτρινα κοιλώματα του Λιασκοβίτικου ποταμού.

Γεφύρι της Κλειδονιάβιστας ή του Βοΐδομάτη

Βρίσκεται κοντά στο χωριό Κλειδωνιά, στο σημείο που εκφυλίζεται το τρομερό φαράγγι του Βίκου και ανοίγεται η πεδιάδα της Γλιτονιάβιστας. Χτίστηκε από την Μπαλκίζ Χανούμ του Μαλήκ Πασά, το 1853. Αργότερα, πολλοί προσπάθησαν να γεφυρώσουν τον Βοΐδομάτη στο σημείο εκείνο, αλλά απέτυχαν. Την ονομασία Κλειδονιάβιστο την πήρε από ένα κοντινό χωριό, αλλά και από τον ποταμό που γεφυρώνει. Επίσης λέγεται και Γλιτονιάβιστας, λόγω του κάμπου που ξανοίγεται μπροστά.

Γεφύρι του Μίσιου

Γεφυρώνει τον ποταμό Βίκο και εξυπηρετεί τα χωρικά Κουκούλι και Βίτσα. Χτίστηκε το 1748 από τον άρχοντα Αλέξιο Μίσιο, από το κοντινό Μονοδέντρι. Έχει δύο τόξα, ένα μεγάλο και κεντρικό για να περνάει ο κύριος όγκος του ποταμού και ένα μικρό βοηθητικό, σε περίπτωση δυνατών βροχών το χειμώνα.

Κεφάλαιο 3^ο

Η Μακεδονία, το βορειότερο και μεγαλύτερο Ελληνικό διαμέρισμα, είναι η χώρα των μεγάλων βουνών, των μεγάλων πεδιάδων και των μεγάλων ποταμών. Οι μεγάλοι ποταμοί, που πηγάζουν από την Πίνδο ή τη Ροδόπη, ή που προέρχονται από τις βορειότερες γειτονικές χώρες, σχηματίζουν με το πλήθος των παραποτάμων τους και με μικρότερους ποταμούς και χείμαρρους, ένα υδάτινο δίκτυο που αποτελεί πηγή ζωής για τις μεγάλες Μακεδονικές πεδιάδες και κοιλάδες. Το υδάτινο αυτό δίκτυο, αποτελούσε, από τους αρχαίους ακόμη χρόνους, εμπόδιο στις συγκοινωνίες, αλλά και, διαμέσου των ποτάμιων κοιλάδων, φυσική διέξοδο, κυρίως για την επικοινωνία της Μακεδονίας με την Κεντρική Βαλκανική.

Από την προϊστορική, ακόμα, περίοδο, ο γεωγραφικός χώρος της Μακεδονίας αποτέλεσε πεδίο μετακινήσεων και προσωρινών εγκαταστάσεων των Ελληνικών φύλων, που κατέβαιναν προς νότο, ή των θρακικών που μετακινούνταν, αργότερα, προς ανατολάς. Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, η Μακεδονία απέκτησε σημαντική γεωγραφική σημασία, γιατί από κει περνούσαν οι μεγάλοι Ρωμαϊκοί δρόμοι που συνέδεαν τη Δύση με την Ανατολή (Εγνατία οδός, Βασιλική Στράτα του Τραϊανού από Δυτ. Μακεδονία προς Ήπειρο, παράλιοι και εγκάρσιοι δρόμοι ανάμεσα στις μεγάλες πόλεις της εποχής, όπως οι Φίλιπποι, η Πύδνα, η Θεσσαλονίκη). Την ίδια σημασία εξακολούθησε να έχει ο Μακεδονικός χώρος κατά τη Βυζαντινή περίοδο, αλλά και κατά την Τουρκοκρατία, κατέχοντας το κεντρικότερο και νευραλγικότερο τμήμα της Βαλκανικής Χερσονήσου.

Οι ανάγκες της διάβασης των ποταμών, των χειμάρρων και των ρεμάτων για τις επικοινωνίες κατέστησαν, από την αρχαιότητα ακόμα, απαραίτητο το χτίσιμο γεφυριών. Τα γεφύρια ήταν πέτρινα και ξύλινα· τα πρώτα πιο στερεά και ανθεκτικά στο χρόνο, τα δεύτερα πρόχειρα και προσωρινά, λιγότερο ασφαλή, αλλά αρκετά πρακτικά, όταν στηρίζονταν σε λίθινα «ποδαρικά» και γεφύρωναν μεγάλα ποτάμια. Στα τελευταία, χρησιμοποιούνταν μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα και ο τρόπος διέλευσης με σχεδίες.

Τα Μακεδονικά ποτάμια είναι λιγότερα σε αριθμό, αναλογικά με την έκταση του χώρου, από τα Ηπειρώτικα, που είναι και πολυυδροτότερα, εξαιτίας της διαφοράς του βροχομετρικού ύψους, που στην Ήπειρο είναι, σχεδόν, διπλάσιο από τη Μακεδονία. Επιπλέον το ανάγλυφο του εδάφους είναι ομαλότερο στη Μακεδονία, σε αντίθεση με το ορεινό, διακεκομμένο έδαφος της Ηπείρου. Έτσι, τα πέτρινα γεφύρια στην Ήπειρο ήταν περισσότερα και μεγαλύτερα. Από τα Μακεδονικά γεφύρια, τα οποία επιβιώνουν μέχρι σήμερα, μόνο το μισογκρεμισμένο γεφύρι του Πασά στη Δυτική Μακεδονία μπορεί να συγκριθεί σε μήκος με τα μεγάλα Ηπειρώτικα γεφύρια, όπως της Άρτας, ή με τα ακόμα μεγαλύτερα Αλβανικά, όπως τα γεφύρια του Γενούσου και του Δρίνου. Στο παρελθόν και, πάντως, πριν από τα τέλη του 19ου αιώνα, θα πρέπει να υπήρχαν και σε μεγάλα Μακεδονικά ποτάμια, όπως ο Αξιός, ο Στρυμόνας και ο Νέστος μεγάλα σε μήκος πέτρινα γεφύρια, αλλά φαίνεται πως δεν διασώθηκε μέχρι σήμερα κανένα ίχνος τους.

Τα μεγαλύτερα όμως, γεφύρια στη Νότια Βαλκανική, ήταν τα γεφύρια της Ανατολικής Θράκης, όπως τα γεφύρια της Αδριανούπολης και της Μακράς Γέφυρας (Ουζούν Κιοπρού). Το τελευταίο, γεφύρωνε τον ποταμό Εργίνη και ήταν το μεγαλύτερο πέτρινο γεφύρι των Βαλκανίων, με 1300 μέτρα μήκος και 174 τόξα. Σήμερα, τον τίτλο του μακρότερου γεφυριού έχει η καινούργια γέφυρα των Σερβίων, πάνω στην τεχνητή λίμνη του Αλιάκμονα ποταμού, με μήκος 1372 μέτρα και ύψος 55 μέτρα από την επιφάνεια του νερού. Από τα πέτρινα γεφύρια, μεγαλύτερο σε μήκος είναι το γεφύρι της Άρτας, εάν εξαιρέσουμε το χαμηλό σε ύψος (1-2 μ.) αλλά πολύ μεγάλο σε μήκος πέτρινο γεφύρι του Κουτάβου στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα του Αργοστολίου Κεφαλονιάς, το οποίο, αν και τοξωτό και μάλιστα πολύτοξο δεν μπορεί να ενταχθεί στα τοξωτά πέτρινα γεφύρια με μεγάλο άνοιγμα και μήκος τόξου.

Πολλά από τα μικρά (συνήθως μονότοξα) πέτρινα γεφύρια, κυρίως της Ανατολικής Μακεδονίας γεφυρώνουν μικρούς «λάκκους», οι οποίοι ούτε ως χείμαρροι δεν μπορούν να θεωρηθούν σήμερα, αφού από δεκαετίες δεν περνάει πια νερό από τις κοίτες τους. Η ύπαρξη γεφυριών σε τέτοιες θέσεις πιστοποιεί ότι τα νερά ήταν κάποτε περισσότερα κι αυτό επιβεβαιώνουν οι παλαιότεροι κάτοικοι

των οικισμών, οι οποίοι διηγούνται ότι προπολεμικά τα νερά των χειμάρρων και ρεμάτων ήταν πολύ περισσότερα. Επισημαίνουν προοδευτική μείωση των νερών, υπόγειων ή ομβρίων, μετά το 1950 και, ιδίως μετά το 1970. Σ' όλα τα χωριά που έχουν γεφύρια ακούσαμε την ίδια επωδό, με την οποία καταλήγει κάθε διήγηση σχετική με τα γεφύρια: «Κάποτε αυτό το ρέμα είχε πολύ νερό, χειμώνα-καλοκαίρι. Τι έγιναν αυτά τα νερά;». Το κτίσιμο γεφυριών σε τοποθεσίες που δε δικαιολογούν σήμερα την ύπαρξη τους, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο για την έρευνα για τυχόν αλλαγή του κλίματος στην Ελλάδα τα τελευταία 50 χρόνια.

Τα γεφύρια κτίζονταν πάντα πάνω σε δρόμους και τα σωζόμενα πέτρινα γεφύρια της Μακεδονίας αποτελούν αποδείξεις για την πορεία παλιών δρόμων που έχουν σήμερα εξαφανιστεί. Οι δρόμοι αυτοί στις ορεινές περιοχές στένευαν, γίνονταν σε πολλές περιπτώσεις στενά μονοπάτια, που ελίσσονταν σε απότομα πρανή, όταν η εδαφική διαμόρφωση το επέβαλλε. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, παρατηρήθηκαν μετακινήσεις των Ελληνικών πληθυσμών από τα εύφορα πεδινά, αλλά και ευπρόσβλητα από τον κατακτητή, εδάφη, στα ορεινά κι απομονωμένα, κυρίως στη Δυτική Μακεδονία. Οι επικοινωνίες ανάμεσα στους ορεινούς οικισμούς βελτιώθηκαν με την κατασκευή πέτρινων γεφυριών, τα οποία αυξήθηκαν αριθμητικά κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας σ' όλα τα ορεινά εδάφη της Μακεδονίας. Σε πολλές, όμως, από τις θέσεις των πέτρινων γεφυριών που χτίστηκαν την εποχή της δουλείας, προϋπήρχαν άλλα παλιότερα γεφύρια, ιδίως στις ορεινές διαβάσεις, οι οποίες χρησιμοποιούνταν από τα αρχαία χρόνια για την επικοινωνία ανάμεσα στη Δυτική Μακεδονία και την Ήπειρο, ή ανάμεσα στις Μακεδονικές πεδιάδες και κοιλάδες, που χωρίζονται από βουνά.

Οι δρόμοι αυτοί, που σε πολλές περιπτώσεις συμπίπτουν με τους σημερινούς, χρησιμοποιήθηκαν, εκτός από τις ανάγκες για τοπική επικοινωνία των γειτονικών οικισμών και το διαμετακομιστικό εμπόριο, και για άλλες μετακινήσεις όπως: Οι πορείες των Μακεδονικών και Ηπειρώτικων караβανιών των εμπόρων και ξενιτεμένων προς τη Σερβία κι από κει προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Οι μετακινήσεις αυτές, από τα μέσα του 19ου αιώνα, κατευθύνθηκαν προς την Κωνσταντινούπολη και τη Νότια

(Ελεύθερη) Ελλάδα. Οι εξαμηνιαίες μετακινήσεις των κτηνοτρόφων προς τα χειμαδιά της Θεσσαλίας και Χαλκιδικής. Οι πορείες των Δυτικομακεδόνων μαστόρων και εποχιακών εργατών προς όλες τις, εκτός Μακεδονίας, διευθύνσεις, πλην της δυτικής και οι αντίστοιχες των Αλβανών εργατών αλλά και των πολυάριθμων Αλβανικών ληστοσυμμοριών.

Με βάση τη γεωγραφική θέση και τις ανάγκες της επικοινωνίας που εξυπηρετούσαν, τα υπάρχοντα σήμερα πέτρινα, παραδοσιακά γεφύρια της Μακεδονίας, μπορούν να ενταχθούν σε τρεις κατηγορίες:

- α) Τα μεγάλα γεφύρια που βρίσκονται σε πεδιάδες, γεφυρώνουν μεγάλα ποτάμια και βρίσκονται πάνω σε μεγάλους οδικούς άξονες, που δεν άλλαξαν από την αρχαιότητα. Τα σωζόμενα γεφύρια αυτού του είδους είναι ελάχιστα, επειδή καταστράφηκαν, σε διάφορες χρονικές περιόδους, για να κατασκευαστούν σύγχρονα. Παραδείγματα τέτοιων γεφυριών είναι το γεφύρι του Πασά στη Δυτική Μακεδονία και της Αγγίστας στην Ανατολική.
- β) Τα μικρά γεφύρια που βρίσκονται μέσα σε οικισμούς, ή γύρω από αυτούς, γεφυρώνουν συνήθως χείμαρρους και χρησιμεύουν, ακόμα και σήμερα στην τοπική επικοινωνία. Πολλά από τα γεφύρια αυτά έχουν υποστεί επισκευές οι οποίες αλλοίωσαν την παραδοσιακή φυσιογνωμία τους.
- γ) Τα γεφύρια που βρίσκονται σε ορεινές διαβάσεις οι οποίες δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά στο παρελθόν αποτελούσαν τμήματα βασικών ορεινών οδών επικοινωνίας. Τέτοια γεφύρια είναι το γεφύρι της Κορομηλιάς ή το γεφύρι του Αζίζ Αγά στη Δυτική Μακεδονία. Το μοναδικό, ίσως, δείγμα γεφυριού αυτής της κατηγορίας στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, είναι το γεφύρι της Μόρνας στην Πιερία.

Εάν εξαιρέσει κανείς τα μικρά γεφύρια που βρίσκονται μέσα σε οικισμούς, τα υπόλοιπα και πιο μεγάλα έχουν προ πολλού χάσει κάθε χρησιμότητα. Αρκετά από αυτά είναι χαμένα σε δυσπρόσιτες ρεματιές και μοιάζουν ξεχασμένα κι αφημένα στο έλεος του Θεού και στη φθορά του χρόνου. Ορισμένα συνδέονται με θρύλους που ανάγονται στην αρχαιότητα, όπως το γεφύρι Μεγαλέξαντρου Αλμωπίας ή το κατεστραμμένο σήμερα γεφύρι Ελευθεροχωρίου Γρεβενών (του οποίου ο θρύλος αναφέρεται στον Μ. Αλέξανδρο), ακόμα και το γεφύρι του Κάστρου Εορδαίας που ονομάζεται και γεφύρι «του Αλεξάνδρου μας».

Η Ήπειρος, όπως όλοι πλέον υποψιαστήκαμε, είναι η περιοχή στην οποία χτίστηκαν τα περισσότερα αλλά και τα καλύτερα γεφύρια λαϊκής τεχνοτροπίας. Η σχετική της μάλιστα απομόνωση - συνέπεια εδαφικής ιδιομορφίας και θέσης - έγινε αιτία να διασωθεί μέχρι τις μέρες μας σχεδόν όλη της η «παραγωγή». Γεφύρια όμως, αρκετές φορές πολύ αξιόλογα, «σηκώθηκαν» και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, με τη δική τους και εκεί, έστω περιορισμένης έντασης, ατμόσφαιρα θρύλων και παραδόσεων. Η Πελοπόννησος, κυρίως στην ορεινή Γορτυνία, το Πήλιο με τη δικιά του πολιτιστική και αρχιτεκτονική αντίληψη, η Θράκη-στα βουνά της Ροδόπης, γεφύρωσαν τα «περάσματα» τους με κατασκευές που πήγαιναν δειλά να διαμορφώσουν έναν κάποιο ντόπιο ρυθμό. Βέβαια στα περισσότερα μέρη, η τάση αυτή δεν ολοκληρώθηκε ποτέ - κάτι που έγινε στην Ήπειρο - φτάνοντας απλώς σε τύπους με πολύ ελεύθερο, «χαλαρό», χαρακτήρα. Το άσχημο είναι, ότι τούτα τα γεφύρια, ούτε και σαν μεμονωμένα έργα πρόλαβαν να μελετηθούν, ενώ σήμερα, μην έχοντας πια τα περισσότερα την «προστατευτική απομόνωση» της Ηπείρου, χάθηκαν οριστικά ή έπαθαν ανεπανόρθωτες ζημιές. Μετά από όλα αυτά, είναι φανερό, πώς εκμηδενίστηκε και η πιθανότητα κάποιας σοβαρής συγκριτικής μελέτης, που σίγουρα θα απαντούσε σε ορισμένα ερωτήματα σχετικά με τα ίδια τα έργα αλλά και τους κατασκευαστές τους. Θα μπορούσε μάλιστα μια τέτοια εργασία να επεκταθεί ακόμα και στο βαλκανικό χώρο, ιδιαίτερα το νοτιοανατολικό, όπου κινήθηκαν και εργάστηκαν τα διάφορα οικοδομικά μπουλούκια. Μοιραία λοιπόν, η

«αντιπαράθεσή» μας θα στηριχτεί σε κάποιο φωτογραφικό υλικό και τα συμπεράσματα της θα αποτελέσουν περισσότερο απλές υποψίες.

Τα γεφύρια κάθε τόπου, χτίζονταν, είτε από ντόπιους μαστόρους - φυσικά αν η περιοχή διέθετε τέτοιου είδους τεχνίτες - είτε από τις μετακινούμενες γνωστές μας οικοδομικές ομάδες, πού βασικά κατάγονταν από την Ήπειρο και τη δυτική Μακεδονία. Και στη μια και στην άλλη βέβαια περίπτωση, αυτοί πού θα αναλάμβαναν μια τέτοια δουλειά, θα έπρεπε να διαθέτουν και μεγάλη πείρα και το ανάλογο σε αριθμό προσωπικό.

Στην Πελοπόννησο, έδρασαν κυρίως οι Λαγκαδινοί μαστόροι (από το χωριό Λαγκάδια της Γορτυνίας) πού κυριολεκτικά την όργωσαν από τη μια άκρη στην άλλη, και κατά δεύτερο λόγο τεχνίτες από τα Κλουκινοχώρια των Καλαβρύτων και την Τσακωνιά της Κυνουρίας. Κατέβηκαν και Ηπειρώτες, πού όμως περιορίστηκαν στη Β.Δ. πλευρά της Πελοποννήσου, χώρο μάλλον πεδινό.

Τα πιο σημαντικά Μοραΐτικα γεφύρια, χτίστηκαν στην Αρκαδία και ειδικότερα στη δυσκολοπρόσιτη επαρχία της τη Γορτυνία. Ξεχωρίσαμε το πεντάτοξο της «Κυράς» στο Λάδωνα ποταμό καθώς πηγαίνουμε από τη Μυγδαλιά (Γλανιτζά) στη Δάφνη (Στρέζοβα) και πού η παράδοση αναφέρει σαν δημιουργούς του τους Τσάκωνες, του Βαλαβάνη ή γεφύρι του Κούκου κάτω από το χωριό Βλαχόρραφτη στον Αλφειό κατασκευασμένο το 1880 από το λαγκαδινό πρωτομάστορα Αντώνη Κατσαίνο, το γεφύρι του Ίρη στον Ευρώτα, των Παραλογγών στον Ερύμανθο, άλλο στο Λούσιο ανάμεσα Δημητσάνα και Ζάτουνα με λαγκαδινούς τους μαστόρους του και χορηγό τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, το γεφύρι της Αρκαδίας, της Γλόγοβας, του Ρωμιού στα Βούρβουρα, του Τσορωτά-Μπέη. Ωραία περίπτωση αποτελεί και ένα γεφύρι στο λεγόμενο Ατσιωλίτικο ποτάμι (Γορτύνιος – Κάτω Λούσιος), ανάμεσα στην Καρύταινα και τη Βλαχόρραφτη.

Τα περισσότερα από τα γεφύρια πού αναφέραμε παραπάνω, αλλά και τα άλλα της Πελοποννήσου, περιορίζονται σ' ένα και μοναδικό τόξο - εξαίρεση το λεγόμενο της Κυράς, πού όμως οι πέντε καμάρες του διαμορφώθηκαν σε

διαφορετικές χρονικές στιγμές - ενώ ο διάδρομος διάβασης τους παραμένει πάντα επίπεδος. Συγκρινόμενα με τα γνωστά μας ηπειρώτικα, παρουσιάζονται μάλλον βαριά και αρκετά συγκρατημένα.

(Σπύρος Ι. Μαντάς: Τα Ηπειρώτικα Γεφύρια

Λαϊκό Πολύπτυχο – Τεχνικές Εκδόσεις Ανώνυμη Εταιρεία, Αθήνα 1984)

Στο Πήλιο, αλλά και στην υπόλοιπη Θεσσαλία, πέτρινα γεφύρια άρχισαν να αντικαθιστούν παλιότερα ξύλινα, από τον 18ο αιώνα, περίοδο πού το οικονομικό και πολιτιστικό ανέβασμα ακολουθήθηκε από έναν πρωτοφανή οικοδομικό οργανισμό. Για την κάλυψη αυτής της υπερβολικής ζήτησης, χρησιμοποιήθηκαν αρχικά, αποκλειστικά Ηπειρώτες μαστόροι που φτάσαν εδώ με τις καλά οργανωμένες κομπανίες τους. Σηκώνοντας εκκλησίες, αρχοντικά, ψηλά καμπαναριά και φυσικά γεφύρια, άρχισαν σιγά-σιγά να γοητεύονται από τη γλυκύτητα του τόπου αλλά και τον πιο άνετο οπωσδήποτε τρόπο ζωής, με συνέπεια να παντρευτούν κάποια στιγμή ντόπιες και τελικά να πολιτογραφηθούν Πηλιορείτες. Από ένα σημείο βέβαια και μετά, μπήκαν στη δουλειά και οι ίδιοι οι κάτοικοι, πού όμως συνέχισαν στα βήματα καί την τεχνοτροπία των πρώτων δασκάλων τους.

Μετά από όλα αυτά, θα περίμενε κανείς, πώς τουλάχιστον τα Πηλιορείτικα γεφύρια, θα έμοιαζαν πολύ με κείνα πού οι Ηπειρώτες μαστόροι δημιούργησαν στην πατρίδα τους. Οι εικόνες έρχονται να το διαψεύσουν, αποκαλύπτοντας ταυτόχρονα και μια σοβαρή αρχή. Στην τελική διαμόρφωση της μορφής και γενικότερα του ύφους του γεφυριού, δεν παίζει αποκλειστικό ρόλο ο Πρωτομάστορας και η παρέα του, αλλά και αρκετοί ακόμα παράγοντες, όπως είναι το ντόπιο υλικό - το μόνο στη διάθεσή τους - παλιότερες συνήθειες και ρυθμοί πού πρέπει να γίνουν σεβαστοί, η επιθυμία του χορηγού, και πάνω από όλα η ίδια η μορφολογία του εδάφους. Έτσι τα Πηλιορείτικα γεφύρια - της Καρνάς στη Μακρινίτσα για παράδειγμα, της Λέστιανης στην ίδια περίπου τοποθεσία, του «Πόρου», του Ροβοάμ, κάποιο άλλο στις «Αηδονοφωλιές» του Άνω Βόλου -

παρουσιάζουν σημαντικό διαφορισμό από κείνα της Ηπείρου πού χωρίς να είμαστε ιδιαίτερα αυστηροί παραμένουν ασυναγώνιστα.

(Α. Γαλερίδης – Κ. Σπανός – Κ. Μακρής – Γ. Πυργιώτης – Β. Παπαγεωργίου – Β. Κάλφα «Τα πέτρινα γεφύρια της Θεσσαλίας», Εκδόσεις ΤΕΕ)

(Χαράτσης Νίκος «Πέτρινα τοξωτά γεφύρια στο Πήλιο», Εκδόσεις Τ. Ξουράφα, Βόλος 1996)

Αντίθετα, μια αρκετά ατενή συγγένεια με τα Ηπειρώτικα, φαίνεται να παρουσιάζουν τα γεφύρια της Ροδόπης, ψηλά στη Θράκη. Η οροσειρά εκεί, τόσο στο ελληνικό έδαφος, όσο και στο βουλγάρικο πού βρίσκεται η βόρεια πλευρά της, δημιούργησε εδαφικές συνθήκες παρόμοιες μ' αυτές της Ηπείρου. Για να βγουν λοιπόν στο Αιγαίο τα εμπορικά караβάνια της Φιλιππούπολης και των άλλων κέντρων της περιοχής, χρειάστηκε να ανακουφιστεί η δύσκολη διαδρομή μ' ένα σημαντικό αριθμό τέτοιων γεφυριών.

Τα πιο μεγάλα και τα πιο όμορφα, γεφύρωσαν τον Άρδα - και τους παραποτάμους του - πού διασχίζοντας από μεγαλύτερο μήκος του τη νότια Βουλγαρία χύνεται στον Έβρο πάνω από την Ορεσιάδα. Κατασκευαστές εδώ, ήσαν οι περίφημοι Δουλγκέρηδες, ομάδες μαστόρων οργανωμένων κατά το σύστημα των ηπειρώτικων και δυτικόμακεδονίτικων σιναφιών. Κύριες αφετηρίες τους θεωρούνται το Σουφλί, το Ορτάκιοϊ, η Αδριανούπολη και οι Σοφίδες της Βιζύης. Η ομορφιά των τόξων συμπληρωνόταν από αντερείσματα, ημικυκλικά μικρά ανοίγματα και προστατευτικά βάρθρα. Το διάδρομο διάβασης, πλάτους 2,5-3 μέτρων και μήκους 50, κάλυπταν μεγάλα βότσαλα σημαδεμένα από λευκό κονίαμα...».

Τα γεφύρια της Ροδόπης, όπως άλλωστε αναφέραμε και στην αρχή, θυμίζουν πολύ, έστω σε μικρότερη κλίμακα, εκείνα της Ηπείρου, κυρίως με το να καμπυλώνουν το «κατάστρωμα» τους θαρρετά. Όμως όλα στερούνται προφυλαχτικών πεζουλιών, κάτι πού τα κάνει πολύ επικίνδυνα.

Αλλά έξω από τις ομάδες αυτές - στις οποίες πολύ σύντομα αναφερθήκαμε - δημιουργήθηκαν και μεμονωμένα γεφύρια, πού απαλλαγμένα γι' αυτόν ακριβώς το λόγο από οποιαδήποτε γειτονική επίδραση, διαμόρφωσαν το δικό τους

ενδιαφέροντα τύπο. Θα σταθούμε σε τέσσερα από αυτά, δύο χτισμένα στον ελληνικό χώρο και δύο έξω, στο βαλκανικό.

Το γεφύρι της Κρεμαστής, βρίσκεται στη Λέσβο, νησί και με άλλες, τέτοιου είδους, αξιοπρόσεχτες κατασκευές. Οφείλει την ιδιαιτερότητα του στο μοναδικό, σχεδόν σχηματίζοντα κύκλο, τόξο, πού οι λευκές καλοδιαμορφωμένες πέτρες του τού δίνουν ανάγλυφη όψη. Αντίθετα, όλο το υπόλοιπο σώμα του γεφυριού, έχει χτιστεί με αδούλευτες, και γι' αυτό χοντροκομμένες, σκούρες πέτρες.

Το γεφύρι της Λάρισας ένωνε τις όχθες του Πηνειού με μια σειρά τόξων πού τ' οξυκόρυφο κλείδωμα τους χάριζε επιβλητικότητα και ταυτόχρονα σιγουριά. Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα γεφύρια στον ελληνικό χώρο, με δώδεκα καμάρες κατά τον Φόν Βάλκαμπφ.

(Τσότσος Π. Γεώργιος «Μακεδονικά Γεφύρια»

Εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1987)

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Γεφύρι του Σπανού

Το γεφύρι του Σπανού, γεφυρώνει τον Βενετικό ποταμό, λίγο μετά τη συμβολή του με τον παραπόταμο του Σταυροπόταμο, ανάμεσα στα χωριά Κηπουριό, Κοσμάτη και Πηγαδίτσα του νομού Γρεβενών. Είναι το μεγαλύτερο από τα γεφύρια της Μακεδονίας με μήκος 84 μέτρα. Το πλάτος του είναι 3,5μ. και το ύψος της μεγαλύτερης καμάρας 10,40μ.. Έχει πέντε τόξα εκτεινόμενα σε ευθεία γραμμή από βορρά προς νότο, στη στέψη της οποίας, το οδόστρωμα παρουσιάζει ελαφρά αλλαγή της κλίσης. Είναι κτισμένο με πελεκητή πέτρα και ενισχυμένο με σιδερίες στις παρειές των τόξων και εντυπωσιάζει με τον όγκο, το μήκος και τη στερεότητα της κατασκευής. Στο τρίτο, τέταρτο και στο πέμπτο ακρόβαθρο των τόξων, υπάρχουν ανακουφιστικές οπές, ενώ σε όλα τα μεσαία ακρόβαθρα υπάρχουν σφηνοειδείς προεξοχές στη βάση για να διοχετεύουν τα νερά κάτω από τις καμάρες. Στη βάση των τόξων υπάρχουν μέχρι σήμερα οι

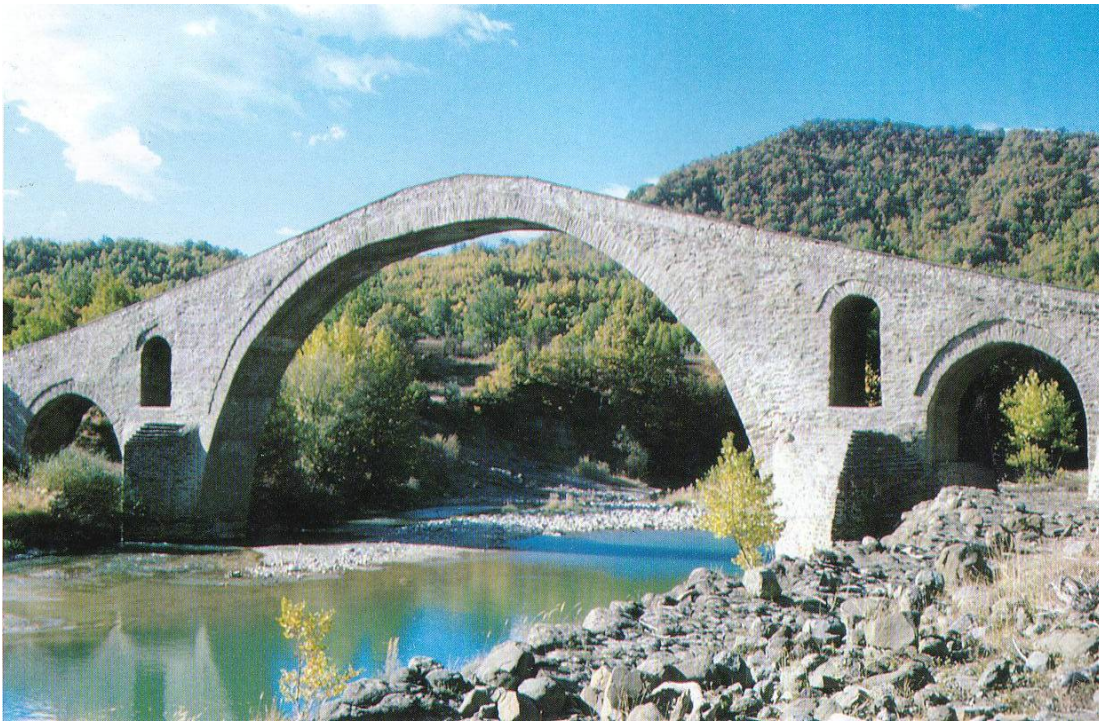
εσοχές, στις οποίες στηρίζονταν τα καλούπια και οι σκαλωσιές για το κτίσιμο των τόξων. Κάτω από αυτές τις εσοχές, μισοβυθισμένες στο νερό, διακρίνονται οι λιθοδομές των θεμελίων με μεγαλύτερες και καλύτερα λαξευμένες πέτρες, τοποθετημένες κατά το ισόδομο σύστημα. Το γεφύρι χρονολογείται το 1846 από επιγραφή που φέρει χαραγμένη στο βάθρο του μεγαλύτερου τόξου.

Γεφύρι Κηπουριού

Γεφυρώνει τον Σταυροπόταμο, παραπόταμο του Βενετικού, λίγο πριν τη συμβολή των δύο ποταμών, πολύ κοντά στο γεφύρι του Σπανού. Έχει τέσσερις άνισες καμάρες με μεγαλύτερη την τρίτη από το νότο. Έχει συνολικό μήκος 48μ. πλάτος 3,70μ. και ύψος μεγαλύτερης καμάρας 6,90μ. Εκτός από τα δύο ακραία ακρόβαθρα, στα τρία υπόλοιπα (μεσαία) υπάρχουν σφηνοειδής προεξοχές στις βάσεις που εμποδίζουν τη δημιουργία στροβίλων νερού κοντά στο γεφύρι, όταν το ρεύμα είναι ορμητικό. Στο δεύτερο από το βορρά, βάθρο, υπάρχει ανακουφιστική οπή. Επισκευάστηκε τη δεκαετία του 1960 και στρώθηκε πλάκα από σκυρόδεμα.

Γεφύρι του Αζίζ Αγά

Γεφυρώνει τον Βενετικό ποταμό, στο σημείο που κάνει τη μεγάλη καμπή του από το βορρά προς την ανατολή, λίγο πριν διασταυρωθεί με τον Σταυροπόταμο, νοτιοδυτικά των Γρεβενών. Έχει μήκος 71μ. και σχηματίζει τρεις καμάρες. Η μεσαία είναι μεγαλύτερη από τις δύο ακραίες, οι οποίες χρησιμοποιούνται μόνο

σε περίπτωση πλημμύρας. Το πλάτος είναι 3μ. και το ύψος του φτάνει τα 15μ., το μεγαλύτερο στα Μακεδονίτικα γεφύρια. Στα ακρόβαθρα της μεσαίας καμάρας υπάρχουν σφηνοειδείς προεξοχές και ακριβώς από πάνω τους οι ανακουφιστικές οπές. Υπάρχει ένα κουδούνι στη μεσαία καμάρα που ειδοποιεί για ισχυρούς ανέμους, καθώς και στηθαίο σε όλο το μήκος. Χτίστηκε το 1727, σύμφωνα με επιγραφή.

Γεφύρι της Καστανίας

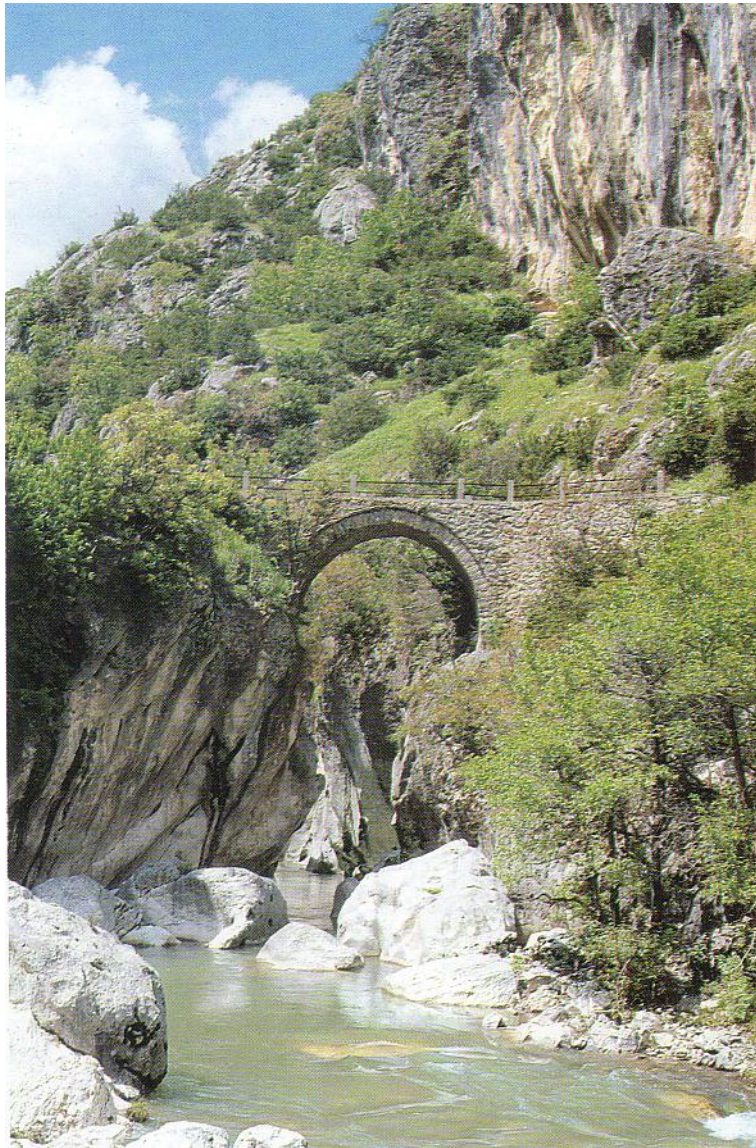
Γεφυρώνει τον Βενετικό ποταμό, λίγα χιλιόμετρα πριν το γεφύρι του Αζίζ Αγά, πάνω στο δρόμο Τρίκωμο – Μοναχίτι, Είναι δίτοξο, με συνολικό μήκος 40,50μ. πλάτος 2,80μ. και ύψος 10,30μ. Χτίστηκε το 19^ο αιώνα περίπου, από τον πρωτομάστορα Στέργιο Λάζο. Το όνομα το πήρε από τη Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, λόγω μιας καστανιάς που υπάρχει στο ένα άκρο του

Γεφύρι στις Πορτίτσες

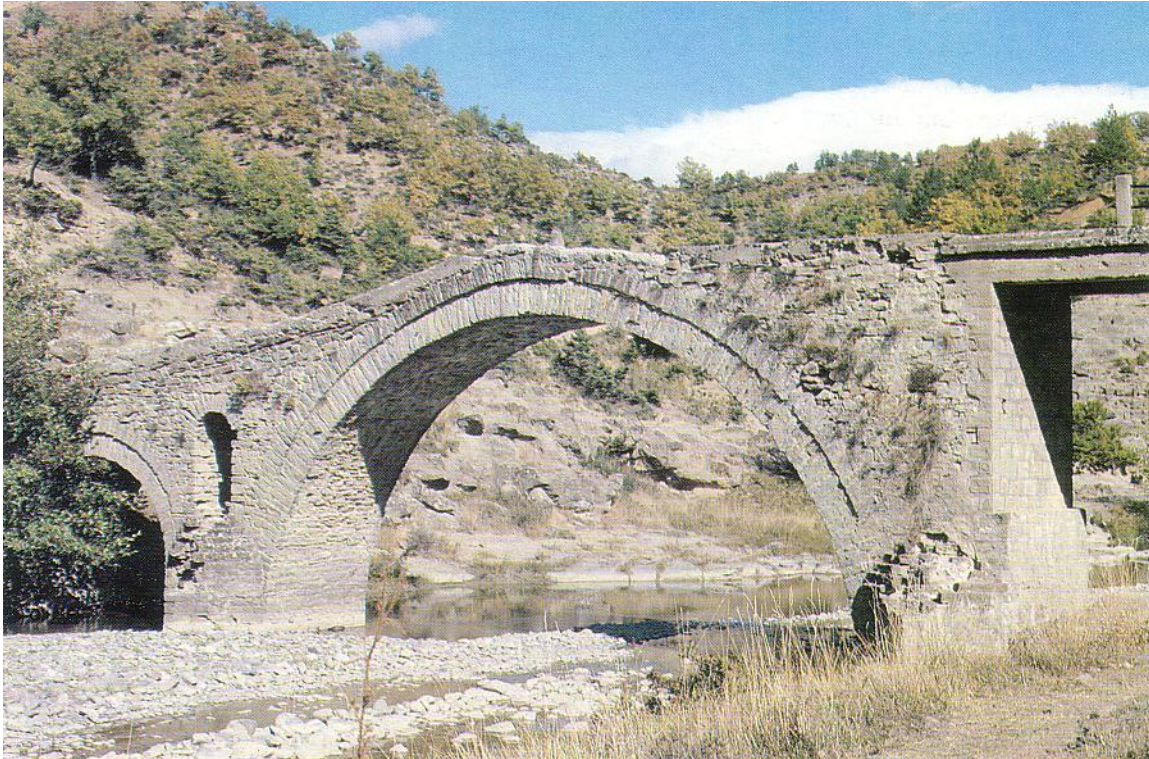
Είναι χτισμένο κάτω από το χωριό Σπήλαιο, σε βαθύ φαράγγι ύψους 200μ. και γεφυρώνει τον Βενετικό ποταμό. Το γεφύρι είναι δίτοξο, σε διεύθυνση από βορρά προς νότο, με μια μεγάλη καμάρα, με άνοιγμα τόξου περίπου 24μ. και μία προς το βορρά πολύ μικρή. Το μήκος του είναι 34μ., το πλάτος 2,70μ. και το ύψος 7,80μ. Τα τρία βάθρα εδράζονται σε βράχους και στο μεσαίο βάθρο υπάρχει μία μεγάλη ανακουφιστική οπή σε περίπτωση πλημμύρας. Η επάνω επιφάνεια είναι καμπυλωτή με καλντερίμι και το 1930 κατασκευάστηκετσιμεντένιο στηθαίο με κάγκελα από μπετό και σιδερόβεργιες. Χτίστηκε περίπου στα μέσα του 19^{ου} αιώνα και πήρε την ονομασία από το στένεμα του φαραγγιού

Γεφύρι της Λιάτισας

Βρίσκεται στο Σπήλαιο Γρεβενών και γεφυρώνει το ποτάμι Βελονιάς σε ένα στενό φαράγγι, του οποίου οι δύο πλευρές είναι πολύ κοντά. Το γεφύρι είναι μικρό, μονότοξο με μήκος λιγότερο των 10μ. Το όνομα του το πήρε από την λέξη «λιάτισσα» που σημαίνει φουντουκιά, λόγω των μικρών φουντουκιών που υπάρχουν στη σημείο εκείνο

Γεφύρι στο Μύλο Σπηλαίου

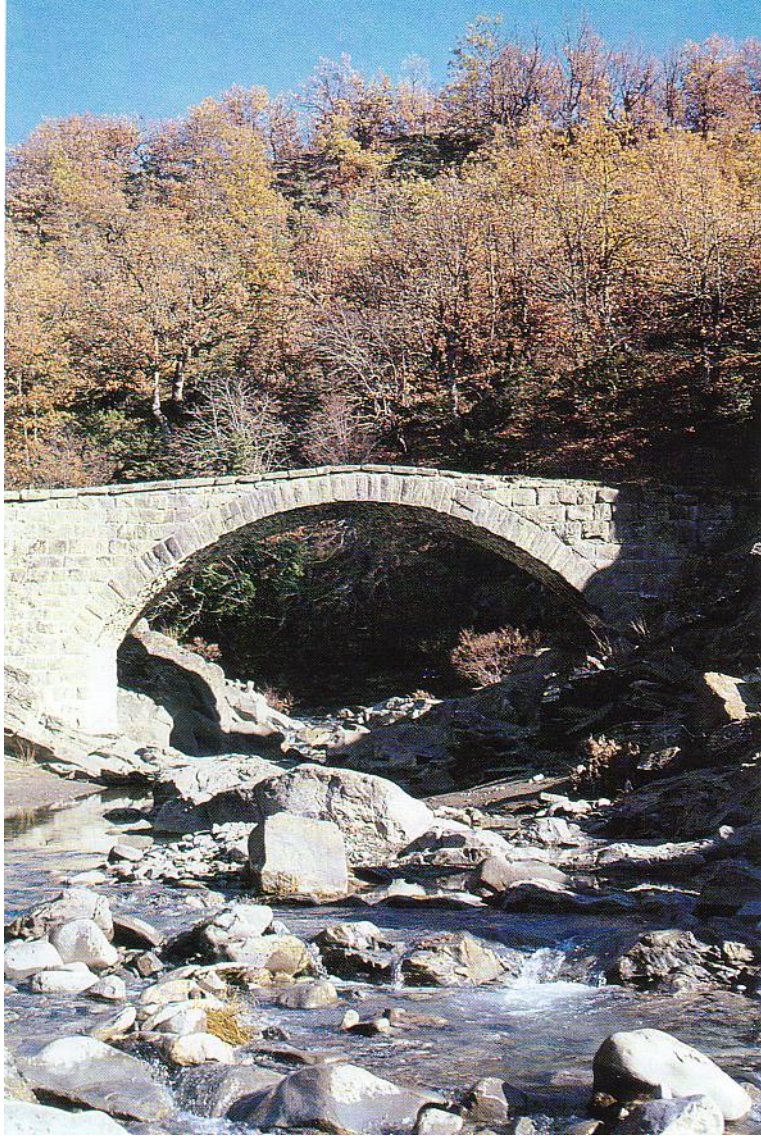
Βρίσκεται στο Σπήλαιο Γρεβενών και γεφυρώνει τον ποταμό Βελονιά. Ήταν τρίτοξο με συνολικό μήκος πάνω από 50μ., σήμερα όμως σώζονται μόνο τα δύο βορειότερα, ενώ το νότιο έχει αντικατασταθεί με πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα. Το μήκος του πέτρινου τμήματος του γεφυριού που απέμεινε είναι 38μ., το πλάτος 2,60μ. και το ύψος της μεσαίας καμάρας 7μ. Στο νότιο ακρόβαθρο υπάρχει σφηνοειδής προεξοχή και στο βόρειο ακρόβαθρο της μεσαίας καμάρας ανακουφιστική οπή. Στο κατάστρωμα υπάρχει μισοκατεστραμμένο το καλντερίμι, με μία αρκάδα να εξέχει σαν στηθαίο. Την ονομασία την πήρε από διπλανό μύλο της εποχής

Γεφύρι στο Ζιάκα

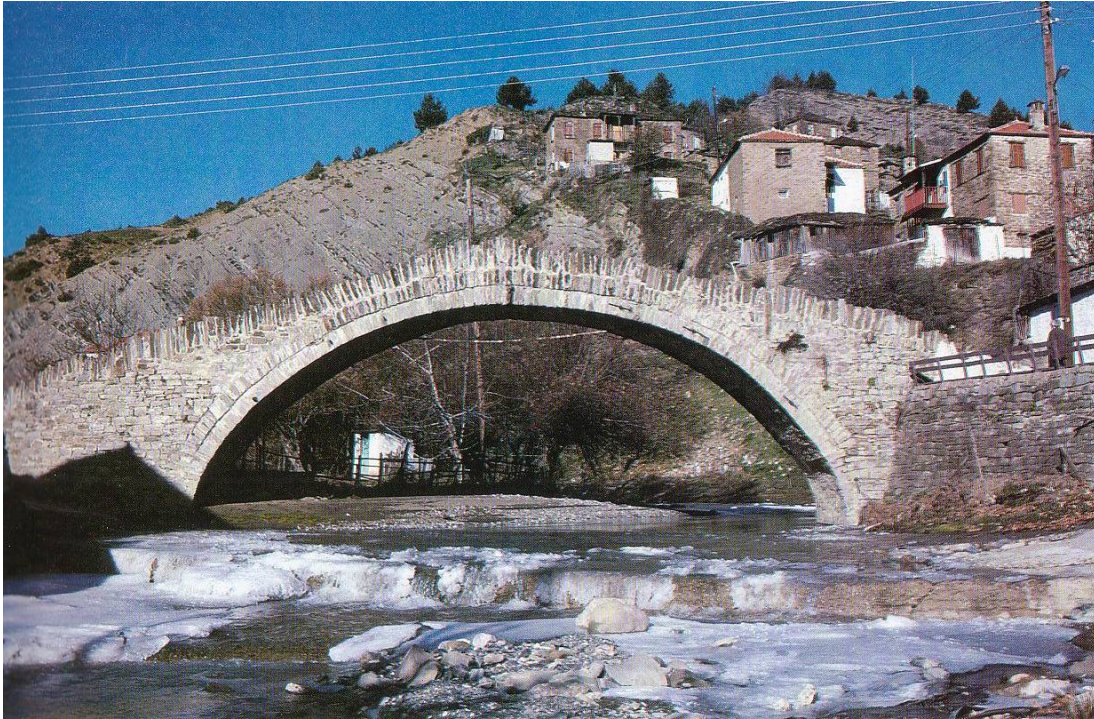
Γεφυρώνει τον ποταμό Βελονιά και συνδέει το χωριό Ζιάκα με τα χωριά Μαυραναίοι και Μαυρονόρος. Το γεφύρι είναι δίτοξο με τη δυτική καμάρα μεγαλύτερη. Έχει μήκος 41μ., πλάτος 3,10 και ύψος 7,5μ. Το μεσαίο βάρθο καταλήγει σε τριγωνικής κάτοψης προεξοχές, ενώ πάνω στα μεσαία βάρθρα υπάρχουν ανακουφιστικές οπές. Το κατάστρωμα αποτελείται από λιθόστρωτο καλντερίμι. Το γεφύρι χτίστηκε το 19^ο αιώνα

Γεφύρι στο Νιδρούζι

Γεφυρώνει το Δοτσικιώτικο ποτάμι και συνδέει τα χωριά Πρόσβορο και Αλατόπετρα με τα απέναντι χωριά Καληράχη και Ανάβρυτα. Το γεφύρι είναι μονότοξο, έχει μήκος 20μ., πλάτος 3,5μ., ύψος 7,5μ. και άνοιγμα τόξου 11,50μ. Διαφέρει από τα άλλα γεφύρια ως προς το μέγεθος των λίθων, οι οποίοι είναι σχήματος ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου και κατά το ισόδομο σύστημα τοποθετημένες. Το γεφύρι χτίστηκε τον 19^ο αιώνα από τον κάλφα Βράγγα από τον Άγιο Κοσμά.

Γεφύρι Δοτσικού

Βρίσκεται στον οικισμό Δοτσικού και γεφυρώνει ρέμα μέσα στο χωριό. Είναι μονότοξο, έχει μήκος 24μ., πλάτος 2,40μ. και ύψος 4μ. Είναι κτισμένο με πέτρες από σχιστόλιθο και παρουσιάζει μεγάλο άνοιγμα τόξου, σε σχέση με το ύψος του. Σε όλο το μήκος υπάρχει στηθαίο με μαυρόπλακες σε όρθια θέση, ύψους 40 – 80cm και πάχος 20 – 30cm. Το γεφύρι χτίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τον Μητάκο από την Καλλονή.

Γεφύρι ανάμεσα στο Μέγαρο και στο Κάστρο

Το γεφύρι γεφυρώνει το Γρεβενίτικο ποτάμι, και συνδέει τα χωριά Μέγαρο και Κάστρο. Είναι μονότοξο, με κυκλικό σχεδόν σχήμα του τόξου και διαστάσεις 23μ. μήκος, 3μ. πλάτος και 8μ. ύψος, όσο και το άνοιγμα του τόξου. Είναι κτισμένο με πελεκητή πέτρα και συνδετικό ασβεστοκονίαμα, ενισχυμένο με σιδερένια τζινέτια. Στο λιθόστρωτο καλντερίμι υπάρχουν έξι μαυρόπλακες από το στηθαίο. Κατασκευάστηκε τον 19^ο αιώνα με χρηματοδότηση του Τοπικού Τούρκου Ηγεμόνα.

Γεφύρι του Ματσαγκάνη (Γρεβενά)

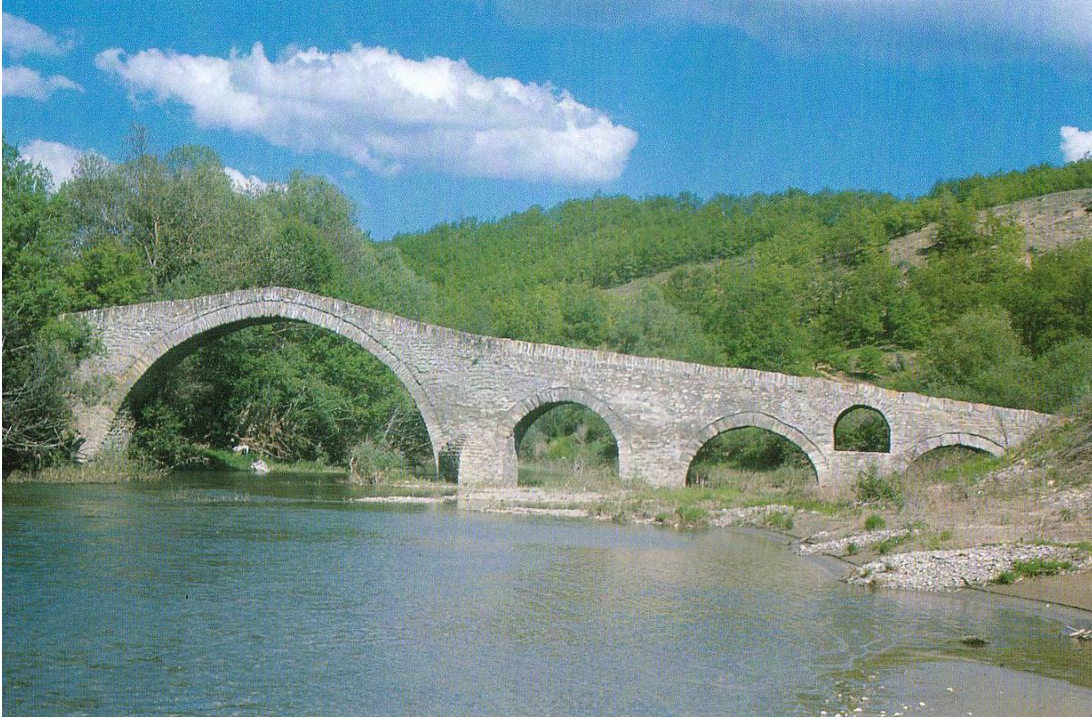
Βρίσκεται κοντά στο χωριό Κρανιά Γρεβενών και Κηπουριό και γεφυρώνει τον ποταμό. Έχει μήκος 16μ., ύψος 5,50μ. πλάτος 2,50μ. και άνοιγμα τόξου 9μ. Χτίστηκε το 19^ο αιώνα και το όνομα του το πήρε από τον ιδιοκτήτη των κοντινών χωραφιών.

Γεφύρι του Πασά

Το γεφύρι του Πασά βρίσκεται στα όρια των νομών Κοζάνης – Γρεβενών και γεφυρώνει τον Αλιάκμονα ποταμό. Ανατινάχτηκε το 1941 από τους Άγγλους για να μην περάσουν οι Γερμανοί. Είχε έξι τόξα, από τα οποία έχει απομείνει μόνο το μικρότερο προς τα ανατολικά. Είχε μήκος πάνω από 100μ. και ύψος πάνω από 15μ. Από τα επτά βάθρα του γεφυριού, σώζονται σε καλύτερη κατάσταση τα τρία προς τα ανατολικά του ποταμού.

Στη δυτική όχθη του Αλιάκμονα σώζονται τέσσερα βάθρα με ανοίγματα τόξων 6μ., 8,45 και 15,60 αντίστοιχα. Στα τρία βάθρα της δυτικής όχθης υπάρχουν προεξοχές στη βάση και στα δύο της ανατολικής, ανακουφιστικές οπές. Οι πέτρες είναι από σχιστόλιθο και ψαμμόλιθο στα θεμέλια και στα βάθρα, ενώ στα τόξα η πέτρα είναι από πωρόλιθο.

Γεφύρι Τσακνοχωρίου (Σύνορα Κοζάνης – Πρέβεζα)

Γεφυρώνει την Πραμόρτσα, παραπόταμο του Αλιάκμονα, κοντά στο χωριό Ανθοχώρι που παλιά ονομαζόταν Τσακνοχώρι. Έχει μήκος 49μ. και πλάτος 2,70μ. Είναι τετράτοξο γεφύρι, με το μεγαλύτερο τόξο να έχει ύψος 9μ. και άνοιγμα 15μ.

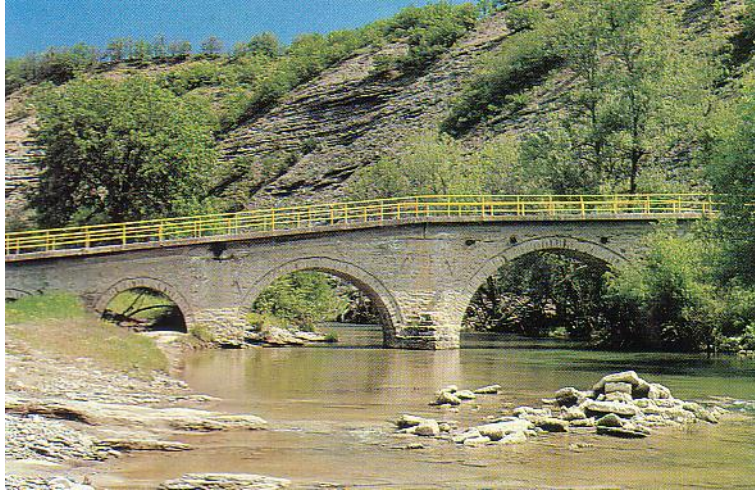
Το πρώτο ακρόβαθρο στηρίζεται στο βραχώδες πρανές, το δεύτερο βρίσκεται μέσα στην κοίτη του ποταμού και έχει τριγωνικές προεξοχές που το προστατεύουν. Στα άλλα δύο ακρόβαθρα υπάρχουν ανακουφιστικές οπές. Το γεφύρι χτίστηκε το 19^ο αιώνα από άγνωστο κατασκευαστή.

Γεφύρι Τσιούκαρη (Κοζάνη)

Γεφυρώνει την Πραμόρτσα, παραπόταμο του Αλιάκμονα, ανάμεσα στα χωριά Ροδοχώρι και Ρόκαστρο. Έχει συνολικό μήκος 40μ. και είχε πέντε τόξα, από τα οποία σώζονται τα τέσσερα. Το πρώτο τόξο έπεσε και φτιάχτηκε άλλο από μπετό. Το δεύτερο τόξο είναι το μεγαλύτερο με άνοιγμα 12μ. και ύψος 7μ. Τα δύο βάθρα του μεγαλύτερου τόξου έχουν προεξοχές στις βάσεις, τριγωνικής διατομής και σφηνοειδούς διαμόρφωσης, ενώ στο ένα υπάρχει και ανακουφιστική οπή με ασίδα. Το τρίτο τόξο είναι αισθητά μικρό, ενώ το τέταρτο διακρίνεται ελάχιστα από την πυκνή βλάστηση. Χτίστηκε από χρηματοδότηση του κάλφα Τσιούκαρη από την Κωνσταντινούπολη το 19^ο αιώνα.

Γεφύρι Κριμηνίου (Κοζάνη)

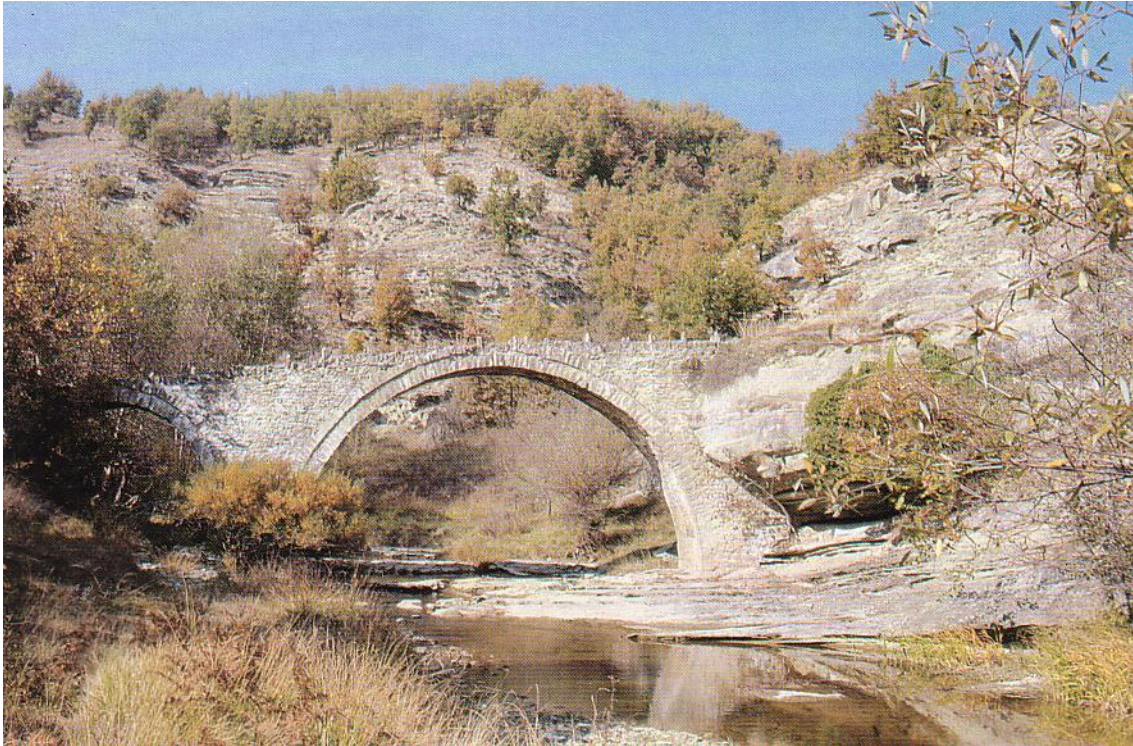

Γεφυρώνει την Πραμόρτσα, παραπόταμο του Αλιάκμονα και συνδέει τα χωριά Κριμήνι και Τσοτύλι. Το γεφύρι ήταν πεντάτοξο, αλλά ανατινάχτηκε το 1940 η μία καμάρα του και αντικαταστάθηκε από μπετό. Το γεφύρι έχει μήκος 45μ., πλάτος 2,70μ. και άνοιγμα μεγαλύτερου τόξου 6,80μ. Χτίστηκε το 1802 από χρήματα του παππά Παπαστέργιου.

Πετρογέφυρο (Κοζάνη)

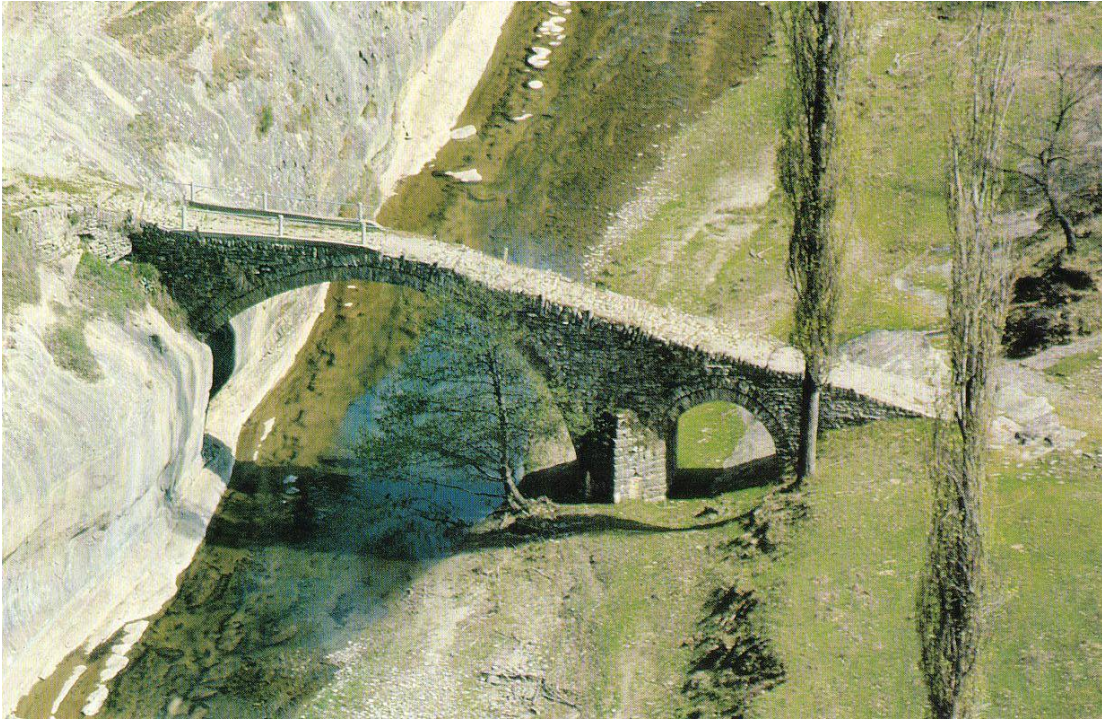
Γεφυρώνει μικρό χείμαρρο, ανάμεσα στα χωριά Μόρφη και Τριάδα. Αποτελείται από ένα μεσαίο τόξο μεγαλύτερο από τα δύο πλαϊνά σε ύψος, αλλά περίπου ίσο με άνοιγμα με το ένα από τα δύο. Έχει συνολικό μήκος 30μ. και ύψος 4μ. περίπου. Τα δύο μεσαία βάθρα έχουν σφηνοειδή διαμόρφωση από λαξευμένη πέτρα και ανάμεσα στα δύο τόξα υπάρχει ανακουφιστική οπή. Χτίστηκε γύρω στα 1810.

Γεφύρι της Μόρφης (Κοζάνη)

Είναι κτισμένο στην Πραμόρτσα, παραπόταμο του Αλιάκμονα μεταξύ του χωριού Μόρφη και της τοποθεσίας «Τσιούκα». Έχει μήκος 27μ. και ύψος 7μ. Είναι δίτοξο με μία μεγάλη καμάρα, κάτω από την οποία περνάει το νερό και μία μικρή η οποία είναι καλυμμένη από πυκνή βλάστηση και χρησιμοποιείται σε περίπτωση πλημμύρας. Χτίστηκε το 1720 περίπου.

Γεφύρι Σβόλιανης (Κοζάνη)

Γεφυρώνει την Πραμόρτσα, παραπόταμο του Αλιάκμονα και ενώνει τα χωριά Αγία Σωτήρα, πρώην Σβόλιανη και Δίλοφο. Έχει μήκος 26μ. και ύψος 8,50μ. Είναι δίτοξο με ένα μεγάλο τόξο στα αριστερά του ποταμού και ένα μικρότερο. Στην αριστερή όχθη πατάει επάνω σε βράχο, χωρίς ακρόβαθρο, γεγονός που το κάνει εντυπωσιακό. Το οδόστρωμα από πέτρινο καλντερίμι, στην αρχή είναι οριζόντιο, στη μέση της καμάρας γίνεται κεκλιμένο και σβήνει με τρόπο μοναδικό στην επίπεδη όχθη. Χτίστηκε το 1850 από τον Γεώργιο Αντωνόπουλο από τη Σβόλιανη. Χρηματοδότης ήταν ο Παπα-Ξενόπουλος από την Πόλη.

Ζντρουγκογεφύρι (Κοζάνη)

Είναι μικρό γεφύρι, κτισμένο στο ποτάμι της Πραμόρτσας, ανάμεσα στα χωριά Πεντάλοφο και Βυθό. Είναι μονότοξο με μήκος 13,5μ., πλάτος 2,20, ύψος 7,60μ. και άνοιγμα τόξου 5,70μ. Το γεφύρι είναι ασύμμετρο προς τα βάθρα του. Η καμάρα πατάει σε υψηλότερη θέση στην αριστερή όχθη σε σχέση με το δεξιό άκρο που βρίσκεται χαμηλότερα. Στο κατάστρωμα υπάρχει λιθόστρωτο καλντερίμι. Χτίστηκε το 19^ο αιώνα.

Γεφύρι της Μοιραλής (Κοζάνη)

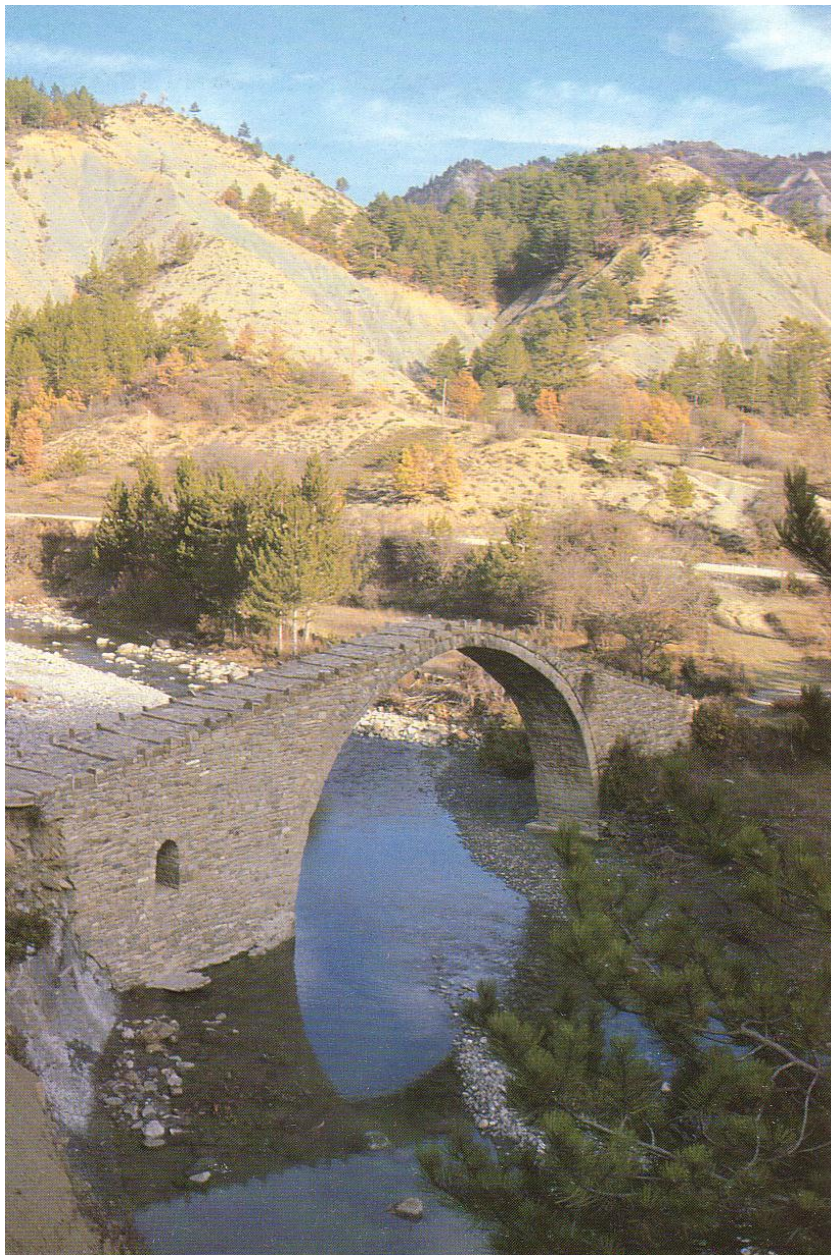
Βρίσκεται στο χωριό Χρυσαιγή Βοΐου που παλιά λεγόταν Μοιραλή. Έχει μήκος 25μ., πλάτος 3μ., ύψος 9μ. και άνοιγμα τόξου 14,20μ. Και από τις δύο πλευρές τα βάθρα του στηρίζονται σε βραχώδη πρανή με μεγάλη κλίση, σε σημείο που η κοίτη του ποταμού στενεύει αρκετά. Υπάρχει πέτρινο στηθαίο σε όλο το μήκος του. Χτίστηκε το 1854 με χρηματοδότη τον Νικόλαο Ζάμπρο.

Γεφύρι της Μαέρης (Γρεβενά)

Γεφυρώνει τον ποταμό Παλιομάερο, παραπόταμο της Πραμόρτσας, ανάμεσα στα χωριά Δασύλλιο, πρώην Μαέρη και Τρίκορφο. Είναι μονότοξο με την καμάρα να έχει σχήμα σχεδόν τέλειου κύκλου και τα βάθρα σε σχήμα ορθογωνίου τριγώνου. Στη μέση του τόξου, το μικρό τσιμεντένιο στηθαίο γίνεται οξυκόρυφο και σε όλο το μήκος υπάρχουν σιδεριές στηριζόμενες σε τσιμεντένια κολωνάκια. Έχει μήκος 23μ., πλάτος 3μ., ύψος 7μ. και άνοιγμα τόξου 12,50μ. Χτίστηκε το 1909 από τον Γεώργιο Τζούφα – Αναγνωστίδη.

Γεφύρι του Κουσιουμπλή (Καστοριά)

Βρίσκεται στο νομό Καστοριάς, γεφυρώνει το Ζουζουλιώτικο ποτάμι και συνέδεε τα χωριά Ζούζουλη και Επταχώρι. Το γεφύρι είναι μονότοξο με πολύ ενισχυμένα τα πλαϊνά του στηρίγματα, τα οποία μέσω τοιχοποιίας καταλήγουν στα πρηνή του ρέματος. Έχει μήκος 33μ., πλάτος 2,40μ., ύψος 8μ. και άνοιγμα τόξου 14μ. Χτίστηκε το 19^ο αιώνα από Επταχωρίτες εργάτες.

Γεφύρι στο Άργος Ορεστικό (Καστοριά)

Βρίσκεται ένα χιλιόμετρο έξω από το Άργος Ορεστικό και γεφυρώνει τον Αλιάκμονα ποταμό. Το δυτικό τμήμα είναι πετρόχτιστο με τρεις καμάρες, ενώ το ανατολικό είναι από μπετό. Στο ψηλότερο μέρος των βάθρων υπάρχουν ανακουφιστικές οπές, από τις οποίες διέρχεται το νερό σε περίπτωση πλημμύρας. Το γεφύρι χτίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Γεφύρι Κορομηλιάς (Καστοριά)

Βρίσκεται ένα χιλιόμετρο βόρεια από το χωριό Κορομηλιά Καστοριάς και γεφυρώνει τον παραπόταμο του Αλιάκμονα που λέγεται Λαδοπόταμος. Είναι μονότοξο, με λιθοδομή από ασβεστόλιθο, που αφθονεί στην περιοχή. Έχει μήκος 26μ., πλάτος 2,80μ., ύψος 7μ. και άνοιγμα τόξου 16μ. Στη νοτιοδυτική του όψη, ανατολικά του κλειδιού, υπάρχει πέτρα του τόξου που είναι εγχάρακτη και φέρει τη χρονολογία της κατασκευής που είναι το 1865. Οι άλλες σφηνοειδείς πέτρες που σχηματίζουν το τόξο είναι σχιστολιθικές μαυρόπλακες και μόνο το κλειδί και η εγχάρακτη πέτρα ξεχωρίζουν με την άσπρη επιφάνεια του ασβεστόλιθου. Στο δυτικό βάθρο της νοτιοδυτικής όψης και στο ανατολικό βάθρο της βορειανατολικής όψης, λείπουν ανά μία εντοιχισμένη πλάκα. Φαίνεται από τα κενά ότι αφαιρέθηκαν πλάκες. Το γεφύρι παρουσιάζει διαμήκειες ρωγμές στην ασίδα του τόξου.

Γεφύρι στο Μπερίκι (Καστοριά)

Γεφυρώνει τον παραπόταμο του Αλιάκμονα Λαδοπόταμο και βρίσκεται κοντά στα χωριά Γάβρος ή Κραγιώνας. Είναι μονότοξο με την καμάρα να σηκώνεται απότομα ψηλά και να γίνεται πολύ λεπτή. Έχει μήκος 26μ., πλάτος 3μ., ύψος 8,70μ. και άνοιγμα τόξου 16μ. Το όνομα δόθηκε από την τοποθεσία του γεφυριού και χτίστηκε από τον αρχιμάστορα Σδρόλιο από το Ντέμπενι το 1866.

Γεφύρι του Κάστρου (Κοζάνη)

Βρίσκεται τρία χιλιόμετρα βορειοανατολικά του χωριού Πύργοι Εορδαίας και γεφυρώνει έναν χείμαρρο. Έχει μήκος 20,50μ., πλάτος 2,80μ., ύψος 6,40μ. και άνοιγμα τόξου 9,75μ. Είναι κτισμένο με ασβεστολιθικές πέτρες, οι οποίες είναι φθαρμένες λόγω νερού. Στην αψίδα υπάρχουν δύο ραγίσματα και η πέτρα κλειδί είναι ετοιμόρροπη. Στο κατάστρωμα υπάρχει λιθόστρωτο καλντερίμι.

Γεφύρι Κιουπρί Έδεσσας (Έδεσσα)

Βρίσκεται μέσα στην πόλη της Έδεσσας και ενώνει τις όχθες του Βόδα ποταμού. Έχει μήκος 28μ., πλάτος 3μ., ύψος 4μ. και άνοιγμα τόξου 8,70μ. Είναι χτισμένο με πωρόλιθο και το κατάστρωμα είναι λιθόστρωτο από ασβεστόλιθο. Στην αψίδα οι πέτρες είναι λαξευτές και τοποθετημένες με το ισόδομο σύστημα, ενώ στις όψεις είναι ημιλαξευτές. Χτίστηκε το 17^ο αιώνα.

Γεφύρι Τουπουβίτσας στο Αχλαδοχώρι Σερρών

Είναι μονότοξο γεφύρι και η ονομασία του προέρχεται από το μέρος που χτυπούσαν τα ρούχα στο νερό του ποταμού. Έχει μήκος 13μ., πλάτος 2,5μ. και ύψος 5μ. Επάνω του υπάρχει λιθόστρωτο καλντερίμι και σώζονται υπολείμματα από πέτρινα στηθαία ύψους 20 εκατοστών. Οι κλίσεις είναι απότομες στο πάνω μέρος του τόξου, το οποίο στο βόρειο τμήμα του είναι ημικατεστραμμένο.

Γεφύρι του Λάκκου (Σέρρες)

Βρίσκεται κάτω από το ερειπωμένο χωριό Λάκκος και γεφυρώνει μία χαράδρα. Είναι μονότοξο, έχει μήκος 25μ., πλάτος 3μ., ύψος 6,80μ. και άνοιγμα τόξου 9,80μ. Η τοιχοποιία του είναι από ασβεστολιθικές πέτρες του ποταμού. Το πότε χτίστηκε και από ποιους είναι άγνωστο, αφού το χωριό έχει εγκαταλειφθεί πριν 80 χρόνια.

Γεφύρι Αγγίστας (Σέρρες)

Βρίσκεται πάνω στον Αγγίτη ποταμό, παραπόταμο του Στρυμόνα, ένα περίπου χιλιόμετρο ανατολικά του χωριού Σταθμός Αγγίστας της επαρχίας Φυλλίδας του νομού Σερρών. Το γεφύρι είχε κάποτε πέντε τόξα, σήμερα όμως σώζονται τα τέσσερα. Το πρώτο από δυτικά, αντικαταστάθηκε με σιδηροκατασκευή. Έχει συνολικό μήκος 59μ. και είναι από τα μεγαλύτερα γεφύρια της Ελλάδος. Έχει πλάτος 4,50μ. και ύψος της μεγαλύτερης καμάρας 5,50μ. Το ύψος του από τη βάση των θεμελίων είναι 5,90μ. Οι όψεις του είναι κτισμένες με το ισόδομο σύστημα και τα τόξα είναι οξυκόρυφα.

Γεφύρι της Ντρίστας στην περιοχή Αηδονοχωρίου Βισαλτίας (Σέρρες)

Βρίσκεται σε απόμερη ρεματιά στους πρόποδες των Κερδυλλίων. Η πρόσβαση γίνεται από χωματόδρομο, 5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Αηδονοχωρίου. Έχει μήκος 32μ., πλάτος 2,20μ., και ύψος 6,40μ. Το γεφύρι είναι δίτοξο με ένα μεγάλο τόξο και ένα μικρό.

Γεφύρι ανάμεσα σε Διπόταμα – Τραχώνι

Βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Διπόταμα και Τραχώνι και γεφυρώνει τον ποταμό του Αρκουδορέματος. Έχει μήκος 41μ., πλάτος 2,50μ., ύψος 10μ. και άνοιγμα τόξου 17,50μ. Είναι από τα υψηλότερα γεφύρια της Ελλάδος. Οι πέτρες κατασκευής είναι ημιλαξευτές και είναι από σχιστόλιθο.

Κεφάλαιο 4°

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Η εμφάνιση του ανθρώπου στην Εύβοια φαίνεται να έγινε γύρω στο 500.000π.Χ., σύμφωνα με ανασκαφές που έγιναν στην τότε περιοχή της Μάνικας, δηλαδή στη σημερινή Ν. Αρτάκη. Οι ανασκαφές απέδειξαν λίθινα σκεύη και διάφορα εργαλεία, τρανή απόδειξη για την ύπαρξη του ανθρώπου.

Γύρω στο 10π.Χ. αιώνα, η Εύβοια ήκμαζε και μαζί με όλες οι πόλεις της, από το βορρά έως τον νότο, όπως η Ιστιαία, η Ωρεό, η Κήρινθος, το Ελύμνιο, οι Αιγές, η Χαλκίδα, οι Ταμύναι, η Ερέτρια, η Αμάρυνθος, η Κύμη, τα Στύρα και η Κάρυστος.

Οι πόλεις αυτές, είχαν αναπτύξει σπουδαίο πολιτισμό, λόγω του εμπορίου και της ναυτιλίας. Ήταν πολύ μπροστά για την εποχή τους, με αποτέλεσμα να εξαπλώσουν τη δύναμη τους και σε άλλα μέρη εκτός Ευβοίας και να δημιουργήσουν αποικίες στην περιοχή της Χαλκιδικής, της Νότιας Ιταλίας, στα δυτικά παράλια της Μ. Ασίας και στα Βορειοδυτικά παράλια της Αφρικής. Άρα καταλαβαίνουμε ότι από τα αρχαία χρόνια η Εύβοια έπαιζε σημαντικό ρόλο στην Ελλάδα και βοήθησε στην εξάπλωση του σπουδαίου αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού.

Οι μεγάλες δυνάμεις ήταν η Χαλκίδα και η Ερέτρια. Αυτές άλλωστε είχαν και τις περισσότερες αποικίες. Με λιγότερη δύναμη έρχονταν η Κύμη και το Ελύμνιο. Επίσης, σημαντική δύναμη είχαν τα Στύρα και η Κάρυστος, αφού έκαναν εξαγωγές του ορυκτού τους πλούτου, όπως ήταν το πράσινο μάρμαρο της περιοχής, το οποίο εξαγόγονταν σε όλες τις αρχαίες πόλεις. Εκτός από το εμπόριο και τη ναυτιλία, οι Ευβοείς είχαν αναπτύξει τον αθλητισμό, την ποίηση, την αρχιτεκτονική και την ιατρική. Όπως όμως μας έχει διδάξει η ιστορία, μετά από την ακμή, έρχεται αναπόφευκτα και η παρακμή. Αυτό έγινε και στην περίπτωση της Εύβοιας, αφού οι δύο μεγαλύτερες σε δύναμη πόλεις της, η Χαλκίδα και η Ερέτρια, παλεύοντας για το ποιος θα επιβληθεί πάνω στο νησί, ήρθαν σε πόλεμο, ο οποίος ήταν οδυνηρός και έφερε την Εύβοια πολύ πίσω. Ο πόλεμος που ξέσπασε το 720π.Χ. και τελείωσε το 660π.Χ. ονομάστηκε

Ληλάντιος πόλεμος. Ο πόλεμος αυτός που διήρκησε σχεδόν 60 χρόνια, ήταν και η καταστροφή του πολιτισμού και της οικονομίας της Εύβοιας, αφού δεν καταστράφηκαν μόνο οι δύο πόλεις που ήρθαν σε σύγκρουση, αλλά και όλες οι άλλες πόλεις της Εύβοιας μαζί με τις αποικίες, αφού αναγκάστηκαν να συμμαχήσουν με την Χαλκίδα ή την Ερέτρια, αφού ήταν αδύναμες σε σχέση με αυτές και δεν μπόρεσαν να κρατηθούν μακριά από τον καταστροφικό αυτό πόλεμο.

Για την ιστορία νικήτρια του πολέμου ήταν η Χαλκίδα, αν και αποδυναμώθηκε σε μεγάλο βαθμό. Σαν να μην έφτανε ο Ληλάντιος πόλεμος η Εύβοια έπρεπε να αντιμετωπίσει τις επεκτατικές βλέψεις των Περσών και να οδηγηθούν σε έναν ακόμη πόλεμο, μεγαλύτερο αυτή τη φορά, πηγαίνοντας την πίσω ακόμη περισσότερο.

*(L.H. SACKETT και άλλοι, «Προϊστορική Εύβοια»,
Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών, Τόμος Κ, 1975)*

Οι Πέρσες αφού κατόρθωσαν να έχουν πρωτοποριακό και πολυάριθμο για την εποχή στρατό και ναυτικές δυνάμεις, θέλησαν να κατακτήσουν την άλλη μεγάλη δύναμη της εποχής, την Ελλάδα. Στην αρχή ήταν ο Δαρείος που πολέμησε τους Έλληνες, αλλά ηττήθηκε πανηγυρικά στη μάχη του Μαραθώνα από τον Αριστείδη. Όμως οι Πέρσες δεν το έβαλαν κάτω και στη συνέχεια με τον Ξέρξη και με πιο δυνατό στρατό, συγκρούστηκαν με τους Έλληνες τόσο με χερσαίες δυνάμεις, στις Θερμοπύλες, όπου αντιμετώπισαν και τον θρυλικό Λεωνίδα με τους 300 στρατιώτες του, όσο και με το ναυτικό, στο Αρτεμίσιο της Εύβοιας το 480π.Χ.

Οι Ευβοείς βλέποντας τον πόλεμο σε απόσταση αναπνοής από τα παράλια τους και τους Έλληνες να δέχονται εξωτερική απειλή, δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα άλλο, από το να διαθέσουν τις όποιες δυνάμεις τους, για την αναχαίτιση του εχθρού. Έτσι, οι μεγάλες πόλεις όπως η Χαλκίδα, η Ερέτρια και τα Στύρα μαζί με άλλες μικρότερες πόλεις, βοήθησαν τους Έλληνες στον πόλεμο. Η μοναδική πόλη της Εύβοιας που πρόδωσε τους Έλληνες και πήρε το μέρος των κατακτητών Περσών ήταν η Κάρυστος. Αυτό το έκανε επειδή ήταν υπό το ζυγό

της Αθηναϊκής κυριαρχίας τα προηγούμενα χρόνια. Η ναυμαχία που έγινε στο Αρτεμίσιο της Εύβοιας και η μάχη στις Θερμοπύλες, έληξαν με τη νίκη των Περσών, οι οποίοι όμως είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές.

Έτσι στις επόμενες συγκρούσεις που ακολούθησαν όπως η ναυμαχία της Σαλαμίνας και η μάχη των Πλαταιών το 479π.Χ., οι Πέρσες νικήθηκαν και οι Έλληνες γλίτωσαν από αυτή τη σημαντική απειλή. Σε αυτόν τον πόλεμο σημαντική ήταν η βοήθεια των Ευβοέων κυρίως με τις πόλεις της Χαλκίδας, της Ερέτριας και των Στύρων. Για το λόγο αυτό, τα ονόματα τους γράφτηκαν στις σπείρες των χάλκινων φιδιών της βάσης του τρίποδα των Δελφών. Αντίθετα, η πόλη της Καρύστου λεηλατήθηκε από τους Αθηναίους, για την υποστήριξη της στους Πέρσες.

Με το τέλος του πολέμου με τους Πέρσες άρχισαν οι πρώτες εσωτερικές αντιπαραθέσεις για το μοίρασμα των εδαφών και του πλούτου. Από τη μία η Ολιγαρχική Σπάρτη και από την άλλη η Δημοκρατική Αθήνα, προσπάθησαν να πάρουν τα ηνία στον Ελλαδικό χώρο, επιδεικνύοντας τις δυνάμεις τους. Ο πόλεμος μεταξύ τους δεν άργησε να ξεσπάσει. Άρχισε το 431π.Χ. διήρκησε μέχρι το 404π.Χ. δηλαδή 30 περίπου χρόνια και είναι γνωστός ως Πελοποννησιακός Πόλεμος. Το γεγονός αυτό δεν άφησε ανεπηρέαστες τις άλλες πόλεις της Ελλάδας μεταξύ των οποίων και τις Ευβοϊκές.

Η Σκύρος και η Κάρυστος εντάχθηκαν με βίαιο τρόπο στη συμμαχία των Αθηνών, με το πρόσχημα ότι έκρυβαν τους μισητούς Δόλοπες. Οι κάτοικοι της Ιστιαίας που δεν ήθελαν να συμμαχήσουν με τους Αθηναίους, εκδιώθηκαν στη Θεσσαλία. Άλλες Ευβοϊκές πόλεις συμπαθούσαν τους Σπαρτιάτες και συμμαχησαν με αυτούς. Άρα καταλαβαίνουν ότι η Εύβοια θέλοντας ή μη, χωρίστηκε σε δύο στρατόπεδα, με αποτέλεσμα να αρχίσουν οι εμφύλιες συγκρούσεις, οι οποίες διέλυσαν τον Ευβοϊκό πολιτισμό.

Η Εύβοια ήταν κυρίως με τη συμμαχία της Θήβας, Κορίνθου, Άργους και Αθήνας. Έτσι, μετά τις σημαντικές νίκες των Σπαρτιατών στην Κορώνεια και τη Νεμέα και την ήττα των Αθηναίων, οι Ευβοϊείς έπαθαν πανωλεθρία. Μετά από έναν αιώνα καταστροφών και συγκρούσεων η Εύβοια άρχισε να παίρνει τα πάνω της με την κυριαρχία μιας νέας δύναμης στον ελληνικό χώρο, της Μακεδονίας.

Λόγω των Ευβοϊκών αποικιών στην περιοχή της Χαλκιδικής, οι Μακεδόνες προσάρτησαν την Εύβοια στην αυτοκρατορία τους και την ανέπτυξαν σε μεγάλο βαθμό, ώστε να παίζει σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις στον Ελλαδικό χώρο. Με την άφιξη του Δημητρίου του Πολιορκητή το 307π.Χ., η Εύβοια άλλαξε προς το καλύτερο. Η ειρήνη εδραιώθηκε στο νησί μετά από ενάμιση αιώνα περιόδου και σημειώθηκε μια πολιτιστική αναγέννηση με την πρόοδο των χρόνων. Ψηφίστηκαν νόμοι, κόπηκε ενιαίο νόμισμα αξίας στην Ερέτρια και διοργανώθηκαν αθλητικοί αγώνες, θυσίες και διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις προς τιμή του Δημητρίου, ο οποίος λατρευόταν σαν Θεός. Στην αρχαία πόλη Ωρεό φτιάχτηκε ένα ογκώδες γλυπτό ενός ταύρου προς τιμή του Δημητρίου, το οποίο ανακαλύφθηκε το 1965 στο λιμάνι της σημερινής πόλης Ωρεοί.

Επίσης σημαντικό ήταν το γεγονός ότι η Εύβοια συμμετείχε στην Δελφική Αμφικτυονία, η οποία ήταν μία μεγάλη συμμαχία, κάτι που της έδινε μεγάλο κύρος. Ένα άλλο γεγονός που έκανε την Εύβοια μεγάλη δύναμη της εποχής, ήταν το ότι είχε αντιπροσώπους από την Ερέτρια, την Ιστιαία και τη Χαλκίδα, οι οποίοι λέγονταν Ιερομνήμονες και είχαν πολλές αρμοδιότητες. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι την περίοδο της Μακεδονικής κυριαρχίας η Εύβοια ευνοήθηκε και είχε σημαντική ανάπτυξη.

Οι Μακεδόνες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, μετά από την κατάκτηση όλων σχεδόν των εδαφών προς ανατολάς, θα κατακτούσαν και την Ευρώπη. Ιστορικοί πιστεύουν πως αυτό ήταν προσωπικός στόχος του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Όμως αρρώστησε βαριά, γεγονός που προκάλεσε και τον θάνατο του.

*(Γ. Φουσσάρα, «Η Ιστορία της Αρχαίας Εύβοιας»,
Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών, Τόμος ΙΑ-ΙΒ, 1964-1965)*

Έτσι, άρχισε η σταδιακή αποδυνάμωση της Μακεδονικής κυριαρχίας και η σταδιακή εδραίωση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Οι Ρωμαίοι, μαζί με τους αντιπάλους και τους ορκισμένους εχθρούς των Μακεδόνων, προσπάθησαν να καταλάβουν από τα πρώτα κιόλας χρόνια τα εδάφη της Ελλάδος. Όμως οι Μακεδόνες αντιστάθηκαν γύρω στο 200π.Χ. αιώνα και έδωσαν ομηρικές μάχες με τους Ρωμαίους και τους συμμάχους τους, όπως ο βασιλιάς της Περγάμου

Άπαλος. Οι Ρωμαίοι κατάφεραν και επιβλήθηκαν, αλλά επειδή είχαν σημαντικές απώλειες, κατέστρεψαν και λεηλάτησαν πολλές πόλεις της Ελλάδος. Έτσι η πόλη της Χαλκίδας, της Ερέτριας, της Ωρεού, της Καρύστου και της Αμάρυνθου, σβήστηκαν κυριολεκτικά από το χάρτη. Όλοι οι θησαυροί κλάπηκαν, μνημεία κατεδαφίστηκαν, άνδρες σκοτώθηκαν και τα γυναικόπαιδα πουλήθηκαν στις αγορές της Ρώμης. Η Σύγκλητος όρισε διοικητή για την επαρχία της Ελλάδος τον Τίτο Φλαμίνιο, γύρω στα 196π.Χ. Ο Τίτος Φλαμίνιος έχοντας εξουσιοδότηση από τη Ρώμη και θέλοντας δήθεν να σώσει και να βγάλει τις ελληνικές πόλεις από τη μιζέρια, τις κήρυξε ανεξάρτητες με την παρουσία των Ρωμαίων κατακτητών (όπως κάνει η Αμερική σήμερα). Άρα καταλαβαίνουμε, πως το ελληνικό κράτος άρχιζε να καταστρέφεται, αφού όλα λειτουργούσαν προς όφελος των Ρωμαίων. Όμως ο Τίτος Φλαμίνιος άγνωστο γιατί, έδειξε ενδιαφέρον για την Εύβοια και ανέπτυξε γρήγορα τις κατεστραμμένες πόλεις της. Ίσως η ιστορία της Εύβοιας με τις αποικίες στην Κάτω Ιταλία ή ίσως τα πλούσια και παραγωγικά εδάφη της, έδωσαν στην Εύβοια το κύρος που της άρμοζε, αφού έγινε μία από τις σημαντικότερες επαρχίες της Ρώμης. Αυτό αποδεικνύεται και με γεγονότα όπως για παράδειγμα το ότι πολλοί αυτοκράτορες της Ρώμης, όπως ο Σύλλας, επισκέφτονταν τα ιαματικά Λουτρά της Αιδηψού ή το ότι τα μάρμαρα της Καρύστου και των Στυρών, χρησιμοποιούνταν για την ανάδειξη των μνημείων της Ρώμης. Άρα καταλαβαίνουμε ότι παρόλο που οι άλλες πόλεις της Ελλάδος ήταν υπό τον ασφυκτικό κλοιό των Ρωμαίων, μην τυχόν δημιουργηθούν εστίες εξέγερσης, η Εύβοια και οι πόλεις της απολάμβαναν την ευνοϊκή μεταχείριση της Ρώμης.

Τα χρόνια όμως περνούσαν και η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία άρχιζε την πορεία προς την παρακμή, όπως γίνεται πάντα σε όλα τα χρόνια της ιστορίας. Οι επαρχίες εξεγέρθηκαν εις βάρος της κεντρικής εξουσίας και έτσι ξέσπασαν εμφύλιες συγκρούσεις, για το ποιος θα πάρει την αρχηγία. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να χάσει η αυτοκρατορία την ενότητα και τη συνοχή της και να διασπαστεί σε μικρότερα τμήματα.

(Αλέξανδρου Καλέμη, «Μία φορά και έναν καιρό εκεί στην Εύβοια...»),

Ευβοϊκές Εκδόσεις ΚΙΝΗΤΡΟ, 2003)

Με την εξαπλωση του χριστιανισμού όμως, τον 2^ο και 3^ο αιώνα, μια νέα δύναμη άρχισε να ανατέλλει. Το Βυζάντιο. Επειδή οι Ρωμαίοι ήταν υλιστές και πραγματιστές, οι Χριστιανοί με βάση το δόγμα του Θεού, βεβήλωσαν με τη σειρά τους τα έργα και όσα έπραξαν οι Ρωμαίοι, παρόλο που η θρησκεία τους προωθούσε την αγάπη και το σεβασμό για τον συνάνθρωπο. Αφού εξαφάνισαν και το τελευταίο στοιχείο που θύμιζε τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, άρχισαν να χτίζουν ναούς με τρελό ρυθμό. Μέχρι τον 7^ο και 8^ο αιώνα είχαν καταφέρει να χτίσουν άπειρα κτίρια και μνημεία, αλλά και να αποκτήσουν εχθρούς που ζήλευαν την πρόοδο και τα κατορθώματά τους. Οι Ούνοι, Σλαύοι, Βησιγόθοι και Οστρογόθοι από την Ευρώπη και οι Οθωμανοί από την Μέση Ανατολή και την Αφρική, θέλησαν να πλήξουν το Βυζάντιο. Στην αρχή με ασυντόνιστες προσπάθειες και αργότερα με οργανωμένες επιθέσεις κατάφεραν να μειώσουν τα εδάφη των Βυζαντινών.

Η Εύβοια δεν θα μπορούσε να μείνει μακριά από αυτές τις εξελίξεις. Αρχίζουν να χτίζονται κάστρα και πύργοι σε όλες τις σημαντικές πόλεις και στις πόλεις που είχαν στρατηγική σημασία. Για τον φόβο των πειρατών, έγιναν οχυρωματικά έργα και ιδιαίτερα η περιοχή της Χαλκίδας, έγινε απόρθητο φρούριο. Ο πληθυσμός της Εύβοιας που ζούσε σε παραλιακές πόλεις τραβήχτηκε προς τα βουνά, αφού τα κρούσματα της πειρατείας είχαν γίνει συχνό φαινόμενο.

Στις 12 Απριλίου 1204 έγινε η πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης από Φράγκους κατακτητές της Δ' Σταυροφορίας και η Βυζαντινή αυτοκρατορία μοιράστηκε ανάμεσα στους Φράγκους, στο Λατίνο αυτοκράτορα και τους Βενετούς. Ο Βονιφάτιος ο Μομφερατικός, στον οποίο άνηκε ο Ελλαδικός χώρος, παραχώρησε την Εύβοια σε φέουδο σε τρεις ευγενείς από την Βερόνα, τον Ραβάνο ντάλλε Κάρτσερι, τον Περκοράρο ντε Περκοράρι και τον Giberto da Verona. Το νησί χωρίστηκε σε τρεις φεουδαρχικούς κλήρους (βόρειο, κεντρικό, νότιο) και ο κάθε βαρώνος αποκλήθηκε τριτημόριος. Μετά τον θάνατο του τρίτου και την επιστροφή στην Ιταλία του δεύτερου, μόνος κυρίαρχος του νησιού έμεινε ο Ravano daffe Carceri. Αυτός, επιζητώντας να εξασφαλίσει σύμμαχο σε μία διένεξη του τον Μάρτιο του 1209, δέχτηκε την επικυριαρχία του Δόγη της

Βενετίας και αργότερα και του Λατίνου αυτοκράτορα, δημιουργώντας έτσι σχέσεις διπλής υποτέλειας.

Όλο το διάστημα από το 1211 μέχρι και το 1470 στην Εύβοια, ενώ μιλάμε για Φραγκοκρατία και γνωρίζουμε τα ονόματα των Φράγκων δυναστών, στην πραγματικότητα την διοίκηση του νησιού ασκούσαν οι Βενετοί. Την Βενετσιάνικη επικυριαρχία αντιπροσώπευε στο νησί ένας αντιπρόσωπος του Δόγη, ο Βάϊλος, που σιγά – σιγά έγινε ο πραγματικός εξουσιαστής της Εύβοιας, αφού είχε τη δυνατότητα να μοιράζει τα φέουδα κατά την προτίμηση του. Για ευνόητους λόγους οι Βενετοί κατασκευάζουν ισχυρά τείχη στην Χαλκίδα και άλλα οχυρωματικά έργα σε επίκαιρα σημεία του υπόλοιπου νησιού όπως Πύργους και Φρούρια.

Τον Αύγουστο του 1261 η Κωνσταντινούπολη ανακαταλήφθηκε από τους Βυζαντινούς υπό τον Μιχαήλ Η' τον Παλαιολόγο και ο Λατίνος πατριάρχης κατέφυγε στη Χαλκίδα. Ο Μιχαήλ Η' επιχείρησε να ανακαταλάβει την Εύβοια και τα νησιά του Αιγαίου και ανέθεσε στον Λατίνο ιππότη Λικάριο την επιχείρηση. Το 1276 ο Λικάριος κατέλαβε τους Ωρεούς, πολιόρκησε την Κάρυστο, κατέλαβε ορισμένα νησιά, νίκησε το 1279 στον Βατώντα τις λατινικές δυνάμεις και έγινε ο κυρίαρχος ολόκληρης της Εύβοιας, αλλά ξαφνικά χάνεται από το ιστορικό προσωπικό και δεν υπάρχουν άλλα νέα γι' αυτόν. Το 1391 ο τελευταίος φράγκος δυνάστης Ghisi πεθαίνει χωρίς κληρονόμο και κληροδοτεί όλα τα δικαιώματα που είχε στο νησί στη Δημοκρατία της Βενετίας.

Με την πάροδο των χρόνων, μία καινούργια αυτοκρατορία άρχισε να γεννιέται: η Οθωμανική. Έχοντας ξεκινήσει από την μακρινή ανατολή και κατακτώντας με αθόρυβο τρόπο όλους τους λαούς στο πέρασμά τους, οι Τούρκοι κατόρθωσαν στις αρχές του 15^{ου} αιώνα να κατέχουν ένα μεγάλο έδαφος, που κάποτε ήταν το ανατολικό κομμάτι της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Έτσι καταλαβαίνουμε πως ήταν θέμα χρόνου να χτυπήσουν την πόλη – σύμβολο των Βυζαντινών, την Κωνσταντινούπολη. Ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής, μετά από διαρκή, επίπονη και αιματηρή πολιορκία, πέρασε θριαμβευτικά τα τείχη της Πόλης και την κατέλαβε τον Μάιο του 1453,. Μετά την άλωση της

Κωνσταντινούπολης, η αντίστροφη μέτρηση για την υποταγή της υπόλοιπης ενετοκρατούμενης Ελλάδος, είχε κιόλας αρχίσει.

Το 1464 οι Τούρκοι συμπληρώνουν τις κατακτήσεις τους με την κατάληψη της Πελοποννήσου. Η Εύβοια αντέχει ακόμη γιατί είναι πολύτιμη για τους Ενετούς. Ο Ενετός ναύαρχος Νικόλαος Κανάλε κατόρθωσε να αναχαιτίσει τις επιθέσεις του τούρκικου στόλου εναντίον της Εύβοιας, που έγιναν μετά το 1468. Στις αρχές του καλοκαιριού του 1470, οργανώνεται μία γενική επίθεση από ξηρά και θάλασσα εναντίον της Χαλκίδας. Την ηγεσία του στόλου, που τον αποτελούσαν περισσότερα από 300 πλοία, είχε ο αντιναύαρχος Μαχμούτ πασάς. Αξιοσημείωτο είναι το ότι ο Μαχμούτ ήταν ελληνικής καταγωγής και χριστιανός που εκτουρκίσθηκε αναγκαστικά από μικρή ηλικία. Ο Μαχμούτ διορίστηκε από τον Μωάμεθ δύο φορές μεγάλος Βεζήρης, μία πριν και μία μετά την επίθεση εναντίον της Εύβοιας. Μετά το 1472 όμως, κατηγορήθηκε σαν φιλοχριστιανός και αφού καθαιρέθηκε από τα αξιώματά του, στο τέλος εκτελέστηκε από τον Μωάμεθ.

Αυτός λοιπόν ήταν ο ηγέτης του τούρκικου στόλου το 1470. Εκτός όμως από τον στόλο και τους 70.000 άνδρες που τον επάνδρωναν, ο Μωάμεθ χρησιμοποίησε και 150.000 περίπου άνδρες (ιππείς και πεζούς), για να προσβάλλει ταυτόχρονα από ξηρά και θάλασσα το φρούριο της Χαλκίδας. Για ένα 15νθήμερο περίπου, ο πορθμός του Ευρίπου γίνεται το θέατρο φοβερών μαχών, μεταξύ Τούρκων και Χριστιανών (Ενετών και ντόπιων). Περισσότεροι από 30.000 Τούρκοι χάνουν τη ζωή τους σ' αυτήν την επίθεση, προκαλώντας το μένος του Μωάμεθ. Παρά τις ενισχύσεις όμως, που έρχονται από τη Ρόδο και τη σταθερή αντίσταση των πολιορκημένων κατοίκων της Χαλκίδας, η πόλη καταλαμβάνεται τελικά από τους Τούρκους την 12^η Ιουλίου 1470 ημέρα Πέμπτη, τη στιγμή που ο ναύαρχος Κανάλε ολιγωρούσε με τα καράβια του στο Σαρωνικό.

Θριαμβευτής πλέον ο Μωάμεθ Β' ο Πορθητής, εισέρχεται στη Χαλκίδα σκορπώντας την καταστροφή και το θάνατο. Η πρωτεύουσα της Εύβοιας γνωρίζει τη μεγαλύτερη σφαγή της Ιστορίας της. Ο τελευταίος Ενετός Βάϊλος Πάολο Ερίτζο, είδε αρχικά την κόρη του να δολοφονείται, αφού πρώτα βιάστηκε μπροστά του από τους κατακτητές. Κατόπιν ο ίδιος διχοτομήθηκε με πριονισμό,

πληρώνοντας με το φριχτό αυτό τρόπο, την απόφαση του να μην παραδώσει την πόλη στα οθωμανικά σίφη. Ο Μωάμεθ την επόμενη κιάλας μέρα της εισόδου του στη Χαλκίδα, διατάσει αδιακρίτως τη σφαγή των Χριστιανών από 15 ετών και άνω σε όλο το νησί, προκειμένου να εκδικηθεί για την απώλεια του 1/5 σχεδόν της δύναμης του. Αφού παρέμεινε για λίγες μέρες στη Χαλκίδα επέστρεψε τροπαιούχος στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές Αυγούστου του 1470. Σύμφωνα με τον νόμο των Μωαμεθανών κατακτητών, αν οι κάτοικοι κάποιου μέρους δεν έφερναν ένοπλη αντίσταση και υποτάσσονταν σ' αυτούς, τους επανεγκαθιστούσαν στις κατακτηθείσες γαίες. Τέτοια υπήρξε η περίπτωση της Θεσσαλίας και των Ιωαννίνων στην Ήπειρο. Οι κάτοικοι όμως των περιοχών που πρόβαλαν αντίσταση, όπως π.χ. η Εύβοια, διώχτηκαν από τις γαίες τους. Αυτές κατασχέθηκαν και ο Σουλτάνος εγκατέστησε στη γη τους στρατιώτες και υπαλλήλους του Οθωμανικού Κράτους. Η σκληρότητα των Τούρκων στην Εύβοια, από την κατάληψη μέχρι το τέλος της ελληνικής επανάστασης, ήταν πάρα πολύ μεγάλη. Στο μεταξύ μεγάλη οργή επικράτησε στη Βενετία για την εξέλιξη των πραγμάτων. Ο ναύαρχος Πέτρος Μοντσενίγος ήλθε ο ίδιος με μόνη αποστολή να συλλάβει και να παραδώσει σιδεροδέσμιο στη Βενετία τον ναύαρχο Κανάλε, που θεωρήθηκε υπεύθυνος για την απώλεια της Εύβοιας. Πράγματι, αυτό επιεικώς σε ισόβια εξορία, μαζί με το γιο του και άλλους υπ' αυτόν αξιωματούχους.

*(Αλέξανδρου Καλέμη, «Ο Κηρέας της Εύβοιας»,
Εκδόσεις ΚΙΝΗΤΡΟ, 2001)*

Μέχρι το 1533 η Εύβοια μαστίζεται από επιδρομές πειρατών και ειδικότερα η Β. Εύβοια, στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Εύβοιας και Βορείων Σποράδων, όπου αναφέρεται κέντρο πειρατών. Η πειρατεία περιορίστηκε στο ελάχιστο, μόλις το 1533 ανέλαβε την αρχηγία του Τούρκικου στόλου ο Βαρβαρόσσα.

Περίοδος 1453 – 1669

Όλη την περίοδο αυτή μέχρι το 1669 δεν υπάρχει ελληνικό κράτος, δηλαδή πολιτειακή οργάνωση και ο Ελληνισμός είναι μία κοινωνία ιστορική, διασπασμένη στο χώρο, που όμως έχει συνείδηση της ενότητας αυτής. Σ' αυτό βοήθησαν η θρησκεία και η Εκκλησία, που ήταν το μόνο τμήμα με οργάνωση και δίκτυο, η κοινή γλώσσα που μιλιόταν, η πολιτιστική παράδοση και από τον 18^ο αιώνα και μετά, η συγκρότηση και επέκταση του θεσμού των Κοινοτήτων.

Η Οθωμανική κατάκτηση, άλλαξε τη ζωή του Έθνους. Οι Έλληνες έχασαν την ανεξαρτησία τους, την προσωπική τους ελευθερία, τις περιουσίες τους και ζούσαν υπό το καθεστώς σκλαβιάς. Έγιναν υποχρεωτικές μετακινήσεις και εκπατρισμοί, φορολογήθηκαν άγρια, έκαναν βαριές αγγαρείες, αιχμαλωτίζονταν, βασανίζονταν και διώκονταν. Όλα αυτά και επί πλέον η ληστεία, η πειρατεία, το παιδομάζωμα, οι πόλεμοι, η επιδείνωση των κλιματολογικών συνθηκών (ψύχρανση της ατμόσφαιρας) και οι επιδημικές αρρώστιες, κυρίως της πανούκλας – ιδιαίτερα στα λιμάνια και τις πόλεις και λιγότερο στην αγροτική ενδοχώρα – προκάλεσαν μείωση του Ελληνικού πληθυσμού και ερήμωσαν ολόκληρες περιοχές, ιδίως των νησιών και παράλιων.

Περίοδος 1669 – 1821

Η περίοδος αυτή είναι μία από τις πιο σπουδαίες της νεοελληνικής Ιστορίας, επειδή κατά τον ενάμιση αυτόν αιώνα αναγεννήθηκε ο Ελληνισμός, τόσο υλικά όσο και πνευματικά. Την περίοδο αυτή, το Οθωμανικό κράτος, περνά μία κάμψη, λόγω των πολέμων εναντίον των Ευρωπαίων (Πολωνών, Αυστριακών, Ρώσων και Βενετών). Παράλληλα στο εσωτερικό παρατηρούνται φαινόμενα παρακμής στην κεντρική εξουσία, στην επαρχιακή διοίκηση, στο στρατιωτικό οργανισμό και στο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι Έλληνες επωφελήθηκαν από αυτές τις μεταβολές και βελτίωσαν την κατάσταση τους. Έτσι στην περίοδο αυτή, ακμάζουν οι θεσμοί της αυτοδιοίκησης και το γένος αποκτά ένα είδος πολιτικής ηγεσίας σε τοπική κλίμακα, που συχνά

συμπίπτει με την τάξη των προκρίτων. Η ανάπτυξη της τάξης αυτής, έγινε δυνατή ύστερα από την κατάρρευση του τιμαριωτικού συστήματος και την διαμόρφωση ενός νέου καθεστώτος γαιοκτησίας, το οποίο επέτρεπε στους ραγιάδες την απόκτηση κτηματικής περιουσίας. Κατά τον 17^ο αιώνα, παρατηρείται αύξηση του ελληνικού πληθυσμού, ιδιαίτερα δε από το 1750 έως το 1821. Στην ίδια περίοδο, αναπτύχθηκε ο κλεφταρματολισμός, δημιουργήθηκε ναυτική δύναμη, οι Έλληνες σημειώνουν μεγαλύτερες προόδους στην Οικονομία και στα γράμματα, κατέχουν υψηλές θέσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία και σε άλλες χώρες και γενικά φαινόταν ότι υπήρχαν οι αντικειμενικές προϋποθέσεις για την ανάκτηση της Λευτεριάς και ότι απέμενε μόνο η οργανωτική προετοιμασία για τον Αγώνα, έργο που ανέλαβε και πραγματοποίησε η Φιλική Εταιρεία.

Αμέσως μετά τις κατακτήσεις, το Οθωμανικό κράτος από την φορολογία συσσώρευσε για 150 χρόνια μεγάλο πλούτο, κυρίως στην Κωνσταντινούπολη και τις άλλες μεγάλες πόλεις. Η αξία του πλούτου όμως αυτού, μειώθηκε από διάφορες αιτίες, όπως τη σπάταλη ζωή της αυλής και της αριστοκρατίας, τους πολυδάπανους πολέμους, αλλά κυρίως, από την επίπτωση που είχε πάνω στο νόμισμα της Τουρκίας, η ανακάλυψη νέων χωρών από τους Ευρωπαίους και κυρίως της Αμερικής. Λόγω της εισροής άφθονου χρυσού και αργύρου από το 1584 μέχρι το 1620, το άσπρο έχασε τη μισή του αξία. Οι στρατιωτικές ήττες και η νομισματική κρίση έστρεψαν την κυρίαρχη τάξη προς τη γη, ενώ οι χρηματικές ανάγκες αναγκάζουν το κράτος να πουλά στους Τιμαριούχους αλλά και σε άλλους υπηκόους δικαιώματα, που δίνουν ίσως κληρονομικά προνόμια κατοχής και κάρπωσης.

Επίσης, μετά το 1550 για να αυξηθούν όπως είπαμε τα έσοδα του σουλτανικού θησαυροφυλακίου, θεσπίζεται το σύστημα της ενοικίασης από ιδιώτες των φορολογικών δικαιωμάτων. Η ετήσια αυτή εκμίσθωση ονομαζόταν μουκατάς.

Αργότερα το 1695 καθιερώθηκε και το σύστημα των μαλικιανέδων, δηλαδή της ισόβιας εκμίσθωσης των φόρων. Η αλλαγή αυτή στις κρατικές μεθόδους εκμετάλλευσης των δημόσιων πόρων, έφερε άλλα πρόσωπα στα επαρχιακά διοικητικά αξιώματα, με αποτέλεσμα το τιμαριωτικό σύστημα να καταρρεύσει και

να αρχίσει σταδιακά η μετατροπή των τιμαρίων σε τσιφλίκια. Κάτω από το νέο καθεστώς των τσιφλικιών, ο τσιφλικάς συγκέντρωσε περισσότερες δικαιοδοσίες πάνω στην εκμετάλλευση του καλλιεργητή ραγιά. Δίπλα στα παλιά δικαιώματα, τώρα οι νέοι κυρίαρχοι της γης, προσθέτουν και άλλους φόρους κι έτσι σταδιακά παίρνουν το μισό της παραγωγής από τον καλλιεργητή χωρικό. Όλα αυτά, αναγκάζουν τον πληθυσμό να μετακινηθεί προς τα ορεινά. Οι κάμποι αδειάζουν σιγά – σιγά, από τον 16^ο αιώνα μέχρι και την επανάσταση. Κατά τον 16^ο αιώνα υπάρχει μεγάλη πείνα, αλλά από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα, αυξάνεται η παραγωγή και υπάρχει βελτίωση. Πρώτα στα ορεινά και μετά στους κάμπους, αλλάζει η καλλιέργεια και αντί μόνο για σάρι, καλλιεργούν αμπέλια, ελιές, μουριές, βαμβάκι, καπνό, σταφίδα, καλαμπόκι, για να ανταποκριθούν και στην αυξανόμενη ζήτηση από την Ευρώπη.

Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Ελλάδα όπου στις αρχές του 19^{ου} αιώνα τα μισά κτήματα σχεδόν άνηκαν σε Έλληνες φεουδάρχες, στην Εύβοια η πλειοψηφία των καλύτερων γαιών ανήκει σε 30 τούρκικες οικογένειες που μένουν στην ευρύτερη περιοχή της Χαλκίδας. Υπήρχε πλούσια παραγωγή σταριού, κρασιού, μπαμπακιού, μαλλιών, λαδιού, μελιού και γαλακτοκομικών προϊόντων, γεγονός που έκανε ποιοτικότερη τη ζωή στο νησί της Εύβοιας. Το 1791 – 92 η πανούκλα αποδεκάτισε πολλούς κατοίκους στην Εύβοια. Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και μέχρι το 1821 η Εύβοια εξουσιάζεται από τον Αλή πασά της Ηπείρου.

*(Κωστή Βέττα, «Μαντούδι, Το Χρονικό ενός τόπου»,
Εκδόσεις Δανιά, 1990)*

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821

Ο αγώνας στην Εύβοια

Ο Αγώνας των Ευβοεών για την απελευθέρωση τους από τον Τουρκικό ζυγό, δεν είχε αίσιο τέλος, παρ' όλες τις θυσίες και της ηρωικής πράξεις. Οι αιτίες είναι πολλές, αλλά οι πιο σημαντικές είναι οι εξής:

α) Οι Έλληνες της Εύβοιας επειδή ήταν απομονωμένοι, δεν επηρεάστηκαν από τις προοδευτικές ιδέες του «Ελληνικού Διαφωτισμού».

- β) Η θέση των Τούρκων ήταν πολύ πιο ισχυρή και με τα κάστρα της Χαλκίδας και της Καρύστου έλεγχαν το νησί. Ο Ελληνισμός της Εύβοιας ζούσε κάτω από συνθήκες αφόρητης καταπίεσης, ενώ σε άλλες περιοχές, τα τελευταία χρόνια της Τούρκικης κυριαρχίας, η θέση των υποδούλων είχε βελτιωθεί. Επίσης ούτε αρματολίκι είχε αναπτυχθεί.
- γ) Η ανυπαρξία αρχηγού από την Εύβοια, ικανού να επιβληθεί στις αντιμαχόμενες φατριές. Αυτοί που μπορούσαν να το πετύχουν, όπως ο Αγγελής Γοβιός και ο Ηλίας Μαυρομιχάλης, σκοτώθηκαν νωρίς. Ακόμη, η Φιλική εταιρεία με μόνο υπεύθυνο τον Άνθιμο Γαζή, δεν είχε δραστηριοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό στην ευρύτερη περιοχή της Εύβοιας, σε αντίθεση με άλλες περιοχές του Ελλαδικού χώρου.

Οι Τούρκοι της Εύβοιας, μετά την κήρυξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, για να προλάβουν τα γεγονότα, συνέλαβαν στις αρχές Απριλίου του 1821 τους προύχοντες της Χαλκίδας σαν όμηρους, αφού πριν σκότωσαν και κρέμασαν στη Χαλκίδα μερικούς Έλληνες, για να τρομοκρατήσουν τους υπόλοιπους. Στα μέσα Μαΐου του 1821 οι Λιμνιώτες, πρώτοι κηρύσσουν την επανάσταση στην Εύβοια. Στη Λίμνη, σε σύσκεψη που έγινε με παράγοντες από τη Λοκρίδα – Λιβαδειά – Τρίκερι, αποφάσισαν να αναθέσουν την αρχηγία στον Βερούση Μουτσάνα (ξάδελφο του Οδυσσέα Ανδρούτσου). Στη σύσκεψη έλαβε μέρος και ο μετέπειτα ναύαρχος Αλέξανδρος Κριέζης. Πρώτα χτύπησαν τους Τουρκαλβανούς στο Ξηροχώρι (σημερινή Ιστιαία). Από τη νίκη τους αυτή, οι κάτοικοι της Εύβοιας πήραν θάρρος. Οι κάτοικοι τρέχουν να τους ενισχύσουν.

Ο Τομαράς και ο Βαλτίνος στρατολογώντας χωρικούς και τσοπαναραίους, σχηματίζουν το πρώτο επαναστατικό στρατόπεδο στον Άγιο, ενώ στις 27 Μαΐου φτάνει και ο Βερούσης με τους στρατιώτες του και όλοι μαζί την ίδια μέρα κατηφορίζουν για τα Πολιτικά. Όλος ο στρατός ήταν 2.000 αλλά μόνο οι 500 είχαν τουφέκια. Επίσης φτάνει και ένας μικρός στόλος με καπετάνιο τον Ευστάθιο Κουτμάνη. Οι επαναστάτες μαζί με τους προύχοντες, ζήτησαν με έγγραφο τους να παραδοθούν οι Τούρκοι της Χαλκίδας, αλλά στις μάχες που ακολούθησαν τις επόμενες ημέρες 28 και 29 Μαΐου, το Τουρκικό ιππικό διέλυσε τελικά αυτόν τον

ιδιότυπο στρατό, ο οποίος οπισθοχώρησε και συγκεντρώθηκε στη θέση Βρυσάκια.

Αιτία της ήττας αυτής, θεωρήθηκε η ανικανότητα του αρχηγού Βερούση Μουτσάνα, ο οποίος την παραμονή της μάχης, γύριζε μεθυσμένος κάνοντας πλιάτσικο και φυσικά τον μιμήθηκαν και οι στρατιώτες και ο «ναύαρχος» Κουτμάνης.

Ύστερα από αυτό, οι Ευβοείς ονομάσανε τον Λιμνιό Άγγελο Γοβιό σαν «οπληρχηγό των Ευβοϊκών όπλων και της αυτού πατρίδος», ο οποίος έφτασε στην Εύβοια από τη Στερεά Ελλάδα. Ναύαρχος έγινε ο Αλέξανδρος Κριέζης. Την ίδια περίοδο επαναστάτησαν και οι κάτοικοι της Καρυστίας, αλλά ο Ομέρ μπέης της Καρύστου, νίκησε τους Κυμαίους, έκαψε την Κύμη και διέλυσε τους επαναστάτες κοντά στη θέση Στύρα. Την επόμενη του ερχομού του στη Λίμνη, ο καπετάν Αγγελής Γοβιός ξεκίνησε για το στρατόπεδο των Βρυσακίων. Στα Βρυσάκια, ο Γοβιός άρχισε να γυμνάζει τους στρατιώτες στα όπλα και την πειθαρχία, πράγμα που έφερε αποτελέσματα. Στις 8 Ιουλίου του 1821 οι Τούρκοι της Χαλκίδας επιτέθηκαν αλλά ηττήθηκαν. Σε βοήθεια τους τότε, ήρθε ο Ομέρ Βρυώνης από τη Βοιωτία με τη στρατιά του. Στις 15 Ιουλίου, στην πιο σημαντική μάχη στα Βρυσάκια.

*(Αλέξανδρου Καλέμη, «Εύβοια και Σκύρος Ιστορική Περιήγηση»,
Εκδόσεις Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ευβοίας, 2002)*

Οι Έλληνες με αρχηγό τον Γοβιό και τη βοήθεια των κανονιών από το καράβι του Κριεζή, αποκρύσανε τις επιθέσεις των Τούρκων και μάλιστα τους καταδίωξαν. Η νίκη αυτή ήταν η μεγαλύτερη της επανάστασης στην Εύβοια και ακούστηκε με χαρά σε όλη την Ελλάδα. Ήταν η δεύτερη ήττα, μετά το Χάνι της Γραβιάς, του Ομέρ Βρυώνη και του στοίχισε ακριβά. Στη μάχη αυτή, διακρίθηκε και ξεχώρισε ένας βοσκός που τον έλεγαν Νικόλαο Κριεζώτη. Ο Ομέρ Βρυώνης, ενισχυμένος με τον στρατό του Ομέρ μπέη της Καρύστου ξαναεπιτέθηκε. Ο Γόβιος όμως, δείχνοντας πόσο μεγάλος στρατηγός ήταν, απέσυρε τα στρατεύματα του στην θέση Άγιος και οι Τούρκοι φοβούμενοι νέα ήττα, δεν προχώρησαν και ο Ομέρ Βρυώνης αναχώρησε για την Αθήνα, όπου

πολιορκούσαν την Ακρόπολη. Στη συνέχεια, ο Γοβιός πήγε στη Νότιο Εύβοια, ξεσήκωσε πάλι τους κατοίκους και έβαλε αρχηγό τον Νικόλαο Κριεζώτη.

Εκεί ήταν και οι Βάσος Μαυροβουνιώτης, Ηλίας και Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Σε μάχη που έγινε στα Στύρα, οι Έλληνες διχασμένοι νικήθηκαν και σκοτώθηκε ο Ηλίας Μαυρομιχάλης. Σε ενίσχυση τους κατέφθασε ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και οι Έλληνες έχοντας κάποιες επιτυχίες, πολιορκήσαν την Κάρυστο. Ξαφνικά όμως και ενώ οι προϋποθέσεις για τη νίκη διαγράφονταν ευνοϊκές, ο Ανδρούτσος εγκατέλειψε, κατόπιν διαταγής από τον Άρειο Πάγο, την επιχείρηση και έτσι λύθηκε άδοξα η πολιορκία της Καρύστου. Όμως το χειρότερο έγινε όταν σε μία συμπλοκή στη θέση Δύο βουνά, σκοτώθηκε ο Αγγελής Γοβιός και το πρωτοπαλίκαρο του ο Κώστος Δημητρίου στις 28 Μαρτίου 1822. Οι Τούρκοι ενισχυμένοι από άνδρες της στρατιάς του Δράμαλη, χτυπήσανε το στρατόπεδο στα Βρυσάκια και το διαλύσανε, παρά τη γενναία άμυνα των Ελλήνων. Ο καπετάν Κριέζης, ευρισκόμενος στη Λίμνη και προετοιμάζοντας επίθεση στο κάστρο της Χαλκίδας, μαθαίνει τα κακά μαντάτα και παίρνει διαταγή από τον Άρειο Πάγο να μαζέψει από τα χωριά τους αρματωμένους χωριάτες και να τους πάρει μαζί του στο στρατόπεδο. Στις αρχές του 1823 ο Άρειος Πάγος για λόγους σκοπιμότητας, διορίζει στην Εύβοια αρχηγό το Διαμαντή Νικολάου από τον Όλυμπο. Αυτό δυσαρέστησε τους Ευβοιώτες οπλαρχηγούς. Ο Διαμαντής ανασύστασε το στρατόπεδο στα Βρυσάκια και αφού άφησε τη μισή σχεδόν δύναμη του, ο ίδιος εγκαταστάθηκε στην Ιστιαία, όπου είχε μεταφερθεί η έδρα του Αρείου Πάγου. Αυτός και οι στρατιώτες που έφερε μαζί του, κάνανε μεγαλύτερες καταστροφές στην Εύβοια και από τους Τούρκους.

Στο τέλος του Μάη του 1823 αποβιβάστηκε δυνατός Τουρκικός στρατός υπό τον Χοζρέφ στην Κάρυστο και παρά τις μικροεπιτυχίες του Κριεζώτη, έκαψε και λεηλάτησε για ένα μήνα τη Νότιο Εύβοια. Ταυτόχρονα, ένα άλλο στράτευμα υπό τον Γιουσούφ Μπερκόφτσαλη, μαζί με τον στρατό του Ομέρ πασά, χτύπησε τους Ευβοιώτες που είχανε συνταχθεί και πάλι στα Βρυσάκια. Εκεί ήτανε και ο Ανδρούτσος, ο οποίος όμως έφυγε από τους πρώτους, ενώ ο Διαμαντής Νικολάου, αφού εγκατέλειψε και αυτός τους Ευβοιώτες, πέρασε μέσω

Ξηροχωρίου στη Σκιάθο. Όλα αυτά συνέβησαν στις 27 Ιουλίου 1823. Το στράτευμα υποχώρησε και στη θέση Ανδριαλά του Παγώντα έδωσε νικηφόρα μάχη με τους Τούρκους, αλλά και εδώ η διχόνοια λειτούργησε έτσι ώστε οι αγωνιστές να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους. Λίγο πιο μακριά, στη θέση Δερβένι, λίγοι στρατιώτες μαζί με τον καπετάν Λιάκο που κατείχε τη δεξιά πλευρά των στενών, πολέμησαν γενναία αλλά υποχώρησαν όταν σκοτώθηκε ο Λιάκος.

Ο Τούρκικος στρατός περνά από το Δερβένι και καίγοντας το χωριό Αχμέταγα (σημερινό Προκόπι), κατευθύνεται προς το Μαντούδι. Στο ρέμα του Μαντουδίου αντιτάσσουν άμυνα οι λίγοι οπλοφόροι, αλλά διασκορπίζονται και οι Τούρκοι καίνε τα σπίτια και τις εκκλησίες και κατασφάζουν τους κατοίκους του χωριού. Οι Μαντουδιανοί για να αποφύγουν τη σφαγή από τους Τούρκους κρύφτηκαν στο Γέρο Βουνό, αλλά κι εκεί οι Τούρκοι τους βρήκαν. Σε μία τοποθεσία που πήγαν οι Μαντουδιανοί ώστε να περάσουν στα απέναντι νησιά Σκιάθο και Σκόπελο, βρέθηκαν από τους Τούρκους και σφαγιάστηκαν άγρια. Έτσι η θέση αυτή ονομάζεται σήμερα «πελέκι» από το πελέκισμα που τους έκαναν οι Τούρκοι. Αφού ολοκλήρωσαν το καταστροφικό τους έργο, προχώρησαν και στα υπόλοιπα χωριά της Βόρειας Εύβοιας, όπως Λίμνη, Αγία Άννα, Ιστιαία κ.α. Οι Τούρκοι μετά από αυτά επέστρεψαν στη Χαλκίδα στις 10 Αυγούστου. Ο έπαρχος Ι. Κωλέττης μάταια καλούσε τους κατοίκους και τους στρατιώτες που είχαν καταφύγει στη Σκόπελο και Σκιάθο, να επιστρέψουν για να συγκροτήσει σώμα ενόπλων. Στη συνέχεια, κάποιες άλλες προσπάθειες που έγιναν από τον Ανδρούτσο και τον Φαβιέρο με τακτικό στρατό, δεν απέδωσαν τίποτα.

*(Κωστή Βέττα, «Μαντούδι, Το Χρονικό ενός τόπου»,
Εκδόσεις Δανιά, 1990)*

Με τον τρόπο αυτό τελείωσε η επανάσταση στην Εύβοια, η οποία συνέχισε να ζει κάτω από τον Τούρκικο ζυγό, μέχρι που έγινε η παράδοση του νησιού από τον Ομερ πασά, ο οποίος είχε προαχθεί σε γενικό διοικητή της Εύβοιας στα τέλη του 1823, στην επιβράβευση της στρατιωτικής του ικανότητας.

Απελευθέρωση – προσάρτηση της Εύβοιας

Το 1829 τερματίζεται η ελληνική επανάσταση. Τον Φεβρουάριο του 1830, η Εύβοια προσαρτήθηκε στην Ελλάδα με την υπογραφή του πρωτοκόλλου του Λονδίνου. Το πρωτόκολλο όμως περιείχε στον όρο, ότι για να γίνει η ενσωμάτωση έπρεπε να προηγηθεί η πώληση των τουρκικών ιδιοκτησιών. Ο Ομέρ πασάς που ήταν διοικητής, αρνιόταν να παραδώσει τα φρούρια της Χαλκίδος και της Καρύστου, αν δεν ξεκαθαρίσει το ζήτημα αυτό. Η τουρκική κυβέρνηση έστειλε σαν αντιπρόσωπο της, τον Χατζή Ισμαήλ Μπέη για να εκτιμήσει και να μεταβιβάσει τα οθωμανικά κτήματα στην ελληνική κυβέρνηση. Αλλά δεν υπήρχαν καθόλου χρήματα ώστε να μπορούν να αποζημιωθούν οι Τούρκοι. Ο Καποδίστριας προσπαθούσε να πάρει δάνειο από το εξωτερικό, αλλά δεν του έδινε κανείς. Τότε για να συντομεύσει το χρόνο της προσάρτησης προέτρεπε τους Έλληνες αν αγοράσουν τουρκικά κτήματα. Επειδή όμως οι φτωχοί ραγιάδες δεν είχαν λεφτά, κάλεσε Έλληνες κεφαλαιούχους από εδώ, αλλά και από το εξωτερικό, έτσι ώστε να μην τα αγοράσουν ξένοι.

Ο Καποδίστριας συνέστησε μία επιτροπή για να εξετάσει επιτόπου τις εκποιήσεις και διόρισε τον Γερουσιαστή Δ. Περρούκα για να επικυρώσει τα πωλητήρια, σαν εκπρόσωπος της Ελληνικής κυβέρνησης. Τους έδωσε και οδηγίες να χειριστούν με τέτοιο τρόπο το θέμα, ώστε οι Τούρκοι να πουλάνε τα κτήματα σε ντόπιους κάτοικους, αλλά κατά τη διάρκεια των εργασιών της Επιτροπής παρουσιάσθηκαν πολλά προβλήματα. Το 1831 δολοφονείται ο Καποδίστριας και αναλαμβάνει η πρώτη και κατόπιν η δεύτερη Διοικητική Επιτροπή αποτελούμενη από τους Θ. Κολοκοτρώνη, Αυγουστίνο Καποδίστρια και Ιωάννη Κωλέττη. Η Επιτροπή αυτή δίνει εντολή να σταματήσει η εξέταση των Χοτζετιών. Τον Αύγουστο του 1832 η νέα επιτροπή επί των οθωμανικών κτημάτων, αναφέρει στην κυβέρνηση πως οι αγοραστές, επειδή φοβούνται, κρατάνε τα πωλητήρια και δεν τα φέρνουν για εξέταση.

Μέχρι να έρθει ο Όθωνας τον Γενάρη του 1833, είχανε μαζευτεί στη Χαλκίδα κεφαλαιούχοι της εποχής εκείνης και πρότειναν στους Τούρκους να αγοράσουν τα τσιφλίκια τους σε εξευτελιστικές τιμές αναλαμβάνοντας και την ευθύνη, επειδή

οι Τούρκοι, σύμφωνα με τον ιερό του νόμο, δεν είχαν δικαίωμα να πουλήσουν γη, γιατί αυτή άνηκε στο Θεό. Είχαν δηλαδή δικαίωμα στη νομή και όχι στην κυριότητα των κατακτημένων εδαφών. Άρχισαν να πουλάνε τα τσιφλίκια τους σε Έλληνες κεφαλαιούχους του εξωτερικού, σε εφοπλιστές της Ύδρας, εμπόρους της Σύρας και σε διάφορους ξένους, όπως Άγγλους, Γάλλους, σε πολύ χαμηλές τιμές. Αφού οι ντόπιοι είχαν άγνοια από το ιδιοκτησιακό καθεστώς, πούλησαν σχεδόν όλη την Εύβοια.

Ο Βασιλιάς Όθωνας με την Αντιβασιλεία, αποφασίζουν την κατάληψη και κατοχή της Εύβοιας και διορίζουν βασιλικό επιτροπο τον Ιάκωβο Νερούλο, στον οποίο παραδίδονται τα φρούρια της Χαλκίδος και της Καρύστου τον Μάρτιο του 1833. Έτσι, μετά από καθυστέρηση 4 χρόνων, η Εύβοια προσαρτίζεται στο ελεύθερο πλέον ελληνικό κράτος, με πρώτο Διοικητή τον Γ. Ψύλλα, Νομάρχη τον Γ. Αινιάν, Γενικό Έφορο τον Ν. Βαλτινό και Έφορο Χαλκίδας τον Βιτάλη. Λόγω των συνεχόμενων κτηματικών διαφορών, η επιτροπή αυτή ξανασυστήθηκε.

Στις 8 Μαΐου δίνεται εντολή στην Επιτροπή να αναγνωρίσει τα πωλητήρια σαν νόμισμα, παρά την αντίθετη γνώμη του Γενικού Επιτρόπου υπέρ των ντόπιων κατοίκων. Τελικά το θέμα έληξε στις 27 Οκτωβρίου του 1839, όταν η επιτροπή με μία έκθεση της, αναγνώρισε σαν νόμιμες όλες τις πωλήσεις. Έτσι, οι δύστυχοι έλληνες της Εύβοιας, πέρασαν από τον ένα ζυγό στον άλλο, εκτός από μερικούς οι οποίοι με τον συνεχή, σκληρό αγώνα τους, κατάφεραν να ξαναγοράσουν πίσω τα χωριά τους. Μόνο οι Αγγλογάλλοι υπήκοοι που υποστηρίζονταν από τις κυβερνήσεις τους και οι εφοπλιστές της Ύδρας, παρέμειναν στο νησί μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα.

*(Ναπολέων Ξανθούλη, «Σύστασις και εξέλιξις του Νομού Ευβοίας»,
Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών, Τόμος ΙΗ', 1972)*

Κατά την περίοδο των πρώτων ετών μετά την επίσημη απελευθέρωση του ελληνικού έθνους από τον τουρκικό ζυγό, το φαινόμενο της ληστείας ήταν σύνηθες στην Ελλάδα. Τότε όμως οι ορισμοί του ληστή και της ληστείας δεν είχαν τη σημερινή τους έννοια στη συνείδηση του μέσου Έλληνα, ο οποίος έκανε τα πρώτα δειλά βήματα σε μια υποτίθεται ελεύθερη και ευνομούμενη χώρα, μετά

από πολλούς αιώνες σκλαβιάς και καταπίεσης, όπου το δίκιο διεκδικούταν μέσα από παράνομες και πολλές φορές βίαιες διαδικασίες.

Δεν θα πρέπει να παραγνωρίζουμε, πως οι ληστές διαδέχθηκαν τους κλέφτες και αρματολούς, οι οποίοι παρότι βρίσκονταν σε αντίθετα στρατόπεδα, εν τούτοις για την απλή λογική του λαού προσδιόριζαν τους ενόπλους, οι οποίοι με τον έναν ή άλλο τρόπο συμμετείχαν καθοριστικά στην Επανάσταση του 1821.

Από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του νέου ελληνικού κράτους, οι ένοπλοι αυτοί διεκδίκησαν την αναγνώριση τους από τους κρατικούς μηχανισμούς και την ένταξη τους στις νέες κοινωνικές ομάδες, που δημιουργήθηκαν. Ωστόσο, ούτε οι προσδοκίες τους εκπληρώθηκαν, ούτε οι νέοι θεσμοί στάθηκαν ικανοί να ενσωματώσουν πλήθος ενόπλων, που συνέρευσαν στα όρια του νέου κράτους. Οι συμβιβασμοί που αναγκάστηκε να κάνει η Ελλάδα, προκειμένου να αναγνωρισθεί σαν ελεύθερο κράτος από τις τότε μεγάλες δυνάμεις του κόσμου, συνετέλεσαν στην περαιτέρω περιθωριοποίηση των πρώην αγωνιστών, οι περισσότεροι από τους οποίους παρέμειναν, όχι μόνο ακτήμονες αλλά και παράνομοι.

Το γεγονός όμως ότι έχουμε συνεχείς ανταρσίες, ληστείες, μεθοριακά επεισόδια, και διασαλεύσεις τάξης, εν μέρει μόνον ανάγεται στη μη ικανοποίηση των αγωνιστών του Εικοσιένα. Το ζήτημα της ληστείας δε μπορεί να θεωρηθεί απλώς ως ένα ζήτημα τάξης και ασφάλειας για την ύπαιθρο, αλλά συνδέεται με ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες, που συντελούνται στην ελληνική κοινωνία μετά την ίδρυση του κράτους. Η έννοια του ληστή άρχισε να παίρνει τις πραγματικές της διαστάσεις σχεδόν μισό αιώνα μετά την απελευθέρωση. Μέχρι τότε οι ληστρικές συμμορίες διατηρούσαν στενούς δεσμούς με τις τοπικές κοινωνίες, οι οποίες τις στήριζαν και εν μέρει τις νομιμοποιούσαν. Έτσι αν αυτά, που θα αναφερθούν στη συνέχεια δημιουργήσουν έκπληξη στο σύγχρονο Έλληνα αναγνώστη, για τον προγονό του ήταν απόρροια μιας φυσιολογικής κατάστασης.

20^{ος} αιώνας

Οι Έλληνες υποδέχονται τον εικοστό αιώνα με ανάμικτα αισθήματα. Στις ώρες αυτής της υποδοχής, αν κάποιος τολμούσε να προβλέψει τις εξελίξεις, που θα επακολουθούσαν τα επόμενα εκατό χρόνια, θα κινδύνευε να θεωρηθεί τουλάχιστον τρελός.

Ο κόσμος αρχίζει να διαισθάνεται πλέον τη διείσδυση της τεχνολογίας στη ζωή του και να διαβλέπει τις ραγδαίες αλλαγές που επεφύλασσε στη ζωή του ο εικοστός αιώνας. Ο τυχοδιωκτισμός παίρνει διαστάσεις επιδημίας, και αυτό κατά κύριο λόγο οφείλεται στα όσα συμβαίνουν στο Νέο Κόσμο. Το μεταναστευτικό κύμα από την Ευρώπη προς την Αμερική αρχίζει από τις αρχές του 20ου αιώνα, για να κορυφωθεί μερικές δεκαετίες αργότερα. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση στις διεθνείς εξελίξεις. Πολλοί κάτοικοι της Εύβοιας (λιγότεροι πάντως από άλλες Ελληνικές περιοχές) μεταναστεύουν στην άλλη άκρη του πλανήτη, αναζητώντας μια καλλίτερη τύχη.

Εν τω μεταξύ ενώ στις περισσότερες περιοχές της Εύβοιας τα τσιφλίκια αποδυναμώνονται και η γη περνά σιγά-σιγά στα χέρια των πραγματικών δικαιούχων, έστω και δια της αγοραπωλησίας. Στα Βαλκάνια, και προφανώς στην Ελλάδα, η αναταραχή συνεχίζεται, ενώ στο σκάκι της διπλωματίας κάθε κίνηση έχει καθοριστική σημασία.

Το 1904 αρχίζει ο Μακεδονικός αγώνας. Πολλοί Έλληνες ενισχύουν τους σκλαβωμένους αδελφούς τους στο ξεσηκωμό. Τα χωριά του Κηρέα έχουν να επιδείξουν αρκετούς Μακεδονομάχους. Κανείς τους βέβαια δεν γνώριζε τότε πως σε λίγα χρόνια τόσο αυτοί όσο και οι περισσότεροι από τους συμπατριώτες τους θα περνούσαν πολλά χρόνια στα πολεμικά μέτωπα.

Οι Βαλκανικοί λαοί έχουν βλέψεις στα εδάφη της Μακεδονίας. Έλληνες, Σλάβοι, Βούλγαροι και Ρουμάνοι διεκδικούν τα κομμάτια της διαλυμένης Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που έχει να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα σωρεία προβλημάτων.

Το 1905 στο κίνημα του Θέρισου στην Κρήτη αρχίζει να λάμπει το αστέρι του Ελευθέριου Βενιζέλου, ενώ το 1909 έχουμε το κίνημα στο Γουδί. Ο πρωταγω-

νιστής του κινήματος Ν. Ζορμπάς, είχε συγγένεια με τους Φιλάρητους, που ζούσαν τότε στην Ιστιαία. Το κίνημα ήταν η απόρροια της απογοήτευσης του Ελληνικού λαού από τους πολιτικούς, το παλάτι, αλλά και τη στρατιωτική ηγεσία.

Πραγματικά οι νέες εξελίξεις και η άφιξη του Ελευθέριου Βενιζέλου στην Ελλάδα, δυναμώνουν το ηθικό του ελληνικού λαού, ενώ το όραμα για την Μεγάλη Ελλάδα ξαναζωντανεύει.

Το 1910 η ομαδική υστερία που έχει καταλάβει τον πλανήτη μας, από το πέρασμα του κομήτη Χάλεϋ δίπλα από τη γη, δεν αφήνει αλώβητη την Ελλάδα. Ο κόσμος της Εύβοιας σε εκκλησίες και σπίτια προσεύχεται, υπό τη λάμψη της ουράς του κομήτη, περιμένοντας την συντέλεια του κόσμου. Πολλοί κάτοικοι ορεινών χωριών βλέπουν οράματα παρόμοια με αυτά της αποκάλυψης, ενώ άλλοι περισσότερο διανοούμενοι ταυτίζουν το πέρασμα του Χάλεϋ με τη Θεία τιμωρία, και με τη Δευτέρα Παρουσία.

Η ιστορία της γης όμως δεν τέλειωσε το 1910. Ο Χάλεϋ χάθηκε στο διάστημα και μαζί του, ο μεταφυσικός ανθρώπινος φόβος. Οι άνθρωποι επανήλθαν στην καθημερινή τους παραφροσύνη ετοιμάζοντας αργά αλλά σταθερά τις προϋποθέσεις για τον πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο. Η πραγματοποίηση του οράματος της Μεγάλης Ελλάδας επιτυγχάνεται εν μέρει το 1912 και 1913 υπό την καθοδήγηση ενός μεγάλου πολιτικού. Του εθνάρχη Ελευθέριου Βενιζέλου. Ένας από τους βασικούς συνεργάτες αλλά και επιστήθιους φίλους του μεγάλου μας ηγέτη, ήταν και ο Γεώργιος Αβέρωφ ιδιοκτήτης του κτήματος της Κηρίνθου (Σκυλόγιαννης) και ανεψιός του εθνικού μας ευεργέτη Γ. Αβέρωφ.

Το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας μαζί με τη Θεσσαλονίκη γίνεται Ελληνικό, ενώ η προσπάθεια της πρώην συμμάχου Βουλγαρίας για διεκδικήσεις στη Μακεδονία, καταλήγει σε συντριβή της τελευταίας, που κινδύνευσε να χάσει ακόμη και την Ανδριανούπολη από τους Ρουμάνους.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, εκμεταλλευόμενος το ανεβασμένο ηθικό των Ελλήνων αλλά και τη γενικότερη αναταραχή από τον Α' παγκόσμιο πόλεμο (1914 -1918), δεν σταματά αλλά προχωρεί στην ολοκλήρωση του Ελληνικού οράματος. Θράκη, Ιωνία, Σμύρνη και η προέλαση των ελληνικών δυνάμεων δεν έχει τελειωμό.

Το 1920 με την συνθήκη των Σεβρών βρίσκεται ένα μόλις βήμα πριν από αυτή την υλοποίηση. Στις εορταστικές εκδηλώσεις των Αθηνών και στους πανηγυρισμούς για τις εθνικές επιτυχίες, καλούνται οι δήμαρχοι και οι πρόεδροι των περισσότερων ελληνικών χωριών.

Η ψυχική ευφορία των Ελλήνων έχει φθάσει στο αποκορύφωμα της. Επειδή όμως μετά το τέλος της ανόδου ακολουθεί η κάθοδος, η ελληνική προέλαση αλλά και εύνοια της τύχης κάποτε σταματά.

Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος έχει τελειώσει από το 1918, η επανάσταση των προλετάρων του Λένιν έχει ανατρέψει το καθεστώς των Τσάρων και έχει δημιουργήσει την πρώτη μεγάλη σοσιαλιστική ένωση κρατών, από το 1917, ενώ ο ταλαιπωρημένος ελληνικός στρατός έχει πλέον κουραστεί. Έχει εξαντληθεί από μια ολόκληρη δεκαετία πολεμικών επιχειρήσεων. Ακόμη και για την υποστήριξη των Τσαρικών στρατευμάτων χρειάστηκε να πολεμήσει. Και όλα αυτά τη στιγμή που η επανάσταση του Κεμάλ ανανεώνει το πεσμένο τουρκικό ηθικό και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την τουρκική αντεπίθεση. Πολλοί από τους Έλληνες, της Κωνσταντινούπολης κυρίως, έχουν προβλέψει τη συνέχεια και έχουν προηγηθεί του επερχόμενου κύματος των προσφύγων.

Από το 1921 και μετά αρχίζει η Ελληνική τραγωδία. Η Εύβοια, όπως εξάλλου και κάθε ελληνική γωνιά, ζει την αγωνία για την τύχη των περισσότερων ανδρών της που απουσιάζουν στα μέτωπα. Είναι η εποχή που τα δεινά του πολέμου συμπληρώνονται από την επιδημία της φυματίωσης, που μαστίζει την Ελλάδα. Έτσι φθάνει και η αποφράδα χρονιά του 1922.

Ο κουρασμένος Ελληνικός στρατός και η φθαρμένη ηγεσία του, από το ύπουλο σαράκι της διχόνοιας, που για μια ακόμη φορά έχει διεισδύσει στις ελληνικές ψυχές, αρχίζουν να υποχωρούν. Στην αρχή μεθοδικά, και στη συνέχεια άτακτα. Οι Έλληνες και γενικώς οι Χριστιανοί της Σμύρνης μένουν απροστάτευτοι στο έλεος των ορδών του Κεμάλ. Στις 26 Αυγούστου 1922 οι Τούρκοι εισέρχονται στην κοσμοπολίτικη και πανέμορφη Σμύρνη. Καταστρέφουν και καίνε τα πάντα. Επιδίδονται σε σφαγές Ελλήνων και Αρμενίων, οι οποίοι προσπαθούν μάταια να βρουν σωτηρία στα τα ξένα πλοία, που αγκυροβολημένα στο λιμάνι της Σμύρνης παραμένουν ακίνητα. Τα πληρώματα τους είναι θεατές της τουρκικής θηριωδίας.

Ένα ελάχιστο ποσοστό από τους Έλληνες της Σμύρνης καταφέρνει να διασωθεί, από τον αφανισμό και να περάσει στα ελληνικά νησιά.

Ο πόλεμος έχει τελειώσει. Οι Έλληνες επιστρέφουν στα σπίτια τους μετά από πολλά χρόνια, με μια πίκρα σαν ανταμοιβή για τους αγώνες τους. Η συνθήκη της Λοζάννης το 1923 καθορίζει τα σημερινά περίπου σύνορα της Ελλάδας, ενώ το δράμα της ανταλλαγής πληθυσμών αρχίζει. Πολλές είναι οι αλλαγές που συντελούνται στη Β. Εύβοια από την έλευση των προσφύγων. Πρόσφυγες από το Προκόπι της Καππαδοκίας και το Λιβίσι της Λυκίας εγκαθίστανται στο σημερινό Προκόπι, στη Φαράκλα και στην Κήρινθο αντίστοιχα.

(Αλέξανδρου Καλέμη, «Ο Κηρέας της Εύβοιας»,

Εκδόσεις ΚΙΝΗΤΡΟ, 2001)

Το τίμημα της ήττας το πληρώνουν ελάχιστοι (και όχι ίσως περισσότερο υπεύθυνοι από άλλους). Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος χάνουν τη δημοτικότητα τους, με αποτέλεσμα ο μεν πρώτος να πάψει να είναι ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης του ελληνικού λαού, ο δε δεύτερος να εκδιωχθεί. Το 1924 το πολίτευμα της Ελλάδας παύει να είναι βασιλευόμενη Δημοκρατία και μετατρέπεται σε προεδρευόμενη για 10 περίπου χρόνια.

ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αν ποτέ δινόταν η δυνατότητα στους Έλληνες, να διαγράψουν 5 χρόνια από την ιστορία τους, είναι βέβαιο πως θα επέλεγαν την πενταετία 1945-1950. Είναι αδιαμφισβήτητη η χειρότερη περίοδος του ελληνικού έθνους κατά τη διάρκεια των 180 χρόνων, που πέρασαν από την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού.

Δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς πως ο ακραίος παρορμητισμός, η καχυποψία, η επιρρέπεια του λαού στη συνθηματολογία, ο παράλογος ενθουσιασμός και η επικίνδυνη ροπή σε ηρωικές ενέργειες, είναι μερική από τα κουσούρια της φυλής μας. Δεν μπορούμε επίσης να αρνηθούμε, πως σε κάποιες καθοριστικές στιγμές της ιστορίας μας ακριβώς αυτά τα «κουσούρια» διατήρησαν όρθιο το έθνος μας και αλώβητες τις παραδόσεις, τη γλώσσα και την ιστορία μας. Σε κάποιες άλλες

όμως ιστορικές στιγμές έγιναν η αιτία εμφύλιων σπαραγμών, αιματηρών συγκρούσεων, καταστροφών και οπισθοδρομήσεων. Από την επανάσταση του 1821 και για 150 χρόνια συνεχώς η πατρίδα μας και ο λαός μας δεν γνώρισαν παρά μικρά μόνο διαστήματα ειρήνης και ηρεμίας. Συνεχείς πολιτικές ανακατατάξεις, διχασμοί, ξένες επεμβάσεις, αγώνες, λαϊκές διεκδικήσεις, πολεμικές εμπλοκές, δικτατορίες και ένα πλήθος άλλων τέτοιων παρεμφερών γεγονότων σημάδεψαν αυτό το κομμάτι της ιστορικής μας πορείας.

Το μόνο, όμως, βέβαιο είναι πως τα παράλογα και αποτρόπαια γεγονότα, που διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της μαύρης δεκαετίας του 40 στη χώρα μας, δεν έχουν ίσως προηγούμενο όχι μόνο στη νεώτερη ιστορία του έθνους μας, αλλά γενικότερα στην ιστορία μας. Δεν υπήρξε γωνιά της πατρίδας μας που να μη σημαδεύτηκε από τον αδελφοκτόνο σπαραγμό, ο οποίος ήλθε να ολοκληρώσει ότι άφησε όρθιο η λαίλαπα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Όπως ολόκληρη η Ελλάδα έτσι και η Εύβοια γνώρισε καλά τι σημαίνει διχασμός, αγριότητα, και άσκοπη σπατάλη αδελφικού αίματος. Τα μαγευτικά καταπράσινα δάση της βόρειας Εύβοιας έγιναν για μια ακόμη φορά τα καταφύγια των κατατρεγμένων, αλλά ταυτόχρονα τα πεδία αδελφοκτόνων συγκρούσεων και οι τόποι μαρτυρίου εκατοντάδων συμπολιτών μας, που για τον ένα ή τον άλλο λόγο πλήρωσαν την παράλογη οργή όλων εκείνων, οι οποίοι πίστευαν πως έπρατταν το σωστό.

Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας και τις κάθε άλλο παρά αναμενόμενες εξελίξεις από την ηγεσία του Κ.Κ.Ε., άρχισε να καλλιεργείται το κλίμα της σύγκρουσης. Σ' αυτό συνετέλεσε ασφαλώς και η καθοδηγούμενη από τους δυτικούς συμμάχους μας πολιτική των μεταπολεμικών κυβερνήσεων. Οι περισσότεροι από τους συνεργάτες των Γερμανών δεν μένουν απλά ατιμώρητοι αλλά σε πολλές περιπτώσεις μετατρέπονται σε τιμητές των πραγματικών αντιστασιακών, προκαλώντας δίκαια το λαϊκό αίσθημα. Οι λαϊκές επιδιώξεις για αληθινή ελευθερία και δημοκρατία δεν βρίσκουν ανταπόκριση, ενώ οι γνήσιοι αγωνιστές «του δίκιου και της λευτεριάς» ακροβατούν μεταξύ των διεκδικήσεων ενός αδικημένου και ταλαιπωρημένου κόσμου και των επιταγών μιας ηγεσίας πιστής σε εντολές, που πηγάζουν από τα συμφέροντα των ηγετών του

Ανατολικού κόσμου, οι οποίοι (όπως πρόσφατα αποδείχθηκε), δυστυχώς, είχαν προδιαγράψει το τέλος του αιματηρού αγώνα πριν ακόμη αυτός αρχίσει.

Έτσι λοιπόν και ενώ οι μεγάλοι είχαν μοιράσει ήδη την «πίπτα», ο άτυχος λαός μας αναλίσκεται σε έναν μάταιο και προδιαγεγραμμένης έκβασης αγώνα, θυσιάζοντας πολύτιμα χρόνια από τη πρόοδο του, τη στιγμή που οι άλλοι λαοί της Ευρώπης έκλειναν τις πληγές του πολέμου. Πολύ μεγαλύτερο αντίκτυπο όμως είχε η θυσία της αφρόκρεμας του ανθρώπινου δυναμικού και της ενότητας από την οποία τόση ανάγκη είχε και έχει η ταλαίπωρη φυλή μας.

Ο Δημοκρατικός στρατός (έτσι ονομάστηκαν οι ένοπλοι αριστεροί αγωνιστές), ξεκίνησε έναν απεγνωσμένο αγώνα για τη κατάληψη της εξουσίας, που από την άλλη μεριά υπεράσπιζε ο Εθνικός στρατός (ο στρατός της χώρας μας δηλαδή ενισχυμένος από πολλούς επιστρατευμένους ή εθελοντές οπαδούς των συντηρητικών παρατάξεων). Το μεγαλύτερο κομμάτι του λαού μας έπαιζε το ρόλο ενός κεραυνόπληκτου, φοβισμένου και πανταχόθεν καταπιεσμένου μάρτυρα, των διαδραματιζομένων, απεριγράπτης αγριότητας, γεγονότων.

Στην Εύβοια, ο δεύτερος γύρος (έτσι ονομάστηκε η τριετία 1947-1949) αρχίζει όταν μια μικρή ομάδα ανταρτών, στις 6 Νοεμβρίου 1947, αποβιβάζεται στον Αγιόκαμπο της βόρειας Εύβοιας, με εντολές να κάνει περιοδικά αντάρτικα χτυπήματα σε διάφορα σημεία του νησιού, έτσι ώστε απασχολώντας ισχυρές δυνάμεις του τακτικού στρατού να αφήσει μεγαλύτερο πεδίο δράσης στο κύριο σώμα του Δημοκρατικού στρατού, που ελίσσόταν κυρίως στη δυτική Στερεά Ελλάδα.

Επικεφαλής της 60 μελούς (περίπου) αντάρτικης ομάδας ήταν δύο σημαντικές προσωπικότητες της Εθνικής Αντίστασης αλλά και του ευρύτερου λαϊκού αγώνα. Ο Θύμιος Ανάποδος και ο Γιώργος Βλαχούτσικος. Είναι οι δύο αγωνιστές, που ο τρόπος του θανάτου τους έμελλε να γράψει μια από τις πιο τραγικές αλλά και αποκρουστικές σελίδες της ιστορίας μας, στις δασωμένες βουνοπλαγιές του Κηρέα και της Λίμνης. Αυτοί οι αγωνιστές, αφού κατάφεραν να αποφύγουν τα βόλια των αντιπάλων τους, έπεσαν τελικά θύματα των ίδιων των συντρόφων τους, οι οποίοι μέσα στη μεγάλη τους απόγνωση, υπακούοντας στις ανιέρεις

προτροπές των Ελλήνων της αντίπαλης παράταξης, τους εκτέλεσαν εν ψυχρώ με αντάλλαγμα την αμνήστευσή τους μετά το τέλος αυτής της σύγκρουσης.

Μέλη αυτής της ομάδας ήταν και δύο άλλοι αντάρτες, των οποίων θα επικαλεσθούμε τις μαρτυρίες, μέσα από τμήματα των πολύ γλαφυρών και ενδιαφερόντων ημερολογίων τους. Πρόκειται για τον Πάνο Φούντα και το Γρηγόρη Ζγάγια, τα βιβλία των οποίων εκδόθηκαν τα τελευταία χρόνια και κυκλοφορούν μέχρι σήμερα.

*(Αλέξανδρου Καλέμη, «Ο Κηρέας της Εύβοιας»,
Εκδόσεις ΚΙΝΗΤΡΟ, 2001)*

Η ομάδα, όπως προαναφέραμε, αποβιβάσθηκε στις ακτές της Εύβοιας στις 6 Νοεμβρίου του 1947. Η δράση της άρχισε τη νύχτα της 7ης Νοεμβρίου 1947, με το αιφνιδιαστικό χτύπημα της Ιστιαίας. Μετά από ολιγόωρη αλλά αιματηρή μάχη οι αντάρτες ανεβαίνουν στα βουνά της Βόρειας Εύβοιας και αρχίζουν να εκτελούν την αποστολή, που τους είχε αναθέσει η ηγεσία του Δημοκρατικού στρατού. Η αποστολή αυτή δεν ήταν άλλη από την απασχόληση μεγάλων τμημάτων τακτικού στρατού, στην Εύβοια, μέσω του ανταρτοπόλεμου. Ήταν φυσικό λοιπόν, πεδίο δράσης της ολιγάριθμης ομάδας ανταρτών, να γίνουν οι δασώδεις βουνίσσιες περιοχές του Τελέθριου, του Κανδηλιού, του Πυξαριά και του Ξηρού όρους.

Κεφάλαιο 5°

ΒΟΡΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑ

Η βόρεια Εύβοια είναι το πιο εύφορο τμήμα της Εύβοιας, από πλευράς πανίδας και χλωρίδας. Αν κάνει κανείς τη διαδρομή από τη Χαλκίδα μέχρι τη βορειότερη σημαντική πόλη της Εύβοιας, την Ιστιαία, θα καταλάβει πόσο σημαντικός είναι ο φυσικός πλούτος στο κομμάτι αυτό. Αρχίζοντας από τις σημαντικότερες κωμοπόλεις της Βόρειας Εύβοιας, διακρίνουμε την Ιστιαία, την Αϊδηψό, τα Λουτρά Αϊδηψού, τη Λίμνη, το Μαντούδι και την Αγία Άννα. Φημισμένα είναι τα Λουτρά Αϊδηψού για τις ιαματικές πηγές, στις οποίες καταφεύγουν πολλοί άνθρωποι, όλο το χρόνο, για να θεραπευτούν από διάφορες ασθένειες.

Η πιο γραφική κωμόπολη όμως της Βόρειας Εύβοιας είναι αναμφισβήτητα η Λίμνη. Είναι χτισμένη πάνω σε πλαγιά, σχεδόν κατακόρυφη, με μοναδική θέα και αποτελεί για το λόγο αυτό τουριστικό θέρετρο. Από πολύ παλιά ήταν πόλη

ιδιαίτερης σημασίας, με τους ανθρώπους να ασχολούνται κυρίως με επαγγέλματα της θάλασσας, όπως Ναυτικοί και ψαράδες.

Μία άλλη κωμόπολη που είναι σημαντική χωρίς να έχει μεγάλο πληθυσμό, είναι το Προκόπι. Αυτό οφείλεται στο ότι εκεί βρίσκεται το προσκύνημα του Οσίου Ιωάννη του Ρώσου, για το οποίο καταφθάνουν χιλιάδες άτομα από όλη την Ελλάδα. Τέλος, το Μαντούδι φημιζόταν τα προηγούμενα χρόνια για τις μεγάλες εξορύξεις λευκόλιθου που γινόταν στην περιοχή και που απασχολούνταν χιλιάδες κόσμος, δίνοντας ζωή στη περιοχή.

Περνώντας στην γεωγραφία του νησιού, διακρίνουμε την μεγάλη ακτογραμμή λόγω του μακρόστενου σχήματος. Το βόρειο τμήμα της ακτής της, μαζί με τα απέναντι τμήματα της Στερεάς και της Θεσσαλίας, σχηματίζουν τον Δίαυλο των Ωρεών και το Δίαυλο Τρικεριού. Αρχίζοντας από το ακρωτήριο Λιχάδας και ακολουθώντας βορειοανατολική κατεύθυνση, προς το Αιγαίο, η ακτογραμμή εμφανίζει το ακρωτήριο Άγιος Σώστης, τον όρμο Ωρεών και ανατολικότερα το ιστορικό Αρτεμίσιο ακρωτήριο με απέναντι τις νησίδες Ποντικονήσι και Πρασονήσι.

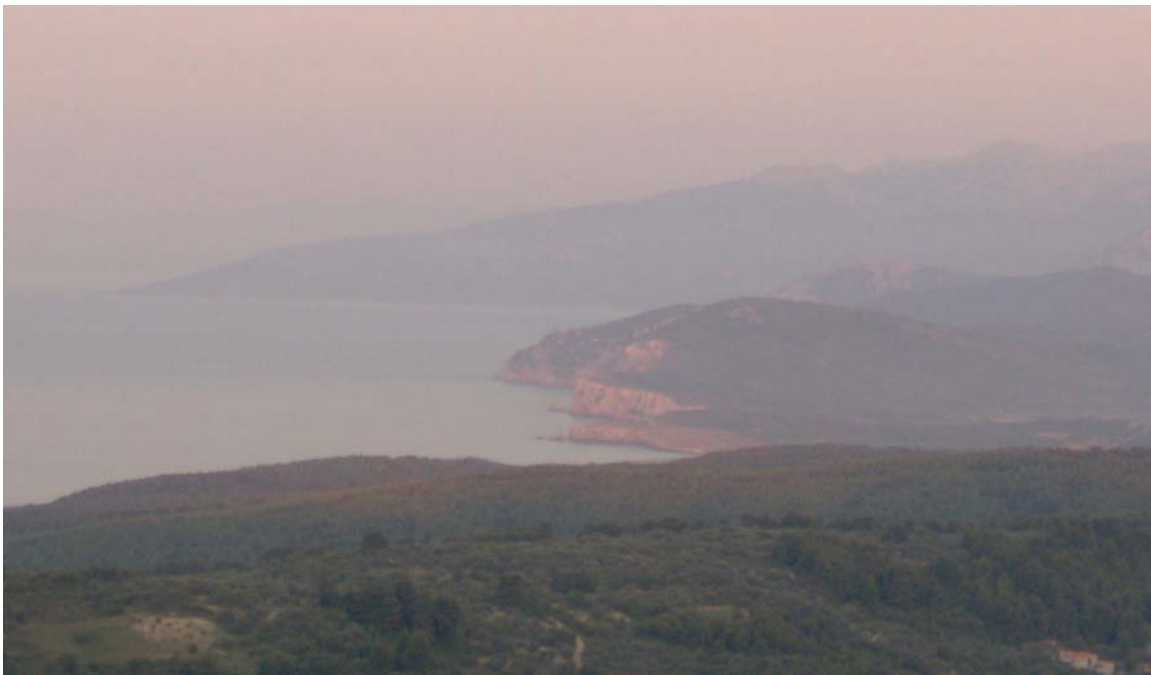

Αγριοβότανο, Αρτεμισίου.

Από το Αρτεμίσιο η ακτογραμμή στρέφεται νοτιοανατολικά και συναντάμε τους όρμους των Βασιλικών, του Λουτρού, του Αγίου Βασιλείου, τον όρμο Πελέκι, του Μαντουδίου, της Αταλάντας, του Πηλίου, το ακρωτήριο Σαρακήνικο και τον όρμο Λιμνιώνας.

Βασιλικά, Βόρεια Εύβοια

Αγία Άννα, Βόρεια Εύβοια

Αν τώρα ακολουθήσουμε την αντίθετη κατεύθυνση πάλι από τη Λιχάδα, αλλά νοτιοανατολικά προς τον Ευβοϊκό κόλπο, θα συναντήσουμε τους όρμους των Γιάλτρων και της Αιδηψού, τους αντίστοιχους όρμους Μοναστηρίου και Λίμνης, τα ακρωτήρια Κάτεργα και Μέλουνα και νοτιοανατολικότερα ακόμη, το ακρωτήριο μνήμα πριν φτάσουμε στους όρμους των Πολιτικών και της Αρτάκης.

Τα σημαντικότερα βουνά της Βόρειας Εύβοιας, είναι το Όρος Ξηρό με υψόμετρο 991μ., το όρος Κανδύλι με υψόμετρο 1225μ. και το όρος της Πυξαριάς με υψόμετρο 1343μ. Από τους ποταμούς της Βόρειας Εύβοιας, οι σημαντικοί είναι ο Νηλέας και ο Κηρέας που εντοπίζονται στο βορειοκεντρικό τμήμα. Το συγκοινωνιακό δίκτυο της Βόρειας Εύβοιας είναι περιορισμένο και πολύ παλιό. Από τη Χαλκίδα υπάρχει ένας κεντρικός δρόμος που καταλήγει στην Ιστιαία. Όμως τα τελευταία χρόνια κατασκευάστηκε και ένας καινούργιος δρόμος, ο οποίος αρχίζει από το χωριό Στροφυλιά και καταλήγει παραλιακά, στα Λουτρά Αιδηψού.

Άρα καταλαβαίνουμε πως η αναζήτηση γεφυριών έγινε πάνω στον παλιό κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας, που ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς και στα ποτάμια Νηλέας και Κηρέας. Ακόμη, γεφύρια εντοπίζονται και μέσα σε ημιορεινούς οικισμούς και ρέματα, καθώς εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των κατοίκων. Τα περισσότερα γεφύρια εντοπίζονται στον κεντρικό δρόμο που διασχίζει τη Βόρεια Εύβοια, που φτιάχτηκε το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα από τους Ιταλούς, γι' αυτό και δεν έχουμε πληροφορίες, αφού τα γεφύρια είναι μακριά από οικισμούς και χωριά. Οι μοναδικοί τεχνίτες πέτρας που μαρτυρούν οι παλιοί είναι ο Δημήτρης Τσίπας από τον Άγιο Αιδηψού και τα αδέρφια Δήμου από τη Λίμνη.

Μια άλλη πληροφορία που έχουμε είναι αυτή που μαρτυρεί ένα από τα γεφύρια της Στροφυλιάς, καθώς σε μία πέτρα του αναγράφεται η χρονολογία 1905. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που μαρτυρούν οι κάτοικοι της Στροφυλιάς, είναι ότι το χωριό τους είχε νταμάρι με πετρώματα από πωρόλιθο και τροφοδοτούσε την ευρύτερη περιοχή. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι πέτρες έβγαιναν μέσα από το χώμα και ήταν σε τέτοιο βαθμό μαλακές, έτσι ώστε

να μπορείς να τις κόψεις με ένα απλό πριόνι. Η παρουσίαση των γεφυριών της Βόρειας Εύβοιας γίνεται παρακάτω:

Γεφύρι Ματανικών

Βρίσκεται κάτω από το χωριό Ματανικά και γεφυρώνει τοπικό ποτάμι. Είναι μονότοξο γεφύρι, με μήκος 9μ, πλάτος 4,30μ., συνολικό ύψος 6,50μ., ύψος τόξου 5,20μ. και άνοιγμα τόξου 6μ. Οι πέτρες της αψίδας είναι πελεκητές ορθογωνικής διατομής, από πωρόλιθο και ασβεστόλιθο.

Πάνω από το τόξο έχουμε ημιλαξευτές πέτρες που συμπληρώνουν την κατασκευή. Στο κατάστρωμα του γεφυριού έχει κατασκευασθεί τα τελευταία χρόνια τσιμεντένιο στηθαίο. Το καλντερίμι του γεφυριού έχει καταστραφεί, αφού το γεφύρι χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα με αποτέλεσμα να έχει καλυφθεί με άσφαλτο. Τα βάθρα του γεφυριού είναι θεμελιωμένα μέσα στο ρέμα και η όλη κατασκευή υποστηρίζεται από διπλανά τοιχεία από λαξευμένη πέτρα ορθογωνικής διατομής.

Γεφύρι στο Δερβένι μετά τον Άγιο Γεώργιο

Το γεφύρι αυτό ήταν μονότοξο, γεφύρωνε τοπικό ρέμα, αλλά σήμερα σώζονται μόνο τα βάθρα του. Το τόξο έχει αντικατασταθεί από τσιμεντένια πλάκα, πάνω από την οποία έχουν τοποθετηθεί ακατέργαστες πέτρες. Έχει πλάτος 2,5μ., ύψος 3,5μ. και άνοιγμα τόξου 4μ. Το υλικό κατασκευής είναι ασβεστολιθικό πέτρωμα, αλλά τα βάθρα είναι από ασβεστόλιθο, ο οποίος αφθονεί στο σημείο εκείνο.

Από το γεφύρι διερχόταν ο κεντρικός δρόμος Χαλκίδος – Ιστιαίας, όμως με τη διάνοιξη που έγινε στο σημείο εκείνο, το γεφύρι είναι παροπλισμένο σήμερα.

Γεφύρι στην περιοχή Παλιουρί κοντά στο Καμίνι

Το γεφύρι έπαιξε σημαντικό ρόλο στον οδικό άξονα Χαλκίδας – Ιστιαίας, αλλά σήμερα δεν χρησιμοποιείται, αφού άλλαξε η πορεία του δρόμου. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει μήκος 10,50μ., πλάτος 6μ., συνολικό ύψος 6,0μ., ύψος τόξου 4,5μ. και άνοιγμα τόξου 5,20μ. Οι πέτρες είναι από ασβεστόλιθο λαξευμένες σε ορθογωνική διατομή. Το κατάστρωμα του γεφυριού είναι καλυμμένο από χώμα και χόρτα.

Το γεφύρι ενισχύεται από πλευρικά πέτρινα τοιχεία. Το γεφύρι γεφύρωνε τοπικό ρέμα της περιοχής.

Γεφύρι στην τοποθεσία Παλιουρί πάνω στη στροφή

Το γεφύρι βρίσκεται πάνω στο οδικό δίκτυο Χαλκίδας – Ιστιαίας, και χρησιμεύει ακόμη και σήμερα. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει πλάτος 4,0μ., συνολικό ύψος 11μ., ύψος τόξου 6,5μ. και άνοιγμα τόξου 4,0μ. Είναι κατασκευασμένο από ασβεστολιθικό πέτρωμα με λαξευτές πέτρες ορθογωνικής διατομής. Πάνω από το τόξο διακρίνουμε ανισόδομη τοιχοποιία από αργές πέτρες από σχιστόλιθο, η οποία έχει ύψος 4,5μ. Τα βάθρα είναι θεμελιωμένα μέσα σε ρέμα, με αποτέλεσμα να χρειάζεται επιπλέον υποστήριξη, η οποία παρέχεται με την προσθήκη δύο πλευρικών πέτρινων τοιχείων. Πάνω από το γεφύρι διέρχεται ασφαλτοστρωμένος δρόμος. Ένα άλλο στοιχείο που παρατηρούμε είναι ότι το ύψος του είναι πολύ μεγάλο, σε σχέση με το άνοιγμα τόξου, λόγω στενέματος του ρέματος.

Γεφύρι στην περιοχή Λιβαδάκια

Βρίσκεται στην περιοχή Λιβαδάκια και είναι κομβικό σημείο ακόμη και σήμερα, στο συγκοινωνιακό δίκτυο Χαλκίδας – Ιστιαίας. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει πλάτος 6,0μ., συνολικό ύψος 5,0μ., ύψος τόξου 4,0μ. και άνοιγμα τόξου 5,0μ. Χτίστηκε από ασβεστολιθικές πέτρες που έχουν με λαξευτεί σε ορθογωνική διατομή. Επειδή τα βάρη βρίσκονται μέσα στο ρέμα, χρειάστηκε επιπλέον πέτρινη τοιχοποιία και στα δύο άκρα που υποστηρίζει την όλη κατασκευή. Πάνω στη στέψη του γεφυριού υπήρχε στηθαίο, το οποίο έχει καταστραφεί μετά από την ασφαλτόστρωση το δρόμου και την τοποθέτηση προστατευτικών, μεταλλικών μπαρών.

Γεφύρι στο χωριό Νέα Παγώντα

Βρίσκεται κάτω από το χωριό Νέα Παγώντα και γεφυρώνει τοπικό ρέμα. Το γεφύρι χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα, αφού πάνω από το οποίο διέρχεται ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος Χαλκίδας – Ιστιαίας. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει πλάτος 6,0μ., ύψος τόξου 5,0μ. και άνοιγμα τόξου 4,0μ. Πάνω από το τόξο διακρίνεται ισόδομη λαξευτή τοιχοποιία από σχιστόλιθο που έχει ύψος 2,5μ. Οι πέτρες είναι από ασβεστολιθικό πέτρωμα που αφθονεί στην περιοχή και είναι λαξευμένες σε ορθογωνική διατομή. Τα βάθρα του γεφυριού είναι θεμελιωμένα μέσα στο ρέμα, γι' αυτό υποστηρίζονται από πλαϊνή πέτρινη τοιχοποιία. Το γεφύρι έχει μεγάλο ύψος σε σχέση με το άνοιγμα του τόξου, λόγω στενέματος του ρέματος.

Γεφύρι μεταξύ Ν. Παγώντα και Αγίου Νο 1

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα. Πρόκειται για μικρό πέτρινο γεφύρι που λέγεται και οχετός, αφού χρησιμοποιείται για την απορροή υδάτων που έρχονται από την μικρή απότομη πλαγιά του σημείου εκείνου. Έχει μία καμάρα με άνοιγμα 1,0μ. πλάτος 7,2μ. και ύψος 2,5μ., πάνω από το τόξο είναι χτισμένη ανισόδομη τοιχοποιία από αργές πέτρες σχιστολιθικού πετρώματος, η οποία έχει ύψος 3,0μ. Είναι χτισμένο από ασβεστολιθικό πέτρωμα και οι πέτρες είναι λαξευμένες σε ορθογωνική διατομή. Το γεφύρι υποστηρίζεται από τοίχο αντιστήριξης από ημιλαξευμένες πέτρες.

Γεφύρι μεταξύ Ν. Παγώντα και Αγίου Νο 2

Πρόκειται για άλλο ένα μικρό γεφύρι που λειτουργεί σαν οχετός, αφού η περιοχή μέχρι την κορυφή του βουνού Άγιος είναι γεμάτο από απότομες και στενές πλαγιές, μέσα στις οποίες συσσωρεύονται τα νερά των βροχών. Βρίσκεται πάνω στο δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα. Έχει μία καμάρα με μήκος 1,0μ., πλάτος 7,0μ. και ύψος 3,0μ. Πάνω από το τόξο παρατηρούμε ανισόδομη τοιχοποιία από αργές πέτρες σχιστολίθου, ύψους 5μ. Το γεφύρι λειτουργεί και σαν τοίχος αντιστήριξης. Οι πέτρες είναι λαξευτές σε ορθογωνικό σχήμα και είναι από ασβεστόλιθο. Στην αψίδα του γεφυριού αυτού διακρίνουμε ένα ρήγμα που είναι μικρό και δεν καθιστά την κατασκευή επικίνδυνη. Πάνω από το γεφύρι υπάρχει τσιμεντένιο στηθαίο που κατασκευάστηκε πρόσφατα.

Γεφύρι μεταξύ Παγώντα - Αγίου Νο 3

Βρίσκεται στην ίδια περιοχή με τα προηγούμενα μικρά γεφύρια και χρησιμοποιείται σαν τοίχος αντιστήριξης, αλλά και σαν οχετός για την απορροή υδάτων της βροχής από την πλαγιά στο σημείο εκείνο. Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας και έχει ενεργό ρόλο ακόμη και σήμερα. Έχει μία στενή καμάρα, ανοίγματος 1,0μ. πλάτους 7,5μ. και ύψος 3,0μ. Πάνω από το τόξο είναι χτισμένη ανισόδομη τοιχοποιία από σχιστόλιθο ύψους 6,0μ. Το υλικό κατασκευής είναι ασβεστόλιθος και οι πέτρες είναι λαξευτές στην αψίδα του τόξου και ημιλαξευτές στα πλαϊνά στηρίγματα.

Γεφύρι κοντά στην τοποθεσία Πεθαμένος

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας στο 43 χιλιόμετρο και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα για τη διάβαση οχημάτων. Γεφυρώνει τοπικό ποταμό και εντυπωσιάζει με το μεγάλο του ύψος. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει πλάτος 6,0μ., συνολικό ύψος 15,0μ., ύψος τόξου 13μ. και άνοιγμα τόξου 10,0μ. Είναι χτισμένο μέσα στην κοίτη του ποταμού και έτσι τα βάθρα ενισχύονται από πλευρικά πέτρινα τοιχεία. Το πέτρωμα είναι ασβεστολιθικής προέλευσης και οι πέτρες είναι λαξευτές στην αψίδα του τόξου και ημιλαξευτές στην υπόλοιπη κατασκευή. Πάνω στη αψίδα του τόξου διακρίνεται μία μικρή ρωγμή, η οποία είναι ασήμαντη. Στο κατάστρωμα έχει τοποθετηθεί τσιμεντένιο στηθαίο και διέρχεται ασφαλτοστρωμένος δρόμος.

Γεφύρι Πεθαμένου

Βρίσκεται στη περιοχή Πεθαμένος του Δήμου Μεσσαπίων και γεφυρώνει μικρό ποτάμι. Είναι καλυμμένο από τον ασφαλτοστρωμένο κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας στο 42 χιλιόμετρο και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα για τη διέλευση των οχημάτων. Είναι μονότοξο, πλάτος 6,0μ., ύψος 3,0μ. και άνοιγμα τόξου 4,0μ. Οι πέτρες είναι ασβεστολιθικής προέλευσης και έχουν ορθογωνικό σχήμα.

Γεφύρι Προκοπίου

Βρίσκεται στο χωριό Προκόπι, του Δήμου Κηρέως, πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας. Γεφυρώνει παραπόταμο του Κηρέα ποταμού και εντυπωσιάζει με την κατασκευή του. Αποτελείται από τρία τόξα με άνοιγμα 2,0μ. και ύψος 1,60μ. το καθένα. Έχει συνολικό μήκος 9,5μ., πλάτος 6,5μ. και ύψος 2,2μ. Χαρακτηριστικοί είναι οι πρόβολοι ή «κόφτες» που προστατεύουν τα βάθρα, οι οποίοι έχουν ημικυκλική κάτοψη. Το υλικό κατασκευής είναι πωρόλιθος που αφθονεί στην περιοχή και οι πέτρες έχουν λαξευτεί ορθογωνικά. Το κατάστρωμα του γεφυριού έχει καλυφτεί από ασφαλτο, υπάρχει τσιμεντένιο στηθαίο και έχουν τοποθετηθεί μεταλλικές προστατευτικές μπάρες. Το ποτάμι στο σημείο εκείνο έχει επιχωματωθεί, με αποτέλεσμα να μειωθεί το ύψος του γεφυριού.

Γεφύρι Στροφυλιάς πάνω στον παλιό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας

Βρίσκεται πάνω στη διασταύρωση του δρόμου Στροφυλιάς – Ιστιαίας με τον δρόμο που μπαίνει στο χωριό της Στροφυλιάς. Είναι καλυμμένο από ασφαλτο και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα. Γεφυρώνει τοπικό ρέμα και είναι δύσκολο να εντοπιστεί, αφού στα άκρα υπάρχουν προεκτάσεις από μπετό. Είναι μονότοξο γεφύρι, πλάτος 6,0μ., ύψος 2,5μ. και άνοιγμα τόξου 2,0μ.. Οι πέτρες είναι λαξευμένες σε ορθογωνική μορφή και είναι από ασβεστόλιθο και κυρίως πωρόλιθο. Να αναφέρουμε ότι η περιοχή της Στροφυλιάς είχε νταμάρια από πωρόλιθο που τροφοδοτούσαν και άλλες περιοχές για την κατασκευή γεφυριών. Πάνω από το γεφύρι έχει κατασκευαστεί και τσιμεντένιο στηθαίο.

Γεφύρι στα σύνορα των χωριών Στροφυλιάς - Αγίας Άννας

Βρίσκεται πάνω στα σύνορα του χωριού της Στροφυλιάς με την Αγία Άννα και γεφυρώνει τοπικό ρέμα, στο οποίο συσσωρεύονται τα νερά μίας απότομης πλαγιάς σε περίπτωση βροχής. Πάνω από το γεφύρι διέρχεται ο κεντρικός δρόμος Χαλκίδας – Ιστιαίας, γεγονός που καθιστά το γεφύρι σημαντικό ακόμη και σήμερα. Είναι μονότοξο γεφύρι, πλάτος 6,0μ., ύψος 2,0μ. και άνοιγμα τόξου 2,0μ. Χτίστηκε από λαξευτές πέτρες ορθογωνικής μορφής, οι οποίες προέρχονται από το πέτρωμα πωρόλιθος που αφθονεί στην ευρύτερη περιοχή της Στροφυλιάς.

Γεφύρι στη διασταύρωση Αγίας Άννας και Αγίου Βασίλη

Βρίσκεται πάνω στη διασταύρωση του κεντρικού δρόμου Χαλκίδας – Ιστιαίας, με το δρόμο που οδηγεί στην παραλία της Αγίας Άννας που ονομάζεται παραλία Άγιος Βασίλης. Είναι μονότοξο και γεφυρώνει τον ποταμό Νηλέα, από τον οποίο πήρε και το όνομα του ο τοπικός Δήμος. Έχει πλάτος 4,0μ., ύψος 6,0μ. και άνοιγμα τόξου 10,0μ. Το γεφύρι είναι καλυμμένο από πυκνή βλάστηση και είναι δύσκολο να εντοπιστεί. Οι πέτρες είναι λαξευμένες ορθογωνικά και προέρχονται από το πέτρωμα του πωρόλιθου, με το χαρακτηριστικό κιτρινωπό χρώμα. Στο κατάστρωμα του γεφυριού έχει πέσει ασφαλτος και έχει τοποθετηθεί κιτρινόμαυρη προστατευτική μπάρα.

Γεφύρι Αγίας Άννης

Βρίσκεται μέσα στο χωριό της Αγίας Άννης του Δήμου Νηλέως στο δρόμο που διέρχεται από το χωριό και συνεχίζει για Ιστιαία. Έχει καλυφθεί από ασφάλτο και χρησιμεύει σαν οχετός για την απορροή ομβρίων υδάτων. Είναι δύσκολο να εντοπιστεί, αφού η πρόσβαση γίνεται από ιδιόκτητη κατοικία. Είναι μονότοξο, έχει άνοιγμα τόξου 1,0μ., πλάτος 6,0μ. και ύψος 2,0μ. Οι πέτρες είναι ορθογωνικής διατομής, πελεκητές και είναι από ασβεστόλιθο και υπάρχουν και μερικές από πωρόλιθο.

Γεφύρι Κηρίνθου (Παλιό αντλιοστάσιο)

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται στην είσοδο του χωριού Κηρίνθου, του Δήμου Κηρέως, ακριβώς δίπλα από το προηγούμενο γεφύρι της Κρύας Βρύσης. Βρίσκεται και αυτό πάνω στο δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας και είναι καλυμμένο με άσφαλο. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει άνοιγμα τόξου 3,0μ., πλάτος 6,0μ. και ύψος 2,5μ. Είναι κτισμένο σε πεδινό σημείο και αποτελείται από ασβεστολιθικές λαξευμένες πέτρες στην αψίδα του τόξου και από ημιλαξευτές πέτρες στην υπόλοιπη κατασκευή. Δίπλα στο γεφύρι αυτό υπήρχε παλιό αντλιοστάσιο.

Γεφύρι στη διασταύρωση Κρύας Βρύσης – Κηρίνθου

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας, στο ύψος της διασταύρωσης του δρόμου αυτού με τον δρόμο που οδηγεί στην παραλία του χωριού Κηρίνθου, που ονομάζεται παραλία Κρύας Βρύσης. Το γεφύρι είναι μονότοξο, έχει άνοιγμα τόξου 2,0μ., πλάτος 6,0μ., ύψος 3,0μ. και έχει μπαζωθεί από τη μια πλευρά μετά τη διάνοιξη του δρόμου. Το γεφύρι αποτελείται από λαξευμένους πωρόλιθους ορθογωνικής διατομής στην αψίδα του τόξου και από σχιστολιθικές πέτρες ημιλαξευμένες στα πλαϊνά τμήματα. Το γεφύρι ήταν δύσκολο να εντοπιστεί αφού ήταν καλυμμένο από πυκνή βλάστηση και έγινε καθαρισμός για την πρόσβαση σε αυτό. Το γεφύρι γεφύρωνε παραπόταμο του Κηρέα ποταμού.

Γεφύρι Κετριών

Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα τοξωτά γεφύρια της Εύβοιας, το οποίο αν και μονότοξο έχει μεγάλο άνοιγμα. Βρίσκεται εκτός κεντρικού δρόμου και κοντά στο χωριό των Κετριών του Δήμου Νηλέως. Παλιά περνούσε από πάνω του ο δρόμος Στροφυλιάς – Λίμνης και ήταν άνδρο των ανταρτών στον Εμφύλιο Πόλεμο. Γεφυρώνει τον Νηλέα ποταμό, έναν από τους μεγάλους ποταμούς της περιοχής. Είναι μονότοξο, έχει μήκος 24,0μ., πλάτος 4,0μ., συνολικό ύψος 7,0μ., ύψος τόξου 4,8μ. και άνοιγμα τόξου 14μ. Είναι κατασκευασμένο από λαξευμένες ορθογωνικές πέτρες οι οποίες είναι από πωρόλιθο. Στο κατάστρωμα φτιάχτηκε πρόσφατα τσιμεντένιο στηθαίο και το κατάστρωμα είναι καλυμμένο από άσφαλτο. Τα βάθρα είναι θεμελιωμένα πάνω στο στένεμα της όχθης του ποταμού. Κατά την άποψη μου είναι το καλύτερο τοξωτό γεφύρι της Βόρειας Εύβοιας.

Γεφύρι Βλάχας

Το γεφύρι βρίσκεται στα σύνορα των χωριών Κεχριές και Ματανικά του Δήμου Νηλέως και γεφυρώνει παραπόταμο του Νηλέα. Παλιά περνούσε από πάνω του ο δρόμος Στροφυλιάς – Λίμνης, αλλά με την διάνοιξη του δρόμου, το γεφύρι παροπλίστηκε λίγο δίπλα από το πέρασμα του σημερινού δρόμου. Άλλωστε διακρίνεται και η καινούργια γέφυρα από σκυρόδεμα που το αντικατέστησε. Το γεφύρι είναι μονότοξο, από τα μεγαλύτερα της Βόρειας Εύβοιας, με μήκος 13,5μ., πλάτος 4,5μ., συνολικό ύψος 9,20μ., ύψος τόξου 7,5μ. και άνοιγμα τόξου 10,0μ. Πάνω από το τόξο, στο δεξί σημείο, έχει καταστραφεί και το κενό έχει συμπληρωθεί με τσιμέντο. Στην αψίδα του τόξου διακρίνεται ένα μεγάλο ρήγμα που καθιστά το γεφύρι επικίνδυνο. Η όλη κατασκευή είναι φτιαγμένη από λαξευτή πέτρα πωρόλιθου η οποία αφθονούσε στο γειτονικό χωριό της Στροφυλιάς. Στο κατάστρωμα του γεφυριού διακρίνουμε τσιμεντένιο στηθαίο και ασφαλτόστρωση.

Γεφύρι Στροφυλιάς

Από τα μεγαλύτερα γεφύρια της Βόρειας Εύβοιας. Βρίσκεται κάτω από το χωριό Στροφυλιάς, στη διασταύρωση του Καινούριου δρόμου Στροφυλιάς – Αιδηψού με το δρόμο που μπαίνει στο χωριό της Στροφυλιάς. Γεφυρώνει παραπόταμο του ποταμού Νηλέα και είναι τρίτοξο. Έχει ένα κυρίως τόξο και δύο πλαϊνά που λειτουργούν σε περίπτωση πλημμύρας. Το γεφύρι έχει μήκος 51,60μ, πλάτος 6,30μ., άνοιγμα κυρίως τόξου 10,0μ., ύψος κυρίως τόξου 4,7μ., άνοιγμα πλαϊνής καμάρας προς τη μεριά του χωριού 2,0μ., ύψος μικρών καμάρων 2,30μ. και άνοιγμα πλαϊνής καμάρας προς τη μεριά του κεντρικού δρόμου 2,0μ. Οι πέτρες στα τόξα και τις αψίδες είναι λαξευμένες και στην υπόλοιπη κατασκευή, δηλαδή πάνω από τα τόξα, ημιλαξευτές. Το υλικό είναι πωρόλιθος αλλά και ασβεστόλιθος. Το γεφύρι μαρτυράει από μόνο του την χρονολογία κατασκευής, αφού στην πλαϊνή καμάρα προς την πλευρά του χωριού

υπάρχει επιγραφή πάνω στην πέτρα κλειδί που γράφει 1905 και είναι αποτυπωμένη ανάγλυφη ροζέτα. Το κατάστρωμα του γεφυριού είναι καλυμμένο με άσφαλτο, αφού το γεφύρι χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα, και τα τελευταία χρόνια έχει κατασκευασθεί τσιμεντένιο στηθαίο.

Γεφύρι Στροφυλιάς στη θέση Ξυρόβρυση

Βρίσκεται μέσα στο χωριό της Στροφυλιάς του Δήμου Νηλέως και συγκεκριμένα στο μέρος της Ξυρόβρυσης. Είναι μικρό γεφύρι που γεφυρώνει τοπικό ρέμα. Είναι μονότοξο με συνολικό πλάτος 2,30μ, ύψος 2,0μ. και άνοιγμα τόξου 2,70μ. Είναι χτισμένο από ημιλαξευτές πέτρες από πωρόλιθο και ασβεστόλιθο. Το κατάστρωμα του γεφυριού έχει καλυφθεί από πλάκα τσιμέντου, η οποία με τη σειρά της έχει καλυφθεί από χώμα. Σήμερα, εξυπηρετεί τις τοπικές ανάγκες των χωρικών.

Γεφύρι Κερασιάς

Βρίσκεται κάτω από το χωριό της Κερασιάς του Δήμου Νηλέως, μέσα στο πουθενά, αφού για να το βρεις πρέπει να ακολουθήσεις ένα λαβύρινθο από χωματόδρομους, επί μισή ώρα, που μετά βίας πηγαίνει αυτοκίνητο. Γεφυρώνει ένα τοπικό ρέμα και εξυπηρετούσε ανέκαθεν τις ανάγκες των κτηνοτρόφων. Είναι μονότοξο γεφύρι που έχει πλάτος 2,30μ, ύψος 5,50μ. και άνοιγμα τόξου 10,0μ. Το ένα ακρόβαθρο του γεφυριού πατάει επάνω σε βραχώδες έδαφος στην άκρη του ρέματος, ενώ το άλλο είναι θεμελιωμένο μέσα στο ρέμα. Οι πέτρες που το αποτελούν είναι λαξευτές στην εξωτερική επιφάνεια του τόξου, ενώ η ασίδα και τα ακρόβαθρα είναι φτιαγμένα από ημιακατέργαστες πέτρες. Το πέτρωμα απ' όπου προέρχονται είναι ασβεστόλιθος, ο οποίος αφθονεί στην περιοχή. Το κατάστρωμα του γεφυριού έχει επικαλυφθεί με τσιμέντο. Το γεφύρι είναι εντυπωσιακό, λόγω της τοποθεσίας στην οποία βρίσκεται και λόγω του μεγάλου ανοίγματος του τόξου, που είναι από τα μεγαλύτερα στην περιοχή της Βόρειας Εύβοιας.

Γεφύρι Αχλαδίου

Βρίσκεται μέσα στο χωριό Αχλάδι του Δήμου Νηλέως και γεφύρωνε τοπικό ρέμα. Σήμερα έχει κλείσει από τη μία πλευρά με τσιμέντο και χρησιμοποιείται για την απορροή ομβρίων υδάτων του χωριού. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει άνοιγμα τόξου 4,0μ, πλάτος 3,0μ. και ύψος 4,0μ. Οι εξωτερικές πέτρες του τόξου είναι πελεκητές, ενώ οι πέτρες στην αψίδα του τόξου είναι ημιλαξευτές. Το πέτρωμα είναι καθαρά ασβεστολιθικό. Εκτός από το κλείσιμο του γεφυριού, την αισθητική του την μειώνει μία σωλήνα που έχει τοποθετηθεί μέσα στο γεφύρι. Το πάνω μέρος του γεφυριού έχει καλυφθεί από τσιμέντο.

Γεφύρι Γερακορέματος

Βρίσκεται σε ένα ρέμα στην τοποθεσία που λέγεται Γερακόρεμα και βρίσκεται κοντά στο χωριό Αγία Άννα του Δήμου Νηλέως. Είναι δύσκολο να εντοπιστεί αφού δεν υπάρχει πρόσβαση στη θέση όπου βρίσκεται. Χωρίς την βοήθεια των κατοίκων ο εντοπισμός του θα ήταν αδύνατος. Είναι πολύ παλιό γεφύρι και χρησίμευε στην εξυπηρέτηση των κατοίκων της περιοχής. Είναι μονότοξο, έχει πλάτος 1,20μ, ύψος 3,5μ. και άνοιγμα τόξου 2,30μ. Είναι κατασκευασμένο από ημιακατέργαστες πέτρες από πωρόλιθο. Το γεφύρι δένει αρμονικά με το τοπίο, γεγονός που το καθιστά εντυπωσιακό. Είναι θεμελιωμένο μέσα στο ρέμα και μοιάζει τόσο παλιό, που θαρρεί κανείς πως στέκεται μέχρι σήμερα. Το κατάστρωμα είναι πολύ λεπτό μέχρι στο σημείο που δυσκολεύεται να περάσει ακόμη και άνθρωπος.

Γεφύρι Πευκέλι

Βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Κανδύλι και γεφυρώνει τοπικό ρέμα. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει πλάτος 3,5μ., ύψος 5μ. και άνοιγμα τόξου 5μ. Τα βάθρα είναι θεμελιωμένα μέσα στο ρέμα και υποστηρίζονται από πλαϊνές τοιχοδομίες. Οι πέτρες της αψίδας είναι λαξευτές από πυρότουβλο, που συναντάμε για πρώτη φορά σε γεφύρι και οι τοιχοποιίες είναι από αργές πέτρες από σχιστόλιθο. Στην όψη της τοιχοποιίας πάνω από το τόξο, ύψους 3,5μ., παρατηρούμε μικρές οπές.

Το γεφύρι μέχρι τα προηγούμενα χρόνια εξυπηρετούσε τις ανάγκες του εργοστασίου εξόρυξης λευκόλιθου που υπήρχε στην περιοχή. Το 1991 το εργοστάσιο έκλεισε και η περιοχή γύρω από το γεφύρι θυμίζει σεληνιακό τοπίο.

Γεφύρι Βασιλικών

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται μέσα στο χωριό Βασιλικά πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας. Είναι μονότοξο γεφύρι, αλλά δυστυχώς το τόξο δεν σώζεται σήμερα, αφού έχει αντικατασταθεί με τόξο από σκυρόδεμα. Έχει πλάτος 6μ., ύψος 6μ. και άνοιγμα τόξου 6μ. Τα πέτρινα βάρθρα σώζονται και μαρτυρούν πέτρες λαξευτές σε πολυγωνική και στρογγυλή μορφή, οι οποίες προέρχονται από πωρόλιθο. Ορθογωνική μορφή έχουν μόνο οι εξωτερικές πέτρες στα άκρα των βάρθρων. Το γεφύρι γεφυρώνει τοπικό ρέμα και υποστηρίζεται από ανισόδομη, πέτρινη πλευρική τοιχοποιία. Το τόξο καταστράφηκε το 1940, αφού δεν άντεξε στο φορτίο των τανκς των Γερμανών και αντικαταστάθηκε από σιδεροκατασκευή και μετά από μπετό.

Γεφύρι ανάμεσα Ελληνικά – Αρτεμίσιο

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας και συγκεκριμένα στο 102χλμ. Γεφυρώνει τοπικό ρέμα και είναι μονότοξο. Δυστυχώς το πέτρινο τόξο δεν σώζεται σήμερα, αφού έχει αντικατασταθεί με τόξο από σκυρόδεμα. Έχει άνοιγμα τόξου 3μ., πλάτος 8μ. και ύψος 3,5μ. Οι πέτρες των βάθρων που σώζονται, μας δείχνουν ότι είναι λαξευτές σε πολυγωνική μορφή και το πέτρωμα τους είναι πωρόλιθος. Ορθογωνικές πέτρες είναι μόνο οι εξωτερικές στα άκρα των βάθρων.

Γεφύρι Γούβες

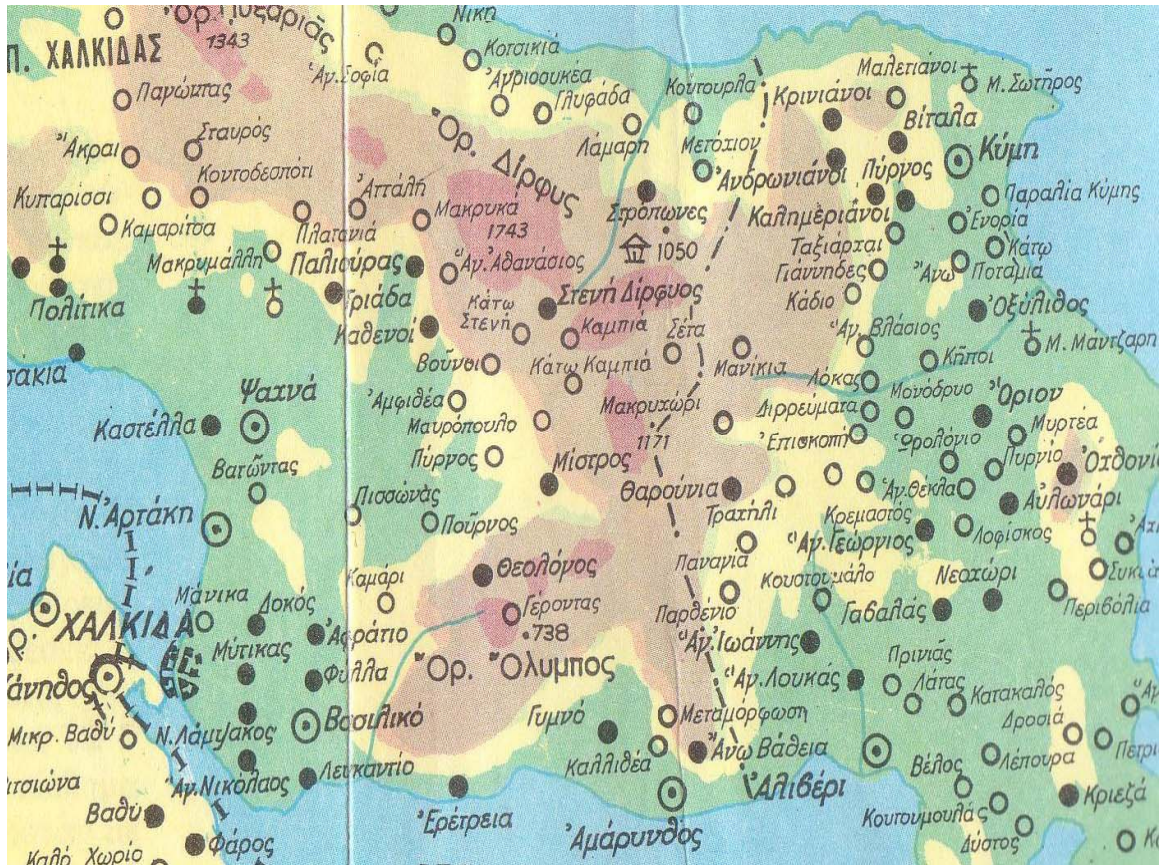

Βρίσκεται έξω από το χωριό Γούβες, πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας και χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα. Πρόκειται για τρίτοξο γεφύρι, με ένα κυρίως κεντρικό τόξο και δύο πλαϊνά, ανακουφιστικά τόξα. Δυστυχώς το κατάστρωμα της γέφυρας δεν σώζεται, αφού όπως πληροφορηθήκαμε από τους κατοίκους, γκρεμίστηκε από τους Γερμανούς το 1940, οι οποίοι στη συνέχεια τοποθέτησαν σιδηροκατασκευές για να μπορέσουν να περάσουν τα άρματα μάχης. Έχει μήκος 26μ., πλάτος 6μ., ύψος 6μ., άνοιγμα κεντρικού τόξου 14μ. και άνοιγμα ανακουφιστικών τόξων 4μ. το καθένα. Τα βάθρα που σώζονται είναι από ημιλαξευτές, πολυγωνικές πέτρες από σχιστόλιθο και προστατεύονται από τους λεγόμενους «κόφτες», οι οποίοι είναι ημικυκλικής κάτοψης. Το κατάστρωμα είναι από σκυρόδεμα και έχουν τοποθετηθεί κίτρινα κολωνάκια. Εκεί που πατάει η πλάκα, δηλαδή στο πάνω μέρος των βάθρων, υπάρχουν λαξευτές ορθογωνικές πέτρες από πωρόλιθο, οι οποίες φαίνονται και στους «κόφτες».

Γεφύρι Βασιλικά – Ελληνικά

Βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Βασιλικά και Ελληνικά και γεφυρώνει τοπικό ρέμα. Δεν συμμετέχει στο σημερινό συγκοινωνιακό δίκτυο, αφού είναι παροπλισμένο δίπλα από τον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας. Είναι μονότοξο, έχει μήκος 10μ., πλάτος 5μ., ύψος 4,5μ. και άνοιγμα τόξου 6μ. Το τόξο δε σώζεται σήμερα και έχει αντικατασταθεί με τόξο από σκυρόδεμα. Στην όψη του γεφυριού διακρίνονται ημιλαξευτές στρογγυλές και πολυγωνικές πέτρες, ορθογωνικής διατομής από ασβεστόλιθο και πωρόλιθο. Το κατάστρωμα του γεφυριού είναι καλυμμένο με χωματοδρόμο και στην όψη του διακρίνονται τρεις μικρές οπές.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΒΟΙΑ

Η κεντρική Εύβοια υστερεί σε πράσινο σε σχέση με τη βόρεια Εύβοια, έχει όμως σπουδαίες πόλεις όπως η Χαλκίδα, η Κύμη, το Αλιβέρι, η Ερέτρια, η Αρτάκη, η Αμάρυνθος και τα Ψαχνά. Άρα καταλαβαίνουμε ότι το κεντρικό τμήμα της Εύβοιας έχει εκβιομηχανιστεί και ο φυσικός πλούτος περιορίζεται μόνο στην περιοχή κοντά στο όρος Δίρφους και στην περιοχή της Κύμης.

Όρος Δίρφυς

Η πρωτεύουσα του νομού Ευβοίας είναι η Χαλκίδα. Είναι ωραία πόλη, χτισμένη σ' ένα λαιμό που σχηματίζει η Εύβοια στο στενότερο σημείο του Ευρίπου. Είναι η έδρα όλων των νομαρχιακών αρχών αλλά και πόλη εμπορική και βιομηχανική με εργοστάσια υφαντουργίας, μακαρονοποιίας, τσιμέντων, αλιπάστων, επεξεργασίας πετρελαίου κ.α.

Η Χαλκίδα είναι πολύ αρχαία πόλη. Θεωρείται αποικία των Φοινίκων. Πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο και τον 8^ο αιώνα ήταν σημαντικό κέντρο της Εύβοιας και ίδρυσε αποικίες στη Χαλκιδική, στην Κάτω Ιταλία και στη Σικελία. Ύστερα από την καταστροφή της Ερέτριας από τους Πέρσες, παρουσίασε ιδιαίτερη ακμή. Στο τέλος του 6^{ου} αιώνα υποτάχτηκε στους Αθηναίους και ύστερα στους Μακεδόνες, Ρωμαίους, Βυζαντινούς, Ενετούς και τελικά στους Τούρκους τον Ιούνιο του 1470, από τους οποίους ελευθερώθηκε το 1833 και ενσωματώθηκε στο ελεύθερο νεοελληνικό κράτος.

Το Αλιβέρι αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο, αφού στην περιοχή υπάρχει ένα από τα μεγαλύτερα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της ΔΕΗ σε όλη την Ελλάδα, με αποτέλεσμα να απασχολούνται χιλιάδες άτομα.

Η Αμάρυνθος και η Ερέτρια είναι μεγάλες κωμοπόλεις, αφού είναι τουριστικά θέρετρα και συνδέονται με ακτοπλοϊκή γραμμή, τόσο από την Αττική, όσο και από τη Βοιωτία.

Η Κύμη βρίσκεται 5χλμ. μακριά από τη θάλασσα. Είχε λιγνιτωρυχεία με μεγάλη απόδοση και παράγει εξαιρετα σύκα, μέλι και κρασί. Σε μικρή απόσταση βρίσκεται ιαματική πηγή, που το νερό της είναι θεραπευτικό για πολλές ασθένειες, όπως η χολολιθίαση. Από τη Χαλκίδα δεν είναι πολύ μακριά, αφού απέχει μόνο 90χλμ. και οι δρόμοι που τη συνδέουν είναι ταχείας κυκλοφορίας. Η αρχαία Κύμη ήταν χτισμένη στην περιοχή της σημερινής Κύμης και σώζονται ερείπια της. Μεγάλη ακμή γνώρισε τον 3^ο αιώνα π.Χ. Κατοικούνταν μέχρι τους Βυζαντινούς χρόνους και λεγόταν Κούμη.

Αργότερα ερημώθηκε, αφού ο πληθυσμός τραβήχτηκε προς τα βουνά για να αποφύγει τους πειρατές που λεηλατούσαν όλα τα παράλια της Εύβοιας. Επί Τουρκοκρατίας δεν κατοικούνταν από πολλούς Τούρκους και ο πληθυσμός ευημερούσε. Σήκωσε πρώτη τη σημαία της Επανάστασης με 55 πλοία και με ανθρώπους που ήταν μέλη της Φιλικής Εταιρίας. Για το λόγο αυτό κάηκε άγρια από τους Τούρκους, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να την εγκαταλείψουν και να καταφύγουν στη Σκύρο. Σήμερα η Κύμη ευδοκίμει και παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη.

Η ακτογραμμή της κεντρικής Εύβοιας από την πλευρά του Αιγαίου, αρχίζει από τον όρμο Λιμνιώνας, περνάει στον όρμο Μετοχίου και από εκεί στον όρμο Πλατάνια. Μεταξύ του ακρωτηρίου της Κύμης και του ακρωτηρίου της Οχθονιάς, σχηματίζεται ο ανοιχτός όρμος της Κύμης.

Από το ακρωτήριο Οχθονιά η ακτογραμμή διαγράφει κοίλο τόξο και εμφανίζει τους όρμους Κάλαμος, Κοραλίδες, το ακρωτήριο Πούντα και τον όρμο Άγιοι Απόστολοι ή Πετριές. Από την πλευρά του Ευβοϊκού η ακτογραμμή ξεκινάει από τον όρμο της Αρτάκης, διαγράφει μικρό τόξο και καταλήγει στον πορθμό του Ευρίπου. Πηγαίνοντας νότια, μαζί με την απέναντι βοιωτική γη, σχηματίζεται το

Στενό της Αυλίδος και κατευθυνόμενοι νοτιοανατολικά βρίσκουμε τον όρμο Λευκαντίου και τον όρμο τη Ερέτριας, πριν καταλήξουμε στον κόλπο και το ακρωτήριο του Αλιβερίου. Τα σημαντικότερα βουνά είναι το όρος Δίρφυς με υψόμετρο 1743μ. και το όρος Όλυμπος με υψόμετρο 738μ. Ουσιαστικά έχουμε μία οροσειρά που σχηματίζεται από τα όρη Δίρφυς και Όλυμπος και στα ανατολικά η πεδιάδα των Ψαχνών και Αρτάκης και στα δυτικά η πεδιάδα του Αλιβερίου.

Τα γεφύρια εντοπίζονται στον παλιό δρόμο Ψαχνών – Στενής, στον παλιό δρόμο Αυλωναρίου – Κύμης και μέσα σε ημιορεινούς οικισμούς, πάνω στην αλλαγή του υψομέτρου. Σημαντικά ποτάμια δεν υπάρχουν στην κεντρική Εύβοια, εκτός από κάποιους τοπικούς χείμαρρους. Πληροφορίες για την κατασκευή και τη χρονολογία των γεφυριών δεν έχουμε πολλές. Ξέρουμε μόνο, πως φτιάχτηκαν στις αρχές του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα γύρω στα 1858.

Άλλη μία πληροφορία που έχουμε είναι ότι η οικογένεια Κιούση, ήταν οικογένεια μαστόρων και τεχνιτών της πέτρας. Επίσης, ο Νικόλαος Κωνσταντίνου ήταν αρχιμάστορας γεφυριών. Πόσα και ποια γεφύρια έφτιαξαν είναι άγνωστο. Το μόνο σίγουρο όμως ήταν, ότι ο Κωνσταντίνου έφτιαξε το γεφύρι στο Μονόδρι με χρηματοδότηση 700δρχ. από το Δήμαρχο Αναγνώστη Παπαπαναγιώτου, στις 10 Ιανουαρίου 1870.

Οι πέτρες που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των γεφυριών στην ευρύτερη περιοχή της Κύμης πάρθηκαν από τα νταμάρια στο Βίταλο. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν και κόκκινες πέτρες, οι οποίες λέγονται πέτρες Καδίου.

Η παρουσίαση των γεφυριών της κεντρικής Εύβοιας γίνονται παρακάτω:

Γεφύρι Ψαχνών

Βρίσκεται στον κόμβο Ψαχνών, ακριβώς δίπλα από τον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Ιστιαίας. Το γεφύρι παροπλίστηκε με τη διάνοιξη του δρόμου και τη δημιουργία κόμβου στο συγκεκριμένο σημείο. Είναι δίτοξο, αλλά σήμερα σώζεται μόνο η μία καμάρα, αφού η άλλη έπεσε και στη θέση της τοποθετήθηκε πλάκα από σκυρόδεμα. Ένα σημαντικό στοιχείο που διαφαίνεται είναι ότι το τόξο είναι οξυκόρυφο, γεγονός που δείχνει ότι το γεφύρι φτιάχτηκε από τους Τούρκους, αφού τα οξυκόρυφα τόξα είναι ανατολικής προελεύσεως. Το γεφύρι έχει μήκος 17μ., πλάτος 3,20μ., ύψος 5μ., άνοιγμα τόξου 7,5μ. και το άλλο άνοιγμα με το κατάστρωμα από μπετό είναι 7μ. Στο βάθος διακρίνεται η καινούργια γέφυρα από μπετό. Τα υλικά κατασκευής του γεφυριού είναι ημιλαξευτές πέτρες από σχιστόλιθο στην όψη του γεφυριού και στην αψίδα του. Τα τόξα έχουν κατασκευαστεί από λαξευτές ορθογωνικές πέτρες από πωρόλιθο και η αψίδα έχει

επιτσιμεντωθεί. Ακόμη το οδόστρωμα του γεφυριού έχει τσιμεντένιο στηθαίο με προστατευτικές μεταλλικές μπάρες. Επειδή τα βάθρα είναι θεμελιωμένα μέσα στην κοίτη του ποταμού, υποστηρίζονται από πέτρινη τοιχοποιία.

Γεφύρι Τριάδας Νο 1

Είναι μικρό αλλά εντυπωσιακό γεφύρι και βρίσκεται κρυμμένο κάτω από έναν χωματόδρομο στην περιοχή του χωριού Τριάδας του Δήμου Μεσσαπίων. Είναι τρίτοξο γεφύρι με συνολικό μήκος 11μ., ύψος 3μ., πλάτος 3,5μ. άνοιγμα κυρίως τόξου 5,0μ., άνοιγμα αριστερού μικρού τόξου 1,0μ. και άνοιγμα δεξιού τόξου 4,0μ. Είναι κατασκευασμένο από αργές, ασβεστολιθικές πέτρες. Όμως, αυτό που μας κάνει εντύπωση, είναι ότι τα τόξα είναι χτισμένα από λαξευτούς ορθογωνικής διατομής οπτοπλίνθους με το χαρακτηριστικό κοκκινωπό χρώμα, πράγμα που το βλέπουμε για πρώτη φορά σε πέτρινο γεφύρι. Σήμερα, το γεφύρι αυτό εξυπηρετεί τις ανάγκες των κτηνοτρόφων και των γεωργών της περιοχής.

Γεφύρι Τριάδας Νο 2

Βρίσκεται στην περιοχή του χωριού Τριάδας του Δήμου Μεσσαπίων. Είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα γεφύρια της Κεντρικής Εύβοιας αφού γεφυρώνει στενό και βαθύ φαράγγι. Εδώ είναι η μοναδική περίπτωση που η φύση δίνει τόσο αρμονικά με το ανθρώπινο δημιούργημα. Είναι μονότοξο γεφύρι, μήκους 2,5μ. και πλάτους 2,5μ. Το βάθος του φαραγγιού είναι 6μ. Το υλικό κατασκευής είναι πωρόλιθος και η πέτρα είναι λαξευτή σε ορθογωνική μορφή. Το γεφύρι έχει μόνο τόξο, αφού για τα βάθρα φρόντισε η φύση, με τους βράχους του μικρού αυτού φαραγγιού να στηρίζουν το τόξο με τρόπο μοναδικό. Σήμερα εξυπηρετεί της ανάγκες των χωρικών της περιοχής.

Γεφύρι Τριάδας Νο 3

Βρίσκεται λίγο έξω από το χωριό Τριάδα του Δήμου Μεσσαπίων. Γεφυρώνει μικρό ρέμα και είναι μονότοξο. Το άνοιγμα του τόξου είναι 2μ., το πλάτος 5,5μ. και το ύψος είναι 2μ. Το χαρακτηριστικό αυτού του μικρού γεφυριού, είναι ότι το τόξο έχει χτιστεί από οπτοπλίνθους, όπως και το προηγούμενο γεφύρι της Τριάδας. Η αψίδα του τόξου έχει κατασκευαστεί από αργές, ασβεστολιθικές πέτρες.

Γεφύρι Παλιουριά

Βρίσκεται στην είσοδο για το χωριό Παλιουριάς του Δήμου Διρφύων, πάνω στον κεντρικό δρόμο Ψαχνών – Στενής. Είναι τρίτοξο γεφύρι και γεφυρώνει τοπικό ποταμό. Έχει συνολικό μήκος 24μ., πλάτος 4μ., ύψος 7μ. και άνοιγμα κάθε τόξου 6μ. Τα μεσόβαθρα είναι θεμελιωμένα στην κοίτη του ποταμού και για το λόγο αυτό προστατεύονται από «κόφτες» ημικυκλικής διατομής, σε περίπτωση ορμητικών υδάτων. Οι πέτρες κατασκευής είναι λαξευτές ορθογωνικής διατομής και αυτές που βρίσκονται στο εσωτερικό του γεφυριού είναι από πωρόλιθο, ενώ αυτές που βρίσκονται στο εξωτερικό του γεφυριού είναι από ασβεστόλιθο. Έχει γίνει επισιμάντωση ανάμεσα στις πέτρες, στο εσωτερικό της αψίδας. Το γεφύρι είναι το μοναδικό μεγάλο γεφύρι της περιοχής, αφού τα ποτάμια είναι ελάχιστα.

Γεφύρι Άνω Στενής

Βρίσκεται μέσα στο χωριό της Άνω Στενής και είναι θαμμένο κάτω απο μπετό. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει άνοιγμα τόξου 5,5μ., πλάτους 3,0μ., και ύψους 4,0μ. Όλες οι πέτρες κατασκευής είναι απο ασβεστόλιθο, μόνο που αυτές του τόξου είναι λαξευτές, ορθογωνικής διατομής, ενώ αυτές που βρίσκονται στο εσωτερικό, δηλαδή στην αψίδα και στα βάθρα, είναι αργές, δηλαδή δεν έχουν πελεκηθεί καθόλου. Σήμερα το γεφύρι χρησιμοποιείται για την απορροή ομβρίων υδάτων και την αισθητική του την χαλάει μια βυσσινί σωλήνα που βρίσκεται στο εσωτερικό του.

Γεφύρι Φύλλων

Βρίσκεται στην είσοδο του χωριού Φύλλα Εύβοιας του Δήμου Ληλαντίων στην Κεντρική Εύβοια. Γεφυρώνει μεγάλο ποταμό, ο οποίος σήμερα δεν πλημμυρίζει, αφού τα νερά και οι βροχοπτώσεις στην περιοχή έχουν μειωθεί. Το γεφύρι ήταν τρίτοξο, αλλά δυστυχώς δεν σώζεται σήμερα κανένα τόξο. Η γεφύρωση γίνεται με σιδηροκατασκευή. Σώζονται όμως τα βάθρα του γεφυριού, τα οποία είναι χτισμένα από ημιλαξευτές, πολυγωνικές πέτρες από ασβεστόλιθο. Τα μεσόβαθρα στηρίζονται πάνω σε παλαιότερα βάθρα, τα οποία είχαν θεμελιωθεί μέσα στην κοίτη του ποταμού και ένα μέρος τους σώζεται μέχρι σήμερα. Είναι χτισμένα από μικρές αργές πέτρες από ασβεστόλιθο, έχουν ορθογωνική διατομή με μεγαλύτερες διαστάσεις από τα σημερινά. Στα σημερινά μεσόβαθρα, διακρίνουμε ημικυκλικής κάτοψης «κόφτες» ή κυματοθραύστες, οι οποίοι προστατεύουν τα βάθρα από τα ορμητικά νερά. Το καθένα από τα ανοίγματα του

γεφυριού είναι 14μ., το πλάτος του 3μ. και εντύπωση κάνει το ύψος του γεφυριού που φτάνει τα 10μ. και είναι από τα υψηλότερα στην Εύβοια. Το κατάστρωμα του γεφυριού έχει καλυφτεί από τσιμέντο και το στηθαίο είναι μεταλλικό με ζευκτά. Το γεφύρι χρησιμοποιείται μόνο για αισθητικούς λόγους, αφού συνδέεται αρμονικά με διπλανό πάρκο και ο κεντρικός δρόμος περνάει ακριβώς δίπλα του. Στο βάθος διακρίνεται και ο πύργος των Φύλλων, που φτιάχτηκε τα χρόνια της Τουρκοκρατίας για να ελέγχουν οι Τούρκοι την ευρύτερη περιοχή.

Γεφύρι Καζάρμας Νο 1

Βρίσκεται λίγο έξω από την κωμόπολη της Κύμης, στο δρόμο προς το Βίταλο. Είναι μονότοξο, ψηλό γεφύρι, με άνοιγμα τόξου 3,5μ., ύψος 7,20μ. και πλάτος 6,20μ. Οι πέτρες κατασκευής είναι λαξευτές, ορθογωνικής μορφής από πωρόλιθο. Νταμάρια πωρολίθου υπήρχαν λίγο πιο πέρα, στην περιοχή Βιτάλου

και τροφοδοτούσαν την ευρύτερη περιοχή της Κύμης. Το γεφύρι υποστηρίζεται από το ένα άκρο με τοιχοποιία από σκυρόδεμα και από το άλλο άκρο από πέτρινη, λαξευτή τοιχοποιία, η οποία στηρίζεται σε ημιβραχώδες έδαφος. Σήμερα, εξυπηρετεί το συγκοινωνιακό δίκτυο Κύμης – Βιτάλου και ο ρόλος του είναι ενεργός.

Γεφύρι Καζάρμας Νο 2

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Κύμης – Βιτάλου και γεφυρώνει τοπικό ρέμα. Είναι μονότοξο γεφύρι, έχει άνοιγμα τόξου 2,5μ., ύψος 3μ. και πλάτος 6μ. Είναι χτισμένο από ορθογωνικές, λαξευτές πέτρες από πωρόλιθο. Κάτω αριστερά, στο βάθρο του γεφυριού, διακρίνουμε πρόσφατη εξωτερική επικάλυψη μπετού, η οποία ενισχύει το βάθρο. Η αισθητική του υποβαθμίζεται από μία σωλήνα που διέρχεται μπροστά από το τόξο.

Γεφύρι Καζάρμας Νο 3

Βρίσκεται πάνω στην περιοχή Καζάρμας πάνω στο δρόμο Κύμης – Βιτάλου, όπως και τα δύο προηγούμενα γεφύρια. Είναι μικρό μονοτοξο γεφύρι, με άνοιγμα τόξου 1,60μ., ύψος 2,50μ. και πλάτος 9μ. Αποτελείται από λαξευτές πέτρες ορθογωνικής μορφής, από πωρόλιθο. Το ένα άκρο του γεφυριού έχει μπαζωθεί και ο ρόλος του γεφυριού περιορίζεται μόνο στην εξυπηρέτηση του σημερινού συγκοινωνιακού δικτύου.

Γεφύρι Βιτάλου

Βρίσκεται μέσα στο χωριό Βίταλο του Δήμου Κύμης. Είναι δύσκολο να εντοπιστεί, αφού η πρόσβαση σ' αυτό, γίνεται από ιδιόκτητη κατοικία. Είναι μονότοξο γεφύρι, με άνοιγμα τόξου 3μ., ύψος 3μ. και πλάτος 3μ. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο στο γεφύρι αυτό, είναι ένα καινούργιο είδος πέτρας που το βλέπουμε για πρώτη φορά σε γεφύρι και που λέγεται πέτρα Καδίου. Η πέτρα έχει ορθογωνική διατομή, είναι λαξευτή και ξεχωρίζει για το βυσσίνο της χρώμα και δεν την έχουμε ξανασυναντήσει σε άλλες περιοχές της Εύβοιας. Το γεφύρι έχει μπαζωθεί από τη μία πλευρά και χρησιμοποιείται για την απορροή των ομβρίων υδάτων του χωριού.

Γεφύρι Δένδρων

Βρίσκεται στην περιοχή Δένδρα του Δήμου Κύμης. Γεφυρώνει τον ποταμό και σώζονται μόνο τα βάθρα του. Έχει άνοιγμα 9μ., πλάτος 5μ. και ύψος 5μ. Το κατάστρωμα είναι από σκυρόδεμα και για στηθαίο έχουν τοποθετηθεί μεταλλικά κάγκελα. Από τα βάθρα παρατηρούμε ότι οι πέτρες είναι λαξευτές σε πολυγωνική μορφή και είναι από πωρόλιθο. 1,2

Το γεφύρι εξυπηρετεί τοπικό δρόμο για τις ανάγκες των κατοίκων των χωριών της περιοχής.

Γεφύρι Ταμπάκινα Νο 1

Βρίσκεται στην περιοχή Ταμπάκινα του Δήμου Κύμης, πάνω στον παλιό δρόμο Αυλωναρίου – Κύμης. Πρόκειται για ψηλό γεφύρι, αφού γεφυρώνει τον μεγάλο ποταμό της Σκοτεινής. Έχει δύο ανοίγματα, 10μ. το καθένα, και ένα τετραγωνικό βάθρο με μήκος 3 μέτρα, το οποίο είναι θεμελιωμένο στην κοίτη του ποταμού. Έχει ύψος 8μ., πλάτος 6μ. και το κατάστρωμα αποτελείται από σιδηροκατασκευή, αφού τα τόξα δεν σώζονται σήμερα. Ένα άλλο χαρακτηριστικό που παρατηρούμε, είναι η πέτρα καδίου με το βυσσινί χρώμα. Οι πέτρες είναι λαξευμένες σε πολυγωνική μορφή στο μοναδικό βάθρο που σώζεται και στις ακμές είναι ορθογωνικές. Ακόμη, στο κατάστρωμα δίπλα από το δρόμο έχουν τοποθετηθεί μεταλλικά μαύρα κάγκελα.

Γεφύρι Ταμπάκικα Νο 2

Βρίσκεται πάνω σε τοπικό ασφαλτοστρωμένο δρόμο που οδηγεί στο χωριό Πλατάνα και εξυπηρετεί τις ανάγκες των χωριών Καλημέριανοι και Πλατάνα. Είναι μικρό γεφυράκι, με άνοιγμα τόξου 1,5μ., ύψος 2,5μ. και πλάτος 7μ. Είναι χτισμένο από ασβεστολιθικές πέτρες, που είναι λαξευτές και έχουν ορθογωνική μορφή. Η αισθητική του γεφυριού υποβαθμίζεται από την σωλήνα νερού που περνάει από μπροστά του. Ακόμη το γεφύρι είναι δύσκολο να εντοπιστεί, αφού είναι καλυμμένο από πυκνή βλάστηση.

Γεφύρι Κύμης

Είναι το γραφικότερο γεφύρι στην περιοχή της Κεντρικής Εύβοιας. Βρίσκεται μέσα στον οικισμό της Κύμης και γεφυρώνει μικρό ρέμα. Είναι δύσκολο να εντοπιστεί, αφού είναι κρυμμένη μέσα σε πλατάνια στο κάτω μέρος του οικισμού. Είναι μονότοξο, με άνοιγμα τόξου 2,5μ. ύψος 2μ. και πλάτος 2,5μ. Είναι χτισμένο από αργές πέτρες σχιστολίθου και είναι καλυμμένο από φύλλα. Πάνω από το τόξο υπάρχει αργή τοιχοποιία 1μ. και το κατάστρωμα του είναι καλυμμένο από φύλλα με ένα μικρό μονοπάτι στη μέση. Το γεφύρι είναι παροπλισμένο και δεν χρησιμεύει πουθενά.

Γεφύρι Μονόδρι

Κατά την άποψη μου, είναι το επιβλητικότερο γεφύρι που συναντάμε σε όλη της Εύβοια. Η αισθητική του γίνεται εντονότερη από το ηλιοβασίλεμα που προβάλλεται πίσω του, κάνοντας την όλη εικόνα μαγευτική. Ένα άλλο στοιχείο που σου τραβάει την προσοχή, είναι η αρχοντική πέτρα καδίου, με το βυσσινί της χρώμα, η οποία ομορφαίνει την όλη κατασκευή. Είναι ψηλό, δίτοξο γεφύρι με άνοιγμα τόξων 9 μέτρα το καθένα, ύψος 7 μέτρα και πλάτος 6μ. Το γεφύρι ήταν πρωτοποριακό για την εποχή του, αφού ο πρωτομάστορας έχει μεριμνήσει για την αρχιτεκτονική του. Τα τόξα είναι χτισμένα από λαξευτές, ορθογωνικές πέτρες, οι οποίες έχουν τοποθετηθεί μία πέτρα καδίου και μία σχιστολίθου εναλλάξ. Το μοναδικό βάθρο που είναι θεμελιωμένο μέσα στην κοίτη, προστατεύεται από κυματοθραύστη ημικυκλικής διατομής, ο οποίος είναι χτισμένος από πέτρα καδίου. Στην όψη του γεφυριού και στο μεσόβαθρο, έχουν τοποθετηθεί

πολυγωνικές, ημιλαξευτές πέτρες σχιστολίθου που σχηματίζουν αντίθεση με τις πέτρες καδίου. Στο ασφαλτοστρωμένο κατάστρωμα του γεφυριού έχει τοποθετηθεί στηθαίο, με μαύρα μεταλλικά κάγκελα που κάνουν το γεφύρι να φαίνεται μοναδικό. Σήμερα, εξυπηρετεί τον παλιό δρόμο Αυλωναρίου – Κύμης.

Οχετός Μονόδρι

Είναι μικρό γεφύρι – οχετός που βρίσκεται πάνω στον παλιό δρόμο Αυλωναρίου – Κύμης και λίγα μέτρα μακρύτερα από το μεγάλο γεφύρι του Μονοδρίου προς Αυλωνάρι. Το τόξο έχει άνοιγμα 1μ. ύψος 2μ. και πλάτος 6μ. Οι πέτρες του τόξου είναι λαξευμένες, ορθογωνικές καδίου. Οι πέτρες μέσα στην αψίδα του γεφυριού είναι λαξευτές, ορθογωνικές από πωρόλιθο, ενώ οι πέτρες στην όψη του γεφυριού, πάνω από το τόξο, είναι ημιλαξευτές από σχιστόλιθο. Το γεφύρι – οχετός ήταν δύσκολο να εντοπιστεί αφού ήταν καλυμμένο από πυκνή βλάστηση και έγιναν προσπάθειες να καθαριστεί.

Οχετός Ωρολόγιον

Είναι μικρό γεφύρι – οχετός που βρίσκεται πάνω στον παλιό δρόμο Αυλωναρίου Κύμης στο χωριό Ωρολόγιον. Είναι μικρό γεφύρι, με άνοιγμα τόξου 1μ., ύψος 3μ. και πλάτος 6μ. Είναι χτισμένο από λαξευτές πέτρες ασβεστόλιθου και χρησιμεύει τόσο στην απορροή των υδάτων τοπικού ρέματος, όσο και στην εξυπηρέτηση του συγκοινωνιακού δικτύου.

Γεφύρι Ωρολόγιον

Βρίσκεται μέσα στο χωριό Ωρολόγιον, πάνω στον κεντρικό δρόμο Αυλωναρίου – Κύμης. Ήταν τρίτοξο γεφύρι, όμως σήμερα σώζονται μόνο τα δύο τόξα, καθώς το τρίτο έχει αντικατασταθεί με πλάκα σκυροδέματος. Το καθένα από τα τρία ανοίγματα είναι 9 μέτρων, το πλάτος είναι 6 μέτρα και το ύψος 3 μέτρα. Οι πέτρες των τόξων είναι καδίου και έχουν λαξευτεί σε ορθογωνική μορφή. Τα βάθρα και η όψη του γεφυριού, έχουν χτιστεί από ημιλαξευτές πέτρες σχιστόλιθου και σχηματίζουν αντίθεση με την υπόλοιπη κατασκευή. Το μεσόβαθρο ανάμεσα στα δύο τόξα προστατεύεται από κυματοθραύστη ή «κόφτη», που έχει χτιστεί και αυτός από πέτρα καδίου.

Γεφύρι Πολιτικών

Βρίσκεται μέσα στο χωριό Πολιτικά, πάνω στον κεντρικό δρόμο. Είναι δίτοξο γεφύρι έχει άνοιγμα κάθε τόξου 4μ., πλάτος 4μ. και ύψος 4μ. Είναι χτισμένο από λαξευτή ασβεστολιθική πέτρα και τα βάθρα έχουν καλυφθεί από σκυρόδεμα.

Γεφύρι Λέπουρα

Βρίσκεται μέσα στον κάμπο του χωριού Λέπουρα δίπλα στον κεντρικό δρόμο Λέπουρα - Κύμης. Είναι μονότοξο γεφύρι έχει άνοιγμα τόξου 4,5μ. πλάτος 4μ και ύψος 3,5μ. Είναι χτισμένο από λαξευτή ασβεστολιθική πέτρα στο τόξο και στην τοιχοποιία διακρίνουμε αργή πέτρα ασβεστολιθική.

ΝΟΤΙΑ ΕΥΒΟΙΑ

Η Νότια Εύβοια είναι το πιο ξηρό μέρος του νησιού και το πιο άγονο. Θαρρείς πως ο Θεός το καταράστηκε και δεν του έδωσε τίποτα το σημαντικό για να ευδοκιμήσει. Αν ταξιδέψει κανείς στην Νότιο Εύβοια, θα δει ολόκληρα βουνά και πλαγιές να είναι τόσο άγονα, σε σημείο που θα νομίζει ότι έχει συμβεί καταστροφή. Το τοπίο θυμίζει «κρανίου τόπο», αφού ολόκληρες εκτάσεις ορεινές δεν έχουν την παραμικρή βλάστηση. Το πόδι της Εύβοιας στο Νότο στενεύει σε μεγάλο βαθμό, έτσι ώστε μπορεί κανείς να δει ταυτόχρονα από τον μοναδικό δρόμο που υπάρχει, τόσο τον Νότιο Ευβοϊκό κόλπο, όσο και το Αιγαίο Πέλαγο. Στο σημείο εκείνο πνέουν πολύ δυνατοί άνεμοι και σε συνδυασμό με το ερειπωμένο τοπίο, αφού ελάχιστοι ταξιδεύουν για Κάρυστο, αρχίζεις και φοβάσαι.

Τη μονοτονία σπάζει το Αιολικό Πάρκο, το οποίο αποτελείται από εκατοντάδες γιγαντιαίους άσπρους ανεμόμυλους που συσσωρεύουν ηλεκτρική ενέργεια για τη ΔΕΗ.

Αιολικό Πάρκο

Μέχρι την Κάρυστο ο δρόμος είναι όλο απότομες στροφές και σε απόσταση αναπνοής υπάρχουν γκρεμοί. Αυτό που λείπει είναι το πράσινο για να δώσει ζωντάνια στον τόπο. Ακόμη και αναδάσωση δεν μπορεί να γίνει, αφού τα βουνά είναι γεμάτα από σχιστολιθικές πλάκες, για τις οποίες φημίζεται η Κάρυστος. Πρόκειται για καρκινογόνο πέτρωμα, πάνω στο οποίο δεν φυτρώνει η παραμικρή βλάστηση. Αν δει κανείς τομή των ορεινών μαζών θα απορήσει, αφού τα πετρώματα είναι τεμαχισμένα στην κυριολεξία από ψιλές πλάκες, χωρίς να υπάρχει χώμα ή συμπαγές πέτρωμα.

Όλο το υπέδαφος της Νότιας Εύβοιας αποτελείται από φύλλα σχιστολιθικής πλάκας. Πως γίνεται αυτό μόνο ο Θεός ξέρει. Οι ποσότητες είναι τόσο μεγάλες που θα μπορούσε το μέρος της Καρύστου να τροφοδοτήσει όλα τα κράτη του κόσμου για μια ζωή.

Η ακτογραμμή της Νότιο Εύβοιας αρχίζει από τον όρμο των Πετριών, συνεχίζει με τη νησίδα Γκαμήλα και καταλήγει στους όρμους Φιλάγρα και Κυδώνια. Παρακάμπτοντας το ακρωτήριο του Καφηρέα, η ακτογραμμή ακολουθεί νότια κατεύθυνση, σχηματίζοντας με την απέναντι ακτή της Άνδρου το Στενό του Καφηρέα, μέχρι το ακρωτήριο Μανδηλί με απέναντι τη νησίδα Μανδηλού. Μεταξύ του Μανδηλίου και του απέναντι ακρωτηρίου Παξιμάδι, ανοίγεται ο όρμος της Καρύστου. Από το Παξιμάδι και βορειότερα (Κόλπος Πεταλιών και Νότιος Ευβοϊκός) η ακτή παρουσιάζεται έντονα διαμελισμένη και πολυσχιδής με τον όρμο Μαρμάρι, τα ακρωτήρια Μάρμαρι και Βίγλα, τον όρμο Ανημπορίου, το ακρωτήριο Στρογγυλό, τους ανοιχτούς όρμους των Στύρων και του Τηγανίου, το στενό όρμο του Αλμυροποτάμου, πριν τερματίσει στον όρμο του Μπούφαλο.

Το μοναδικό όρος της Νότιας Εύβοιας βρίσκεται στην περιοχή της Καρύστου και είναι το Όρος Όχη με υψόμετρο 1.387μ. Το υδάτινο στοιχείο απουσιάζει στο τμήμα αυτό αφού ποτάμια δύσκολα εντοπίζονται. Αυτό που παρατηρούμε είναι απότομες, άγονες πλαγιές που ξεκινούν από κορυφές λόφων και καταλήγουν σε γκρεμούς.

Οι σημαντικότερες πόλεις που συναντήσαμε στο οδοιπορικό μας στην Νότια Εύβοια ήταν τα Στύρα, το Μαρμάρι και η Κάρυστος, η «πρωτεύουσα» κατά κάποιο τρόπο της Νότιας Εύβοιας. Οι κάτοικοι της ασχολούνται με τη γεωργία, κτηνοτροφία, ναυτιλία και αλιεία. Βρίσκεται στα νότια του όρους Όχη και είναι αρχαιότερη πόλη που το όνομα της το πήρε από τον γιο του Χείρωνα που λεγόταν Κάρυστος. Το 480 π.Χ. πολέμησε με το μέρος των Περσών επειδή ήταν υπό την κυριαρχία των Αθηναίων. Τον 13^ο αιώνα την κατέλαβαν οι Φράγκοι, μετά οι Βενετοί και το 1470 οι Τούρκοι. Οι Τούρκοι της Καρύστου φημίζονταν για την αγριότητα τους και το έδειξαν το 1821, όπου έκαιαν και έσφαζαν ανελέητα. Ενώθηκε με το Ελληνικό κράτος το 1833.

Κάρυστος

Δρόμος για την Κάρυστο δεν υπήρχε και αυτός που υπάρχει μέχρι σήμερα φτιάχτηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Άρα τα γεφύρια που εντοπίσαμε βρίσκονται πάνω στον δρόμο αυτό, είναι μικρά και βρίσκονται σε σημεία που ενώνονται μεταξύ τους οι πλαγιές και σχηματίζεται κλίση. Πίσω από το όρος Όχη δεν υπάρχει δρόμος που να συνδέει το μέρος αυτό με την Κάρυστο, αφού όπως μας είπαν οι κάτοικοι, υπάρχουν λίγα σκορποχώρια και πηγαίνεις ή με βάρκα που πήγαιναν οι παλιοί ή από το μονοπάτι που υπήρχε και τώρα έγινε χωματόδρομος μόνο για τρακτέρ. Παρακάτω γίνεται παρουσίαση των γεφυριών, όπου βλέπουμε μικρά γεφύρια – οχετοί, λόγω της γεωγραφίας του εδάφους.

Γεφύρι Στυρών Νο 1

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, στην έξοδο του χωριού Στύρα. Είναι μικρό γεφύρι, αφού σε όλη την περιοχή της Νότιας Εύβοιας δεν υπάρχουν μεγάλα ποτάμια, παρά μόνο ρέματα που κατεβαίνουν από τις απότομες πλαγιές των ξηρών βουνών. Το γεφύρι λειτουργεί σαν οχετός για την απορροή των νερών της πλαγιάς σε περίπτωση βροχής. Είναι μονότοξο με άνοιγμα 1μ., ύψος 1μ. και πλάτος 6,5μ. Η πέτρα κατασκευής είναι λαξευτή από πωρόλιθο και η πέτρα – κλειδί έχει χαραχτεί. Πρόσφατα έγινε επέκταση του γεφυριού από λαξευτές, ορθογωνικές πέτρες από σχιστόλιθο που αφθονεί στην περιοχή της Νότιας Εύβοιας. Η όψη της προέκτασης έχει ορθογωνική διατομή ανοίγματος 1μ. και ύψους 2μ., ανεβάζοντας το πλάτος του γεφυριού στα 9,5 μέτρα. Στην όψη της προέκτασης αυτής διακρίνονται μικρές οπές. Πάνω από το γεφύρι διέρχεται ο κεντρικός ασφαλτοστρωμένος δρόμος.

Γεφύρι Στυρών Νο 2

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, δίπλα από τον προηγούμενο οχετό των Στυρών, στην έξοδο του ομώνυμου χωριού. Είναι μονότοξο μικρό γεφύρι που λειτουργεί σαν οχετός για την απορροή υδάτων σε περίπτωση βροχής, από την πλαγιά που καταλήγει σε αυτό. Έχει άνοιγμα τόξου 1μ., ύψος 1μ. και πλάτος 6,5μ. Οι πέτρες είναι λαξευτές από σχιστόλιθο, ορθογωνικής διατομής και η πέτρα – κλειδί έχει χαραχτεί.

Γεφύρι στα σύνορα Στύρα – Κάρυστος Νο 1

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, στα σύνορα Στύρα – Κάρυστος. Είναι γεφύρι – οχετός, που χρησιμεύει στην απορροή των υδάτων, στην πλαγιά που βρίσκεται, σε περίπτωση βροχής. Επίσης λειτουργεί και σαν φραγματοειδή κατασκευή για τον κεντρικό δρόμο, αφού ακριβώς από κάτω υπάρχει γκρεμός. Το γεφύρι έχει άνοιγμα 1μ., ύψος 1μ. και πλάτος 9,5μ., αφού βγαίνει στην απέναντι μεριά του δρόμου. Οι πέτρες του τόξου είναι λαξευτές, μεγάλες, ορθογωνικής μορφής από ασβεστόλιθο. Η πέτρα – κλειδί είναι ανάγλυφη, χωρίς να φαίνεται καθαρά η μορφή του ανάγλυφου. Οι πέτρες στην όψη της ισόδομης τοιχοποιίας, ύψους 2 μέτρων, είναι από ασβεστόλιθο ορθογωνικής διατομής και λίγο πιο μικρές από αυτές του τόξου. Επίσης στην όψη της τοιχοποιίας διακρίνονται δύο οπές λίγο πάνω από το τόξο. Το γεφύρι εντοπίζεται από το δρόμο λόγω του τσιμεντένιου στηθαίου που έχει φτιαχτεί με την κατασκευή του δρόμου.

Γεφύρι σύνορα Στύρα – Κάρυστο Νο 2

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, στα σύνορα Στύρα – Κάρυστος και λειτουργεί σαν γεφύρι – οχετός για την απορροή υδάτων κείμενης πλαγιάς. Είναι μονότοξο, έχει άνοιγμα 1μ., ύψος 1μ. και πλάτος 8,5μ., αφού περνάει κάτω από τον δρόμο και βγαίνει από την απέναντι πλευρά. Είναι πανομοιότυπο με το προηγούμενο γεφύρι, αφού έχει ισόδομη τοιχοποιία από λαξευτές, ορθογωνικές πέτρες σχιστόλιθου με μικρές οπές στην όψη. Εδώ το ύψος της τοιχοποιίας φτάνει τα 3 μέτρα πάνω από το τόξο και καταλήγει σε τσιμεντένιο στηθαίο δίπλα στο δρόμο. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι στη Νότια Εύβοια θα βρίσκουμε μόνο μικρά γεφύρια – οχετοί, αφού τα εδάφη είναι άγονα και οι ποταμοί ελάχιστοι έως ανύπαρκτοι.

Γεφύρι Καρύστου Νο 1

Βρίσκεται στο Δήμο Καρύστου, στο σημείο των κατολισθήσεων, λίγο πριν κατηφορίσουμε για την πόλη της Καρύστου. Πρόκειται για μικρό γεφύρι ανοίγματος 1μ., ύψους 2μ. και πλάτους 7μ. που χρησιμεύει για την απορροή των υδάτων της απότομης πλαγιάς, σε περίπτωση βροχής. Το γεφύρι είναι χτισμένο στον παλιό κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου και με τη διάνοιξη που έγινε, το γεφύρι παροπλίστηκε, αφού ο σημερινός δρόμος περνάει ακριβώς δίπλα από τη θέση του γεφυριού – οχετού. Τόξο δεν υπάρχει, καθώς το άνοιγμα έχει γεφυρωθεί από πλάκα από σκυρόδεμα. Στην γωνία του ανοίγματος έχουν τοποθετηθεί ορθογωνικής διατομής ασβεστολιθικές πέτρες, ενώ η ισόδομη τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη από ημιλαξευτές πέτρες, ορθογωνικής διατομής από σχιστόλιθο.

Γεφύρι Καρύστου Νο 2

Βρίσκεται στο Δήμο Καρύστου, στο σημείο των κατολισθήσεων, στην ίδια θέση με το προηγούμενο γεφύρι. Έχει άνοιγμα 2μ., ύψος 2μ. και πλάτος 6μ. Τόξο δεν υπάρχει αφού το άνοιγμα έχει γεφυρωθεί με πλάκα από σκυρόδεμα. Οι γωνίες στο άνοιγμα είναι καλυμμένες από λαξευτές, ασβεστολιθικές πέτρες ορθογωνικής διατομής, ενώ αριστερά του ανοίγματος υπάρχει ισόδομη ημιλαξευτή τοιχοποιία από σχιστολιθικές πέτρες ορθογωνικής μορφής. Το γεφύρι εξυπηρετούσε τον παλιό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου και σήμερα είναι παροπλισμένο αφού βρίσκεται ακριβώς δίπλα από τον σημερινό δρόμο, λόγω διάνοιξης που έγινε. Το γεφύρι αυτό, όπως και τα υπόλοιπα πάνω στο δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, πρέπει να χτίστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Γεφύρι Καρύστου Νο 3

Βρίσκεται στο Δήμο Καρύστου, στο σημείο των κατολισθήσεων, εκεί που βρίσκονται και τα προηγούμενα δύο γεφύρια, με τα οποία είναι πανομοιότυπο. Έχει άνοιγμα 1μ., ύψος 2μ. και πλάτος 5μ. Στις γωνίες του ανοίγματος έχουν τοποθετηθεί λαξευτές πέτρες από ασβεστόλιθο, ορθογωνικής μορφής. Το άνοιγμα γεφυρώνεται με πλάκα από σκυρόδεμα, πάνω από την οποία είναι χτισμένη ανισόδομη τοιχοποιία από ημιλαξευτές πέτρες από σχιστόλιθο, ύψους 2μ. Το γεφύρι αυτό, όπως και τα δύο προηγούμενα, βρίσκεται στο παλιό κομμάτι του δρόμου και δεν χρησιμοποιείται πια.

Γεφύρι Καρύστου Νο 4

Βρίσκεται πάνω στο δρόμο, στο σημείο για την είσοδο στην πόλη της Καρύστου και γεφυρώνει τοπικό ποτάμι. Έχει δύο ανοίγματα 5μ. το καθένα, ύψος 2 μέτρα και πλάτος 4 μέτρα. Τα τόξα δεν σώζονται και σήμερα η γεφύρωση γίνεται με πλάκα από σκυρόδεμα πάνω στην οποία έχει τοποθετηθεί μεταλλική περίφραξη. Τα βάθρα που σώζονται είναι από μεγάλες, λαξευμένες πέτρες ορθογωνικής μορφής από ασβεστόλιθο. Είναι σημαντικό στοιχείο που παρατηρούμε είναι ο λεγόμενος «κόφτης», ημικυκλικής κάτοψης, ο οποίος προστατεύει το βάθρο που είναι θεμελιωμένο μέσα στο ποτάμι, σε περίπτωση ορμητικών υδάτων.

Γεφύρι Καρύστου Νο 5

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο, 500μ. πριν την πόλη της Καρύστου. Έχει άνοιγμα 10μ., πλάτος 5μ. και ύψος 2,5μ. Η γεφύρωση έχει γίνει με πλάκα από σκυρόδεμα και σώζονται μόνο τα δύο ακρόβαθρα, τα οποία είναι από λαξευτές, ορθογωνικές πέτρες από σχιστόλιθο. Το γεφύρι γεφυρώνει τοπικό ποταμό και πρέπει να φτιάχτηκε στα αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν φτιάχτηκε και ο κεντρικός δρόμος.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 1

Είναι το τελευταίο γεφύρι – οχετός της περιοχής αυτής. Βρίσκεται και αυτό πάνω στον κεντρικό δρόμο, αλλά είναι δύσκολο να εντοπιστεί, αφού είναι καλυμμένο με πυκνή βλάστηση.

Έχει άνοιγμα τόξου 1 μ., ύψος επίσης 1μ. και πλάτος 8μ. Είναι χτισμένο από ορθογωνικές λαξευτές πέτρες από σχιστόλιθο.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 2

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου ανάμεσα στο χωριό Κάψαλα και στον κόμβο προς Μαρμάρι. Είναι ένα από τα πολλά γεφύρια – οχετοί που υπάρχουν στην περιοχή αυτή. Το γεφύρι έχει υποστεί προέκταση και το πλάτος του φτάνει τα 7 μέτρα. Το άνοιγμα είναι 2 μέτρα, όσο και το ύψος. Στη μέση, η αψίδα του γεφυριού, όπως φαίνεται, έχει τοξοειδή μορφή, ενώ το άνοιγμα στα άκρα των προεκτάσεων έχει γεφυρωθεί με πέτρες σε οριζόντια μορφή. Οι πέτρες που χρησιμοποιήθηκαν είναι λαξευτές από σχιστόλιθο, ορθογωνικής διατομής. Το γεφύρι – οχετός, χρησιμεύει στην απορροή των υδάτων σε περίπτωση βροχής, όπως και τα προηγούμενα γεφύρια.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 3

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, μεταξύ του χωριού Κάψαλα και της διασταύρωσης του κεντρικού δρόμου προς Μαρμάρι. Πρόκειται για γεφύρι – οχετό, με άνοιγμα τόξου 1μ., ύψος 2μ. και πλάτος 6μ. Οι πέτρες του τόξου είναι λαξευμένες, ορθογωνικής μορφής από ασβεστόλιθο. Πάνω από το τόξο είναι χτισμένη ημιλαξευτή τοιχοποιία από σχιστόλιθο ύψους 5μ. Στην όψη της τοιχοποιίας διακρίνουμε μικρές σπές. Την εικόνα του γεφυριού, υποβαθμίζουν τα σκουπίδια που πέταξαν άμυαλοι στη δεξιά όψη του γεφυριού. Το γεφύρι εκτός από την απορροή των υδάτων της πλαγιάς, λειτουργεί και σαν τοίχος αντιστήριξης αφού η τοιχοποιία στηρίζει τον κεντρικό δρόμο.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 4

Βρίσκεται πάνω στον κεντρικό δρόμο Χαλκίδας – Καρύστου, έξω από το χωριό Κάψαλα. Είναι μονότοξο γεφύρι – οχετός, έχει άνοιγμα τόξου 2μ., ύψος 12μ. και πλάτος 12μ. Οι πέτρες είναι λαξευμένες και ορθογωνικής διατομής, από ασβεστόλιθο. Γύρω από το τόξο υπάρχει ανισόδομη, λαξευτή τοιχοποιία από σχιστόλιθο και ασβεστόλιθο ύψους 7,5μ., η οποία λειτουργεί και σαν τοίχος αντιστήριξης. Η εικόνα του γεφυριού υποβαθμίζεται από τα σκουπίδια που πέταξαν ασυνείδητοι στην δεξιά όψη του γεφυριού. Ακόμη διακρίνουμε μικρές οπές, ψηλά στην όψη της τοιχοποιίας.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 5

Είναι γεφύρι – οχετός, όπως και όλα τα γεφύρια στην περιοχή της Νότιας Εύβοιας, αφού σπανίζουν οι ποταμοί και βρίσκεται λίγο έξω από το χωριό Κάψαλα προς Κάρυστο, πάνω στον κεντρικό δρόμο. Έχει άνοιγμα τόξου 3μ., ύψος 2μ. και πλάτος 8μ. Οι πέτρες του τόξου είναι λαξευμένες σε ορθογωνική μορφή από ασβεστόλιθο, ενώ οι πέτρες στην αψίδα του τόξου είναι από σχιστόλιθο. Την εικόνα του γεφυριού την υποβαθμίζουν τα σκουπίδια που έχουν πετάξει ασυνείδητοι ακριβώς μπροστά από το άνοιγμα.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 6

Βρίσκεται ακριβώς στην έξοδο του χωριού Κάψαλα προς Κάρυστο. Είναι μικρό γεφύρι – οχετός με άνοιγμα τόξου 3μ., ύψος 2μ. και πλάτος 6μ. Η πέτρα του τόξου είναι λαξευτή σε ορθογωνική διατομή από ασβεστόλιθο και η υπόλοιπη, δηλαδή στην αψίδα του τόξου και πάνω από το τόξο είναι από σχιστόλιθο. Το γεφύρι χρησιμοποιείται για την απορροή των υδάτων που έρχονται από την πλαγιά, στον γκρεμό κάτω από το δρόμο.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 7

Βρίσκεται μέσα στο χωριό Κάψαλα πάνω στον κεντρικό δρόμο που περνάει μέσα από τον οικισμό. Είναι μονότοξο μικρό γεφύρι – οχετός, έχει άνοιγμα 2μ., ύψος 2μ. και πλάτος 6μ. Είναι χτισμένο από λαξευτές, σχιστολιθικές πέτρες και χρησιμεύει στην απορροή των υδάτων.

Γεφύρι Κάψαλα Νο 8

Βρίσκεται στην είσοδο του χωριού Κάψαλα στον κεντρικό δρόμο που περνάει μέσα από το χωριό. Είναι μονότοξο γεφύρι – οχετός, με άνοιγμα 1 μέτρου, ύψος 1μ. και πλάτος 6μ. Είναι επιχρωματωμένος και αποτελείται από λαξευμένες πέτρες σχιστολίθου. Η πέτρα – κλειδί έχει ανάγλυφο άγνωστης μορφής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε με πολύ κόπο και ιδρώτα, αφού μέσα σε χρονικό διάστημα 6 μηνών, αποτυπώσαμε 68 πέτρινα γεφύρια, σε όλη την Εύβοια, πράγμα δύσκολο αφού η γεωγραφία του νησιού είναι τέτοια που δυσκολεύει τέτοιου είδους έρευνες. Το έργο μας ήταν δύσκολο, αφού τα γεφύρια δεν ήταν εύκολο να εντοπιστούν, επειδή αφενός ήταν σε απομονωμένες περιοχές που δύσκολα φτάνει άνθρωπος και αφετέρου επειδή ήταν καλυμμένα από πυκνή βλάστηση ή και θαμμένα κάτω από δρόμους. Επιπλέον αντιμετωπίσαμε και δύσκολες καταστάσεις με κίνδυνο τη σωματική μας ακεραιότητα, λόγω των φιδιών στην περίπτωση που τα γεφύρια ήταν μέσα σε ρέματα ή καλυμμένα από πυκνή βλάστηση και λόγω των άγριων τσοπανόσκυλων στην περίπτωση που τα γεφύρια ήταν ψηλά στα βουνά. Τέλος, πρέπει να ευχαριστήσω μερικούς ανθρώπους, χωρίς τους οποίους δεν θα είχε ολοκληρωθεί αυτή η εργασία.

Ευχαριστώ:

Τον παππού μου Ζούτσο Γεώργιο που ήρθε και κατέβηκε μαζί μου σε όλα τα γεφύρια και με βοήθησε τόσο στον εντοπισμό και καθαρισμό όσο και στην καταγραφή τους, παρά την μεγάλη ηλικία του και τις μεγάλες, επίπονες αποστάσεις που διανύσαμε.

Την οικογένεια μου, που με στήριξε κυρίως οικονομικά για την πραγματοποίηση των οδοιπορικών αυτών και τη διάθεση του αυτοκινήτου και του λοιπού εξοπλισμού.

Την καθηγήτρια μου Βαρελίδου Πόπη, που πίστεψε σε εμένα και στην πραγματοποίηση αυτής της εργασίας, αφού με παρότρυνε να συνεχίσω όταν εγώ ήθελα να εγκαταλείψω.

Την Δουδούμη Γιάννα που με βοήθησε τόσο καιρό, από την επεξεργασία και το στήσιμο της εργασίας, μέχρι την τελική της μορφή.

Ο παππούς μου